

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Týždenník *Nový svet* o živote na Slovensku v rokoch 1939–1941

Diplomová práca

Študijný program: História

Školiace pracovisko: Katedra histórie

Školiteľ: Mgr. Alena Feriancová, PhD.

Nitra 2011

Bc. Nina Sozanská

Čestné prehlásenie

Vyhlasujem, že som prácu vypracovala samostatne, a že pri jej tvorbe som použila literatúru a pramene, ktoré uvádzam v zozname použitej literatúry a prameňov.

V Nitre, 18. apríla 2011

.....

Nina Sozanská

Pod'akovanie

Ďakujem svojej školiteľke Mgr. Alene Feriancovej, PhD. za cenné pripomienky a rady a za usmernenie pri písaní diplomovej práce. Ďakujem tiež p. Púčikovi za zapožičanie časopisu *Nový svet* 1939 z jeho súkromnej zbierky.

Abstrakt

SOZANSKÁ, Nina. Týždenník *Nový svet* o živote na Slovensku v rokoch 1939 – 1941. [Diplomová práca]. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta; Katedra histórie. Školiteľ diplomovej práce: Mgr. Alena Feriancová, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister. Nitra: FF UKF, 2011. 126 s.

Práca prináša pohľad na slovenský štát v rokoch 1939 – 1941. Toto obdobie sleduje na príklade obrázkového týždenníka *Nový svet*, ktorý patril medzi ilustrované týždenníky rodinného charakteru. Práca sleduje vybrané problémy z rôznych oblastí života, s ktorými sa človek mohol bežne stretnúť alebo ktoré boli najviac prezentované v tlači. Poskytuje pohľad na dobovo aktuálne otázky - zapojenie slovenského štátu do vojnových operácií druhej svetovej vojny, kritický pohľad na dianie v štáte očami oficiálneho týždenníka, oblasť pozície a postavenia žien či módu v danom období. Práca vychádza z kritickej textovej analýzy a následnej interpretácii dobovej tlače. Vďaka práci možno popísať vybrané aspekty z každodenných dejín, ktorým zatiaľ v historiografii nebola venovaná väčšia pozornosť. Práca pozostáva z troch kapitol, ktoré prinášajú prehľad o vývoji slovenského novinárstva v danom období, ďalej profil časopisu *Nový svet* a jeho charakteristického prvku - fotografie a nakoniec pohľad na vybrané oblasti zo života v slovenskom štáte prostredníctvom týždenníka *Nový svet*. V práci si kladiem za cieľ využitím dobovej tlače vytvoriť pohľad na existenciu slovenského štátu a mnou vybrané problémy v tomto časovom úseku dejín. Pred politickými dejinami vyzdvihujem do popredia bežný život človeka, žijúceho a pracujúceho na území štátu.

Kľúčové slová: týždenník *Nový svet*, každodennosť, propaganda, cenzúra, oficiálna fotografia, slovenský štát, branná moc, ženský svet, móda.

Abstract

SOZANSKÁ, Nina. The weekly magazine *Nový svet* (New world) about life in Slovakia during the period from 1939 to 1941. [Master's thesis] Constantine the Philosopher University at Nitra. Faculty of Arts, Department of History. Tutor of the master's thesis: Mgr. (M.A.) Alena Feriancová, PhD. Academic degree of the specialized qualification: Master. FF UKF (Faculty of Arts of the Constantine the Philosopher University), 2011. 126 p.

The thesis presents a view of the Slovak Republic during the years 1939 – 1941. It observes this period using as an example the weekly magazine *Nový svet* that belonged to the magazines with family character. The thesis studies selected problems from different spheres of life that man could usually meet or that were mostly presented in the press. It provides a view of problems that were relevant at that time - the engagement of the Slovak State in the military operations of World War II, a critical view of the events in the state seen through the eyes of an official weekly, the field of the position and the status of women or of fashion in the given period. The thesis bases on a critical text analysis and the following interpretation of the press in that period. Because of the thesis it is possible to describe selected aspects of every-day-history that so far have not been paid much attention to in historiography. The thesis has three chapters that offer an overview of the development of Slovak journalism during the given period, besides that the profile of the magazine *Nový svet* and its characteristic element – its photographs and in the end a look at selected fields of life in the Slovak State by means of the weekly magazine *Nový svet*. In the thesis my aim is to create a view of the existence of the Slovak State and of problems during this historical period, chosen by myself, by using the press of that time. Prior to political history I emphasize the current life of man living and working on the territory of the state.

Key words: weekly *Nový svet*, prosaicness, propaganda, censorship, official photograph, Slovak State, armed forces, women's world, fashion

OBSAH	
ÚVOD	8
1. Prehľad vývoja slovenského novinárstva v období I. Československej republiky a v období slovenského štátu	14
1.1 Štruktúra slovenského novinárstva v I. ČSR	14
1.2 Slovenská žurnalistika po Mníchove	17
1.2.1 Slovenské novinárstvo a jeho štruktúra v období 1939-1941	20
1.3 Cenzúra a propaganda v slovenskej tlači	22
1.3.1 Cenzúra slovenskej tlače v rokoch 1939-1941	23
1.3.2 Propaganda v slovenskej tlači v období 1939-1941	25
2. Časopis <i>Nový svet</i>.	33
2.1 Profil obrázkového, spoločenského a kritického týždenníka <i>Nový svet</i>	33
2.2 Fotografia ako hlavný prvok časopisu <i>Nový svet</i>	35
2.2.1 Fotografi <i>Nového sveta</i>	37
3. Pohľad na vybrané oblasti zo života v slovenskom štáte očami <i>Nového sveta</i>	41
3.1 Obraz slovenskej brannej moci na stránkach <i>Nového sveta</i>	41
3.1.1 Konflikt s Maďarskom	44
3.1.2 Vojna s Poľskom	46
3.1.3 Slovenský vojak a jeho pôsobenie na východnom fronte očami <i>Nového sveta</i>	51
3.2 <i>Vážna chvíľa, Ostrým perom, Kritika</i> alebo kritický pohľad na spoločnosť v <i>Novom svete</i>	60
3.3 <i>O čom je reč?</i>	66
3.4 Židovská otázka	72
3.5 Postavenie ženy v slovenskom štáte	76
3.5.1 Kult slovenskej matky	86
3.6 Móda alebo čo sa nosilo na Slovensku 1939-1941	93
ZÁVER	111
ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK	116
ZOZNAM PRAMEŇOV A POUŽITEJ LITERATÚRY	117
OBRAZOVÁ PRÍLOHA	127

ÚVOD

Dejiny slovenského štátu 1939-1945¹ patria dodnes k najkontroverznejším témam zo slovenskej histórie. Aj dnes, viac ako šesťdesiat rokov od jeho zániku a od konca druhej svetovej vojny sú objektom rôznych protirečivých interpretácií. Jedni toto obdobie zatracujú, iní vyzdvihujú. Tieto dve skupiny s dvoma rôznymi názormi stoja proti sebe a často vedú búrlivé diskusie. Postoj k tomuto obdobiu býva akýmsi pomyselným meradlom pre hodnotenie občanov a ich postojov voči demokracii či totalite, ale aj k vlastnému štátu a národu. Okrem laickej verejnosti sa samozrejme môžeme stretnúť s rozporuplným hodnotením obdobia slovenského štátu aj u mnohých historikov či publicistov.

Pri hodnotení šiestich rokov existencie štátu treba vždy zvážiť všetky pre a proti. Jednostranný pohľad na toto obdobie slovenských dejín je v dnešnej dobe už prežitý. Označenia slovenského štátu ako „vojnového štátu“, „vedľajšieho produktu Hitlerovej politiky“, „klérofašistického“ či „totalitného štátu“ sú pozostatkom z historiografie predchádzajúceho režimu. Pri hodnotení slovenského štátu dnes historici vo veľkej miere dbajú na objektívny pohľad na túto problematiku. Nedá sa poprieť, že slovenský

¹ V literatúre sa dnes stretávame s viacerými možnosťami označenia názvu tohto štátneho útvaru. „Označenie **slovenský štát** sa používa ako všeobecné označenie štátu, podobne ako napr. československý štát, poľský štát, maďarský štát. V staršej historiografii – predovšetkým marxistickej – bol zároveň spájaný s prívlastkom „takzvaný (tzv.)“, čím chceli historici zdôrazniť jeho údajnú právnu neexistenciu a dištancovať sa od neho. V historiografii po roku 1990 bol najmä u časti staršej generácie historikov s obľubou používaný aj prídomek „vojnový“, čo však nie je celkom korektné označenie, nakoľko štát nevznikol v dôsledku bojových operácií a územných pohybov počas druhej svetovej vojny (ako napr. Nezávislý chorvátsky štát), ale ešte takmer 6 mesiacov pred prepuknutím konfliktu. Ďalšie označenie **Slovenský štát** sa používa ako oficiálne označenie krajiny od prijatia zákona Snemu Slovenskej krajiny o samostatnom Slovenskom štáte zo 14. marca 1939 do prijatia ústavného zákona č. 185/39 Sl. z. o Ústave Slovenskej republiky z 21. júla 1939. Tretí spôsob označenie tohto štátneho útvaru je **Slovenská republika** čo sa používa ako oficiálne označenie krajiny od prijatia ústavného zákona č. 185/39 Sl. z. o Ústave Slovenskej republiky z 21. júla 1939 do jej zániku v apríli, resp. máji 1945. Tento názov však nebol príliš frekventovaný – denníky, ako aj politici vo svojich rečiach častejšie používali pomenovanie „slovenský štát“. Termín „Slovenská republika“ bol typický hlavne pre administratívny styk, nachádzal sa na dobových minciach, bankovkách, poštových známkach, úradných listinách a pečatiach, atď. V najnovšej historiografii je práve tento pojem najvyužívanejší a najakceptovanejší, čiastočne aj preto, že Slovensko malo už aj pred prijatím Ústavy republikánsky charakter.“ Citované podľa: HRUBOŇ, Anton. Pár poznámok k politickej terminológii Slovenskej republiky 1939-1945. In *Druhá svetová* [online]. Dostupné na internete: <http://www.druhasvetova.sk/view.php?cisloclanku=2008100009>, 3. apríla 2011. Nakoľko vo svojej práci pracujem s týždenníkom vychádzajúcim v tomto období, používam názov slovenský štát (písané s malým s), ktorý sa vo vtedajšej tlači využíval najviac. Označenie slovenský štát používam aj pre pomenovanie celého obdobia existencie tohto štátneho útvaru, v ktorom sa zaoberám mnou zvolenou tematikou. Označenie Slovenský štát (písané s veľkým S) používam pri konkrétnom, presnom dátume v období od 14. marca do 21. júla 1939. Pokiaľ doslovne citujem text z prameňa, ponechávam v práci dobový názov.

štát vykazoval všetky atribúty samostatného štátu, ktorými sú vlastné hranice, územie, štátna moc, armáda i mena. Jeho vznik a existenciu na medzinárodnom poli uznala veľká časť vtedajších suverénnych štátov. Počas jeho existencie dostala priestor na svoju realizáciu aj slovenská inteligencia a Slováci sa dostali aj na riadiace miesta v armáde, justícii, zákonodarstve, hospodárstve, žandárstve, exekutive i v politike. To všetko možno brať ako historický medzník v dejinách národa. Možno však polemizovať do akej miery bol slovenský štát samostatným a nezávislým štátnym útvarom, pretože sa nedá poprieť historický význam a úloha Nemecka pri jeho vzniku a ďalšej existencii.

Pre objektívny pohľad na existenciu slovenského štátu však historici a taktiež laickí bádatelia nikdy nesmú zabudnúť aj na negatívne stránky jeho existencie. Vytvorením autonómie v roku 1938 došlo k závažnej zmene na slovenskom politickom poli, keď sa Hlinkova slovenská ľudová strana, ako hlavná nositeľka autonomistického hnutia, stala jedinou predstaviteľkou moci slovenského národa. Ostatné politické strany boli zrušené alebo sa zlúčili spolu s HSĽS do jednotnej strany HSĽS- Strana slovenskej jednoty. Ľudácky režim budovaný na Slovensku od roku 1938 sa dopúšťal mnohých zločinov. Od nedemokratických volieb v decembri 1938, cez obmedzovanie politických a osobných slobôd (ako sloboda tlače, prejavu, zhromažďovania), ďalej cez zrušenie prípadne pohltenie spolkov a organizácií ľudáckymi, cenzúru tlače, či rozhlasového vysielania až po drastické „riešenie“ židovskej otázky. Režim, ktorý bol samotnými ľudákmi definovaný ako kresťanský zlyhal práve na tomto mieste.

Veľký význam pri tvorbe obrazu o štáte, jeho politického systému a režimu má aj pohľad historikov na osoby, ktoré sú spojené s jeho budovaním. Vari najkontroverznejšou postavou v dejinách slovenského štátu je aj dnes teológ Jozef Tiso, ktorý pôsobil najskôr vo funkcii predsedu vlády a neskôr aj ako prezident. Pre jedných je kolaborantom, Hitlerovým posluhovačom, či vrahom, druhí sa ho snažia glorifikovať a jeho činy ospravedlniť. Pravda je však pravdepodobne niekde uprostred. Ďalšou spornou otázkou pri celkovom hodnotení slovenského štátu sú postoje historikov k Slovenskému národnému povstaniu. Všetky tieto fakty treba brať do úvahy pri celkovom hodnotení slovenského štátu a predchádzať tak vytváraniu skresleného obrazu, ktorý začal vznikať krátko po jeho zániku.

Obdobie existencie slovenského štátu nebola iba politika, prezident Tiso, Nemci, perzekúcia Židov, či odboj ku ktorému došlo. Pre väčšinu obyvateľov to bol stále obyčajný život, s radosťami či starosťami, ktoré prichádzali a odchádzali, ktoré museli riešiť a ktorým museli čeliť. Bola to každodennosť.

Tému svojej práce som si vybrala preto, lebo k otázke dejín slovenského štátu je stále priestor na bádanie. Ďalší dôvod mojej voľby bola výzva pokúsiť sa vytvoriť pohľad na každodenný život v slovenskom štáte prostredníctvom informácií získaných z časopisu vychádzajúceho v tomto období .

V mojej diplomovej práci sa venujem obdobiu slovenského štátu z iného pohľadu ako čisto politického. Na toto obdobie slovenských dejín nazerám očami obrázkového, spoločenského a kritického týždenníka *Nový svet* v časovom období od roku 1939 kam spadá aj vznik republiky až po koniec roka 1941, kedy Slovensko vypovedalo vojnu USA a Veľkej Británii.

Cieľom mojej práce je vytvoriť využitým týždenníka *Nový svet* pohľad na existenciu slovenského štátu a mnou vybrané problémy v tomto časovom úseku dejín. Vo svojej práci sa snažím venovať nielen otázke budovania režimu, politickému systému či hospodárskej oblasti života. Mojou snahou je poukázať aj bežný život človeka, žijúceho a pracujúceho na území štátu. Zámerom mojej práce je vyzdvihnúť každodennosť na stránkach *Nového sveta*. Pri výbere tém dbám na možnosť sledovať danú problematiku vo všetkých ročníkoch časopisu. Táto selekcia mi zároveň umožňuje pokúsiť sa tak o porovnanie jednotlivých rokov, počas ktorých sa postupne menila oficiálna terminológia štátu. Témy na spracovanie som si tiež vybrala podľa toho v akom rozsahu sa im venoval týždenník. Môj výber sa preto zameriava na najfrekventovanejšie.

Týždenník *Nový svet* nie je dnes veľmi známym časopisom z obdobia existencie slovenského štátu, hoci neupadol do úplného zabudnutia. V období kedy vychádzal bol veľmi populárny a dnes ho možno považovať za akúsi obdobu časopisu *Life*.² Bol to jediný oficiálny obrázkový časopis v slovenskom štáte, ktorý „*ťažil z pomerne dobrej spravodajskej novinárskej fotografie, umeleckej fotografie. Obsah časopisu však ochudobňoval veľký rozsah reklamy.*“³ Práve to, že týždenník bol obrázkový a mal dobu priblížiť občanom prostredníctvom fotografií, považujem za hlavný dôvod prečo nie je v dnešnej dobe jeho popularita pri výskume taká veľká ako napríklad pri denníku *Slovák*. Navyše šlo o týždenník, takže sa celkové dianie v štáte reagoval na menšom priestore ako denník. Do časopisu boli vyberané naozaj iba tie, z pohľadu propagandy, najdôležitejšie udalosti a nesmiem tiež zabudnúť, že boli zverejňované často

² BÁN, Andrej. Nového starý svet. In *Týždeň* [online]. Dostupné na internete : <http://www.tyzden.sk/casopis/2008/25/noveho-stary-svet.html>, 3. apríla 2011

³ DARMO, Jozef. Propaganda slovenského štátu II. časť (1939-1944). In *Otázky žurnalistiky 1967*, ročník 10, s. 356.

až s týždenným časovým posunom. Dnešní bádatelia tak majú možnosť získať zo stránok časopisu aj fotografický materiál. Taktiež treba podotknúť, že bol označený ako časopis rodinného typu, a preto prinášal aj iné rubriky, ako tie ktoré sa venovali iba politickému daniu. Čitateľ si mohol rozšíriť svoj obzor o geografiu, kultúrnu scénu v podobe divadla či filmu alebo zaujímavosti zo sveta. Časopis dnes preto poskytuje možnosť viac sledovať aj tieto oblasti ako len politiku. Navyše veľkú časť každého čísla tvorili romány, poviedky a iné literárne žánre, ktoré mali ľuďom spríjemniť voľné chvíle. Zaujímavosťou je to, že ide o jeden z prvých časopisov, ktorý sa na svojich stránkach zameriaval aj na ženské čitateľky a ich ženský svet.

Moju prácu som rozdelila na tri kapitoly. Prvá kapitola, je prehľadom vývoja slovenského novinárstva od obdobia vzniku I. Československej republiky až po obdobie existencie slovenského štátu. Vývoju slovenského novinárstva v období I. Československej republiky sa venujem iba stručným prehľadom, nakoľko moju prácu zasadzujem do doby existencie slovenského štátu. V práci viac sledujem vývoj slovenskej žurnalistiky v tomto období. Poukazujem aj na problematiku cenzúry a propagandy v slovenskej tlači, nakoľko v rokoch 1939-1945 bola cenzúra a propaganda bežnou súčasťou každodenného života na Slovensku (netvrším, že predtým a potom podobný fenomén neexistoval).

V ďalšej časti práce s názvom *Časopis Nový svet* je sa snažím bližšie rozpracovať štruktúru týždenníka *Nový svet*, ktorý je hlavným prameňom mojej práce. Nakoľko nosnou časťou týždenníka je fotografia venujem sa aj tomuto prvku, pričom sa snažím nezabudnúť, že každá z fotografií má svojho autora. Preto som do práce zaradila aj časť venovanú hlavným fotografom Slovenskej tlačovej kancelárie, ktorých fotografie boli zverejnené aj v *Novom svete*.

Najrozsiahlejšou kapitolou mojej diplomovej práce je tretia kapitola, v ktorej sa snažím o vytvorenie pohľadu na mnou vybrané oblasti zo života v slovenskom štáte, prostredníctvom troch ročníkov týždenníka *Nový svet*. Zámerne som si v mojej práci vyberám problémy, ktoré sa dajú sledovať vo všetkých troch ročníkoch, čo mi z časového aj tematického hľadiska poskytuje priestor na komplexnejšie vytvorenie obrazu o danom probléme. Oblasti, ktoré som si do svojej práce vybrala považujem za najaktuálnejšie a najpopulárnejšie v danom období. Dôkazom popularity niektorých rubriík časopisu, z ktorých pri písaní vychádzam je aj to, že tieto rubriky neboli iba dočasné a pretrvali v celom období, ktoré v práci sledujem.

Do svojej práce zaraďujem aj obrazovú prílohu. Nakoľko pracujem s obrázkovým týždenníkom fotografického materiálu mám k dispozícii dostatok. Pri výbere fotografií dbám na ich konkrétnu výpovednú hodnotu reprezentujúcu politické, historické a spoločenské dianie v slovenskom štáte. Prostredníctvom fotografie sa snažím o umelecko-historický pohľad na danú tému.

Literatúra, venovaná vývoju slovenskej žurnalistiky a vývoju slovenského novinárstva patrí u nás k menej rozšírením. Musím konštatovať, že publikácie, ktoré sa dajú využiť sú hlavne skriptá od Zuzany Duhajovej a Ľuboša Šefčáka, ktoré sú zostavené zo staršej českej, slovenskej a československej literatúry venovanej žurnalistike. Napriek tomu, že žurnalistika patrí dnes k veľmi rozšíreným študijným odborom na viacerých vysokých školách, chýba v literatúre ucelený prehľad k dejinám slovenského novinárstva, ktorý by bol napísaný v súčasnej dobe. Inak tomu nie je ani medzi štúdiami a odbornými článkami, ktoré sú opätovne využívané zostavovateľmi skript. Pri písaní o problematike cenzúry a propagandy v slovenskej tlači som využila prevažne štúdie od Kataríny Zavackej, Jozefa Darma, Igora Baku a opäť od Zuzany Duhajovej, ktorí sa tejto problematike venovali. Od Igora Baku som použila aj novú publikáciu *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939-1945*, v ktorej jednu časť venoval práve tejto téme.

Pri písaní o periodiku, s ktorým pracujem, som k analýze štruktúry časopisu využila samotný *Nový svet* a jeho edičnú poznámku, prípadne články z časopisu, ktoré boli uverejňované ako výzva čitateľovi, prečo čítať práve *Nový svet*. Veľmi dobrou publikáciou k fotografii v slovenskom štáte je dielo Bohunky Koklesovej *V tieni Tretej ríše. Oficiálna fotografia slovenského štátu*. Táto práca poskytuje podrobnú analýzu autorkou vybraných fotografií. Podobnou fotografickou, avšak nie analytickou publikáciou na Slovensku je už iba práca Ivana Kamenca *Slovenský štát v obrazoch*. Iné práce s podobným zameraním nie je u nás možné nájsť. Informácie o jednotlivých fotografoch som získala hlavne zo starších prác venovaných slovenskej fotografii, ktorých autorom je Ľudovít Hlaváč.

Najdôležitejšiu zložku pri písaní mojej práce pre mňa predstavuje dobový prameň, obrázkový, spoločenský a kritický týždenník *Nový svet*. Časti, v ktorých sa venujem analýze textov z časopisu, dopĺňam podľa potreby aj literatúrou k danému problému. K niektorým otázkam – napr. postavenie ženy v spoločnosti v období 1939-1945 je v súčasnosti iba malé množstvo prác, a preto nie je možné túto problematiku bližšie doplniť. Časopis vychádzal týždenne, teda z každého roku je 52 čísel. Pre svoju analýzu

som si vybrala roky 1939-1941, teda ročníky 14, 15, 16. Rok 1939 som mala k dispozícii doma. Nasledujúce dva ročníky je možné študovať v Univerzitnej knižnici v Bratislave alebo v badateľni Ústavu pamäti národa so sídlom v Bratislave.⁴

Prameň, ktorý pri písaní využívam bol samozrejme písaný dobovou slovenčinou, charakteristickou ypsilonom na konci slovies a ďalšími špecifikami. Z dôvodu ľahšej čitateľnosti som v oblasti gramatiky pri doslovnom citovaní zvolila prepis textu do dnes používanej spisovnej slovenčiny, inak dobový slovník zachovávam.

Slovenská historiografia dnes poskytuje čitateľom stručný, ucelený, odborné podložený a objektívny obraz diania v slovenskom štáte. V súčasnosti máme k dispozícii viaceré publikácie k problematike. Jedná sa o samostatné monografie o slovenskom štáte v rokoch 1939-1945. Práca Ivana Kamenca *Slovenský štát* alebo obrazová publikácia tohto autora *Slovenský štát v obrazoch* stojí v protiklade práce od Milana Stanislava Ďuricu *Slovenská republika 1939-1945*. K najnovším prácam o hodnotení slovenského štátu patrí aj publikácia *Slovenská republika 1939-1945* od Martina Lacka. Okrem monografií vyšlo v súčasnej dobe nespočetné množstvo prác v podobe článkov, štúdií či zborníkov. Výskum tejto problematiky napreduje ďalej a postupne sa dostáva aj k menej preskúmaným oblastiam zo života v slovenskom štáte a prináša aj obraz každodenného života jeho občanov. Príkladom takejto práce sú zborníky z konferencií organizovaných pod názvom *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov*. Najširší obraz na každodenný život poskytol v poradí deviaty zborník, zostavený Petrom Sokolovičom pod názvom *Život v Slovenskej republike*. Vo svojej práci sa pokúšam o vytvorenie čiastočného obrazu bežného života občana slovenského štátu netradičným spôsobom, a to prostredníctvom časopisu vychádzajúceho v tomto období.

⁴ Ja som študovala týždenník *Nový svet* v badateľni Ústave pamäti národa. Ročník 15 z roku 1940 je kompletne k dispozícii, z ročníka 16 z roku 1941 chýba č. 14, inak je časopis kompletný. Stav týždenníka v Univerzitnej knižnici presne nepoznám, podľa online katalógu je dostupný v rokoch 1939-1944.

1. Prehľad vývoja slovenského novinárstva v období I. Československej republiky a v období slovenského štátu

1.1 Štruktúra slovenského novinárstva v I. ČSR

Vyhlásenie Československej republiky 28. októbra 1918 v Prahe a 30. októbra 1918 v Turčianskom Sv. Martine znamenalo pre Slovákov vymanenie sa z národnostného útlaku zo strany uhorských kruhov. Novovzniknutá Československá republika vytvorila priaznivé podmienky pre rozvoj slovenskej kultúry, umenia, školstva. S rozvojom vzdelanosti sa začal rozvíjať aj verejný a spoločenský život a taktiež rástlo politické a národné povedomie. Zatiaľ čo o rozvinutej českej spoločnosti možno povedať, že jej chýbala „už iba nadstavba a koruna vlastnej štátnosti, Slováci v novom štáte našli predovšetkým možnosť a priestor dobiehať to, čo im maďarizácia a nedemokratický režim Uhorska nedovolili rozvinúť. Vznik Československa nesporne akceleroval vývoj slovenskej spoločnosti, priaznivé podmienky na to vytváral predovšetkým demokratický systém.“⁵

Na konci 1. svetovej vojny malo slovenské novinárstvo problém s prežitím. Chýbali novinári, polygrafická základňa bola slabá, cena periodík vysoká a cenzúra ostrá. Na Slovensku vychádzalo 124 maďarských periodík, zatiaľ čo slovenských bolo len 23 a z nich 8 titulov bolo vydávaných v Budapešti. Rozmach slovenského novinárstva nastal práve po vzniku republiky. Ešte do konca roku 1918 sa počet slovenských periodík zvýšil na viac ako 30.⁶ Rozvoj tlače pokračoval aj v nasledujúcom období o čom svedčia číselné štatistiky.

V roku 1938 vychádzalo 221 titulov slovenských novín a časopisov. Z toho bolo 10 denníkov, 62 týždenníkov, 17 dvojtýždenníkov, 132 mesačníkov a ďalších časopisov s nepravidelnou periodicitou. Denníky a časť týždenníkov resp. dvojtýždenníkov mali svojich čitateľov informovať o celkovom vývoji v republike a na Slovensku. Charakter týchto novín bol však do určitej miery ovplyvnený niektorou z politických strán.

⁵ MANNOVÁ, Elena (ed.). *Krátke dejiny Slovenska*. Bratislava: AEPress, 2003, s. 268.

⁶ V roku 1919 vzniklo okolo 60 nových titulov slovenských periodík a v roku 1920 ich celkový počet dosiahol 120 titulov. Podľa štatistiky z roku 1928 na Slovensku vychádzalo viac ako 300 titulov periodickej tlače, z toho takmer 200 slovenských. V roku 1937 bolo až 250 slovenských periodík. Celkovo v rokoch 1919-1938 vychádzalo na Slovensku spolu viac ako 1700 titulov, z toho 1000 slovenských, zvyšné boli cudzojazyčné, zväčša maďarské. DUHAJOVÁ, Zuzana – ŠEFCÁK, Luboš. *Dejiny slovenského novinárstva 1918 – 1948*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 1993, s. 7-9, s. 26-27.

Špecializovaný charakter mala väčšina týždenníkov a ostatné časopisy s nepravidelnou periodicitou, ktoré sa zameriavali na čitateľov podľa ich sociálnych, záujmových, resp. vekových skupín.⁷

Pre obdobie I. Československej republiky je charakteristické veľké množstvo politických strán. Vo voľbách v roku 1925 kandidovalo do parlamentu až 25 politických strán. Významnú úlohu zohrávali pre politické strany médiá, teda noviny a časopisy, ktoré boli vydávané a financované jednotlivými politickými stranami. Politické strany vydávali svoje vlastné tlačové orgány, ale mali aj regionálne resp. lokálne periodiká, ktoré vznikali takmer v každom väčšom meste. Počas ČSR vzniklo na Slovensku okolo 200 takýchto titulov. Ich život bol však často veľmi krátky.⁸ Vychádzali aj politické týždenníky, resp. dvojtyždenníky. Obrázková tlač, v ktorej je obraz ústredným prostriedkom novinárskeho prejavu ešte neexistovala. Začali sa vyvíjať ilustrované časopisy. Tlačiarenská technika a otázka finančných nákladov umožňovala iba hlbokotlačovú prílohu, pričom najmenej dve tretiny rozsahu časopisu boli textové na novinovom papieri. Ilustrácia prenikala stále viac aj do novín a do odborných a záujmových časopisov.⁹

Prvý pokus o ilustrovaný časopis bol dvojtyždenník *Svet* (1920), ktorý vychádzal v Bratislave a bol vydávaný Slovenskou tlačovou agentúrou. Obsahoval série

⁷ DUHAJOVÁ– ŠEFCÁK, ref. 6, s. 29. Na Slovensku je málo literatúry, ktorá sa venuje vývoju a dejinám žurnalistiky. Zväčša sa jedná o skriptá univerzít alebo literatúru zo staršieho obdobia či prehľady československej žurnalistiky alebo sa tlač spomína v prehľadoch slovenských dejín. Dostupná literatúra k dejinám žurnalistiky: ČAPEK, Josef. *Jak se co dělá*. Praha: Československý spisovatel, 1984. 378 s. DARMO, Jozef. *Slovenská žurnalistika 2 (1918 – 1938)*. Martin: Matica slovenská, 1966. 571 s. DARMO, Jozef. *Z dejín vedy a výskumu žurnalistiky*. Bratislava: NŠÚ, 1991. 303 s. HUDEC, Vladimír. *Československá žurnalistika v anitfašistickém odboji*. Praha: Novinář, 1978. 272 s. CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny*. Praha: Svaz národního osvobození, 1932. 140 s. JACZ, Ludovít. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava: Obzor 1982. 570 s. RUTTKAY, Fraňo. *Dejiny slovenského novinárstva do roku 1918*. Bratislava: VEDA, 1999. 226 s. RUTTKAY, Fraňo. *Dejiny československej žurnalistiky. II. díl. Slovenský periodický tisk do roku 1918*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Novinář, 1984. 215 s. SERAFÍNOVÁ, Danuša – VATRÁL, Jozef. *Náčrt slovenskej žurnalistiky. Vysokoškolské skriptá*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2005. 215 s. Ďalej sú to štúdie v časopisoch alebo zborníkoch. SEFARÍNOVÁ, Danuša. Liberálne a agrárne orientovaná slovenská tlač do roku 1918. In *Otázky žurnalistiky 2006*, ročník 49, č. 1-2, s. 68-74. SEKERA, Martin (ed.). *Príspevky k poznání role masových médií ve 20. století*. Praha: Národní muzeum v Praze, 2008, ročník 53, č. 1-4. VOJTEK, Juraj. *K problému periodizácie dejín slovenského novinárstva*. In *Otázky žurnalistiky*, 2003, ročník 46, č. 3-4, s. 255-260. VOJTEK, Juraj. *Novinárstvo: charakteristické črty, vznik a vývoj*. In MATÚŠ, J. – VALENTOVIČOVÁ, D. – MAGÁL, S. *Malý slovník masmediálnej a marketingovej komunikácie*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2005, s. 219-235.

⁸ ŠEFCÁK, Ľuboš – DUHAJOVÁ, Zuzana. *Dejiny slovenského novinárstva 1918 – 1968*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 1999, s. 25.

⁹ DUHAJOVÁ– ŠEFCÁK, ref. 6, s. 32. Tlač z hĺbky alebo aj hlbkotlač je tlačiarenská technika využívaná v grafike. Ide o tlač pri ktorej tlačia prehĺbené miesta dosky (valca) do ktorých bola umiestnená farba, prebytočná farba sa odstraňuje skôr ako sa doska dotkne papiera, ktorý si pod silným tlakom farbu z dosky nasaje. Najčastejšie techniky sú meditlač, oceľotlač, hlbkotlač. Dostupné na internete: http://www.zhoslm.sk/files/60_propagacia_pre_3_E/tlac.pdf, 5. apríla 2011.

komentovaných obrázkov slovenských a zahraničných politikov. Úspešnejší bol ilustrovaný spoločenský týždenník *Slovenský svet* (1921, Prešov a v rokoch 1922 – 25 Bratislava). Redigoval ho Emo Bohúň, Andrej Djuračka a iní. Jeho miesto potom zaujal dvojtýždenník a neskôr týždenník *Nový svet* (1926 – 1945). Jeho náklad bol až 24 tisíc kusov výtlačkov. V rokoch 1939 – 1945 bol jeho vydavateľom a šéfredaktorom Jožo Nižnánsky (predtým v rokoch 1929 – 1939 pôsobil ako externý redaktor tohto obrázkového týždenníka). Za prvý pokus o slovenský magazín označujeme mesačník *Ozvena* (1931 – 1934).¹⁰

Nezanedbateľné miesto mala na Slovensku aj cudzojazyčná tlač. V roku 1938 vychádzalo na Slovensku 78 maďarských periodík (5 denníkov, 35 týždenníkov a 38 mesačníkov). Politický vplyv uplatňovala predovšetkým „Magyar part.“ Nemeckých periodík bolo 13 (3 denníky, 7 týždenníkov a 3 mesačníky). Ovplyvňovala ich „Deutsche Partei.“ Ostatné inojazyčné periodiká boli zastúpené v menšom počte. Dovedna 3 týždenníky, resp. dvojtýždenníky vychádzali rusky. Šesť periodík vychádzalo v nemčine, maďarčine a hebrejčine pre ortodoxných Židov.¹¹

Okrem tlače politických strán existovalo za 20 rokov ČSR na Slovensku množstvo rôznych titulov novín a časopisov, ktoré patrili rôznym spoločenským alebo cirkevným organizáciám, spolkom, kultúrnym inštitúciám, hospodárskym a iným organizáciám a orgánom. Zamerali sa na určitú sociálnu skupinu čitateľov alebo na ich záujmovú oblasť. Viaceré z týchto periodík boli pod priamym alebo nepriamym vplyvom niektorej z politických strán. Časové pôsobenie niektorých týchto periodík bolo krátkodobé a čoskoro zanikli.¹²

Možno povedať, že oproti predchádzajúcemu obdobiu sa stav slovenskej žurnalistiky zlepšil. Treba však podotknúť, že tlač bola ovplyvňovaná tlačovými zákonmi a preventívnou cenzúrou, ktoré umožňovali udeľovať rôzne postihy novín a novinárov.

⁷ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 25.

¹¹ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 33.

¹² ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 26.

1.2 Slovenská žurnalistika po Mníchove

„Mníchovské rozhodnutie, kapitulácia vládnej moci pred Hitlerom a územná strata sa udiali v čase, keď postavenie Slovenska v štáte nebolo štátoprávne zabezpečené a hrozilo, že sa môže stať objektom mocenských záujmov susedných štátov“¹³ Kým v Čechách bol mníchovský verdikt interpretovaný ako národná katastrofa, na Slovensku vyvolal aktivizáciu a stmelovanie politických síl. Ich prioritou bolo predísť druhému Mníchovu na Slovensku. Vzhľadom na politickú pozíciu a národný program sa iniciátorom politických rozhodnutí stala HSLS, ktorá v novej situácii opäť nastolila otázku štátoprávneho riešenia formou autonómie Slovenska. Ľudáci sa zišli v Žiline a 6. októbra 1938 podpísaním Žilinskej dohody vyhlásili autonómiu Slovenska.¹⁴

Po podpise Mníchovskej dohody a následnom vyhlásení autonómie sa udiali mnohé zmeny aj v slovenskej tlači.

V tlači mali víťazní ľudáci skôr slabé, podradné postavenie. Oproti ich dvom denníkom *Slovák* a *Slovenská pravda* tu stáli denníky: agrárny *Slovenský denník*, *Slovenská politika*, *Slovenský hlas* a *Novosti* (vychádzali na východe Slovenska),

¹³ DEÁK, Ladislav. Slovensko v strednej Európe – od autonómie po vyhlásenie štátnej samostatnosti (1938-1939). In BOBÁK, J. (ed.). *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Martin; Bratislava: Matica slovenská, Slovenský historický ústav MS, 2000, s. 9. K problematike autonómie a problematike slovenského štátu pozri: BOBÁK, Ján. Príčiny a dôsledky zániku prvej Slovenskej republiky. In *Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko*. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5.-6.júna 1995. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996, s. 56-69. BYSTRICKÝ, Valerián. Jozef Tiso a 14.marec 1939. In *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1992, s. 124-135. BYSTRICKÝ, Valerián. Zasadnutie Slovenského snemu 14.marca 1939. In *Historický časopis*, 1999, ročník 47, č. 1, s. 105-114. ČARNOGURSKÝ, Pavol. 6. október 1938. Bratislava: Veda, 1993. 328 s. ČARNOGURSKÝ, Pavol. 14.marec 1939. Bratislava: Veda, 1992. 276 s. HOFFMAN, Gabriel et al. *Zamľčaná pravda o Slovensku: Prvá Slovenská republika. Prvý slovenský prezident Dr. Jozef Tiso. Tragédia slovenských židov podľa nových dokumentov*. Partizánske: Garmond, 1996. 811 s. KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Archa, 1991. 304 s. KAMENEC, Ivan. Politický systém a režim Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945 In BYSTRICKÝ, Valerián. *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava: Slovenská národná rada – historický ústav SAV, 1991, s. 13-23. LETZ, Róbert. Aká bola Slovenská republika? In *Slovenské pohľady* 93, 1993, č. 3, s.19-23. LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2000. 371 s. LIPTÁK, Ľ. *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava: Kalligram, 1999. 353 s. LIPTÁK, Ľ. (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava: Archa, 1992. 312 s. SIDOR, Karol. *Takto vznikol slovenský štát*. Bratislava: Odkaz; Ozveny, 1991. 181 s. VNUK, František. *Mať svoj štát znamená mať život*. Bratislava: Odkaz; Ozveny, 1991. 383 s. *ZAMĽČANÁ pravda o Slovensku*. 2. diel: Dr. Jozef Tiso o sebe. Bratislava: S-G-T PLUS, 1996. 419 s. A ďalšie.

¹⁴ DEÁK, ref. 13, s. 10. Od parlamentných volieb v roku 1925 si Slovenská ľudová strana zmenila názov na HSLS, kvôli ľahšej orientácii voličov, ktorí mohli vo voľbách na Slovensku odovzdať svoj hlas aj Československej strane lidovej. Oficiálny názov Československá republika sa 22. novembra po ústavnom schválení slovenskej autonómie (bol prijatý ústavný zákon č. 299/1938 Sb. z. a n.) zmenil na Československú republiku. Zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. je dostupný na internete: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1429_00.htm, 4.apríla 2011.

národnosocialistický *Bratislavský A- Zet*, lidácka *Ludová politika*, sociálnodemokratické *Robotnícke noviny* a komunistické *Slovenské zvesti*.¹⁵ HSLS si uvedomovala význam tlače, a preto využila svoje nadobudnuté mocenské postavenie na likvidáciu demokratickej tlače, príp. na ovládnutie tej časti tlače, ktorá vyhovovala jej cieľom.

Od 29. októbra 1938 pôsobili vo voči režimu nespoľahlivých tlačiarenských a novinárskych podnikoch a redakciách vládni komisári menovaní autonómnou vládou. Mali sa postarať o to, aby tlač bola postavená do služieb „*slovenskej totality*“.¹⁶ Vyhlásil to Vojtech Hudec- krajinový zástupca HSLS. Prestávala tým existovať sloboda tlače. O niekoľko dní od nastúpenia do novej funkcie – stal sa komisárom pre tlač zodpovedajúci za cenzúru, vyhlásil v rozhlasovom prejave, že HSLS sa usiluje aj v tlači o monopolné postavenie, bude likvidovať tlačové orgány ostatných politických strán a od novín očakáva, že sa budú jednotne venovať budovateľským úlohám a nebudú robiť „*ťažkosti slovenskej vláde*“.¹⁷ Vládni komisári mali právo prikazovať v akom duchu majú noviny písať a aké kritéria musia spĺňať redaktori, aby smeli písať. Takže „sloboda“ redaktorov a redakcií sa scvrkla na možnosť „*písať v duchu ako si to vymedzila vláda*“.¹⁸ Usmerňovanie tlače v ľudáckom duchu mal na starosti Úrad propagandy (ÚP).¹⁹ Jeho úlohou bolo usmerňovanie tlače, rozhlasu, divadelníctva, filmu, slovesného a hudobného umenia v súlade so záujmami štátu a v duchu registrovaných politických strán. Jeho šéfom sa stal A. Mach, až do augusta 1940, keď sa stal ministrom vnútra slovenského štátu.

Jednotlivé politické strany sa snažili situáciu riešiť. Činnosť KSČ na Slovensku bola 9. októbra 1938 pozastavená, *Slovenské zvesti* prestali vychádzať a komunistická tlač až do povstanie v roku 1944 vychádzala ilegálne.²⁰ Sociálni demokrati tak svojich „*čechoslovakizmom kompromitovaných predstaviteľov nahradili menej exponovanými ľuďmi*“.²¹ Napriek ich ochote k spolupráci s ľudákmi nedošlo k dohode. Upozornili, že zavedenie totality na Slovensku je v rozpore s návrhom zákona na autonómiu

¹⁵ BERÁNKOVÁ, Milena – KŘIVÁNKOVÁ, Alena – RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny československé žurnalistiky. III, díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944*. Praha: Novinář, 1988, s. 212-214.

¹⁶ Slovenský denník 6.11.1938. Citované podľa DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 81.

¹⁷ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 64.

¹⁸ ZAVACKÁ, Katarína. Tlač, cenzúra a propaganda na Slovensku od 6. októbra 1938 do konca vojny. In *Československá historická ročenka 2007*, s. 241.

¹⁹ Úrad propagandy bol zriadený 18. októbra 1938 uznesením autonómnej vlády a podriadením jej predsedovi. Jeho existencia bola legalizovaná až po vyše dvoch rokoch vládnym nariadením č. 116/1941 Sl. z. a potom zákon č. 175/ 1941 Sl. z.

²⁰ RUTTKAY, Fraňo. *Slovenský život a žurnalistika*. Martin: Osveta, 1987, s. 168.

²¹ DUHAJOVÁ, Zuzana. *Prehľad dejín slovenského novinárstva v období 1918 – 1945*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1968, s. 86.

a s Pittsburskou dohodou, pretože obe predpokladali demokratický poriadok a jeho porušovanie môže viesť od „ničenia neľudáckych Slovákov k ničeniu Slovenska!“²² *Robotnícke noviny* zanikli 18. novembra 1938.

Agrárna strana sa nazdávala, že sa jej podarí zachovať svoje organizácie a tlač. HSĽS trvala na zjednotení. 8. novembra 1938 sa zjednotili všetky ostávajúce strany - s výnimkou Slovenskej národnej strany – v jednotnej HSĽS ako Strane slovenskej národnej jednoty.²³ Ústredný tlačový orgán agrárikov – *Slovenský denník* – prestal z toho dôvodu vychádzať 31. decembra 1938. Zanikla aj takmer všetka ostatná agrárna tlač, okrem populárnej *Slovenskej politiky*, ktorú HSĽS prevzala. Posledné zanikli 8. januára 1939 agrárnický *Slovenský hlas* a 14. marca 1939 *Bratislavský A-Zet*, resp. žilinský *Slovenský A-Zet* 7. apríla 1939.²⁴

Slovenská národná strana chcela rovnako ako HSĽS autonómiu, avšak nie za cenu rozbitia republiky, ale v jej rámci. Ich *Národné noviny* sa od 8. októbra 1938 stali prechodne denníkom. V novembri 1938 predstavitelia SNS odmietli začlenenie do HSĽS-SSNJ. Politická činnosť strany bola preto v novembri 1938 zastavená. Po rokovaniach s HSĽS 15. decembra 1938 v Žiline dodatočne odhlasovala zlúčenie. Tlačový orgán *Národné noviny*, vychádzali naďalej ako nezávislé politické noviny.²⁵

Po 14. novembri 1938 a oznámení o zlúčení ostatných politických strán sa ľudáci zmocnili aj najväčších novinárskych podnikov. Získali bratislavský podnik a tlačiareň *Novina*, z ktorého sa stala podnik *Andrej*, s pobočkami vo Zvolene a v Prešove. Ľudácke vydavateľstvo *Lev* sa vo februári 1939 premenovalo na spoločnosť *Slovák*, ktorá vydávala *Slováka*, *Slovenskú pravdu*, *Slovenskú politiku* a *Slovenskú slobodu*. Žilinská tlačiareň *Melantrich* sa premenovala v r. 1941 na *Gardistu*.²⁶ Od 18. januára 1939 vychádzal týždenník (neskôr pre rozšírený obsah denník) *Gardista*, orgán Hlinkovej gardy, pod vedením Karola Murgaša (vtedy aj zodpovedný redaktor *Slováka*).

Po vyhlásení autonómie vznikla Slovenská tlačová kancelária (STK). V priebehu posledného štvrtroka 1938 a prvého štvrtroka 1939 dokázali ľudáci zlikvidovať značnú časť demokratickej tlače a ovládnuť jej zvyšok, ak ju považovali za užitočnú pre svoje

²² DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 82.

²³ LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava: Perfekt; Ústav pamäti národa, 2008, s. 16.

²⁴ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 83. K neľudáckej tlači pozri tiež: DARMO, Jozef. Novinári v historických prelomoch moci a politiky (1918 – 1945) I. In *Otázky žurnalistiky*, 2000, ročník 43, č. 3, s. 236-245. DUHAJOVÁ, Zuzana. V čom sa legálna neľudácka tlač odlišovala od vládnej tlače. 1938 – 1945. In *Otázky žurnalistiky*, 1990, ročník 33, č. 4, s. 13-22.

²⁵ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 84.

²⁶ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 84.

potreby. Z pôvodných viac ako tristo titulov slovenských a inojazyčných periodík, ktoré vychádzali v roku 1938 na Slovensku, zaniklo v priebehu tohto a nasledujúceho roku 221 periodík. Vo vydávaní pokračovalo 157 titulov. Po 14. marci 1939 zostalo 113 periodík a ich počet sa tak zmenšil o viac ako polovicu. Po vyhlásení Slovenského štátu 14. marca 1939 sa hlavným centrom vydávania periodickej tlače stala Bratislava. Ďalšie strediská, ale menšieho významu, boli Martin, Žilina, Trnava, Prešov. Každý rok v priemere vychádzalo počas existencie štátu 200 – 250 slovenských periodík, do 30 nemeckých a do 50 maďarských titulov. Mnohé mali veľmi krátku životnosť.²⁷

1.2.1 Slovenské novinárstvo a jeho štruktúra v období 1939 – 1941

Ľudácka politická reprezentácia považovala žurnalistiku za veľmi dôležitú, hlavne pre realizáciu svojej politiky. Na prvej schôdzke Snemu Slovenskej krajiny 18. januára 1939 jeho predseda Dr. M. Sokol vyhlásil, že *„zákon je základom štátneho života. A zákonitosť je základom autonómie aj Slovenskej krajiny. Preto bude povinnosťou Snemu Slovenskej krajiny zákony nielen tvoriť, ale aj pečlivo sa stráž aby, zákony boli rešpektované. Z tejto príčiny bude potrebná stála a úzka spolupráca medzi Snemom a žurnalistikou.“*²⁸

Po vyhlásení Slovenského štátu 14. marca 1939 sa ľudácka tlač musela prispôbiť požiadavkám nacistického Nemecka. 31. marca 1939 vyšiel tlačový pokyn na základe ktorého, mohla tlač uverejňovať politické zahraničné správy len v rozsahu ako ich zverejnila STK, pričom tá ich mohla preberať len od Deutsches Nachrichten Büro. Vládnú propagandu usmerňovali nacisti spočiatku prostredníctvom nemeckého veľvyslanca na Slovensku.²⁹

Tlač možno v tomto období rozdeliť na 4 skupiny: 1. ľudácka tlač

2. neľudácka tlač

3. ilegálna tlač

4. inojazyčná tlač

²⁷ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 6, s. 66-67.

²⁸ Tesnopisecká zpráva o 1. schôdzke Snemu Slovenskej krajiny v Bratislave v stredu dňa 18. januára 1939. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssk/stenprot/001schuz/s001002.htm>, 6. apríla 2011.

²⁹ BAKA, Igor. Mechanizmus, ciele a metódy pôsobenia ľudáckej propagandy v rokoch 1938 – 1939. In *Historický časopis*, 2003, ročník 51, č. 2, s. 279.

Ľudácku tlač možno rozdeliť ešte na ústrednú a regionálnu a na záujmovú tlač, ktorá sa delí na viaceré podskupiny: cirkevná, odborárska, ženská, detská a mládežnícka, športová a telovýchovná, vojenská a branná, kultúrna a umelecká, humoristická, vedecká a odborná, pedagogická, pôdohospodárska a hospodárska.³⁰

Ľudácka tlač bola so svojimi piatimi denníkmi verným obrazom politiky svojich majiteľov a vydavateľov a za šesť rokov vlády totalitného režimu bola bezvýhradne v jeho službách. Hlavne v politickom spravodajstve, ale aj v ostatných rubrikách sa snažila zdôvodňovať a vysvetľovať všetky opatrenia svojich chlebdárcov, od vypovedania vojny Poľsku, cez vojnu proti Sovietskemu zväzu, opatrenia proti Židom a napokon ich deportáciu, až po zločiny na slovenských povstalcoch a partizánoch. Rozdiel bolo možné badať len v jazyku (jazyk bulvárnych novín bol vulgárnejší) a v miere demagógie.

Ústredným tlačovým orgánom HSĽS bol *Slovák*³¹, ktorý vyjadroval aj oficiálne stanovisko ľudáckej vlády a prezidenta Jozefa Tisa.

Bulvárny charakter – snaha o zisk senzácií, správy o vraždách, zločinoch, mimoriadnych spoločenských udalostiach – mala *Slovenská pravda*.³² Charakteristická bola rubrika „*Všimli ste si...*“, ktorá bola udavačská. Jediný denník prevzatý od agrárnikov bola *Slovenská politika*.³³

Regionálny charakter so zameraním na východ Slovenska mal denník *Slovenská sloboda*.³⁴

³⁰ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 64. K neľudáckej tlači pozri tiež: DUHAJOVÁ, Zuzana. Legálna slovenská neľudácka tlač v rokoch druhej svetovej vojny. In *Zborník FF UKom – Žurnalistika*, 1991, č.17-18, 1991, s. 97-108. DUHAJOVÁ, Z. Národné noviny proti rozbíjaniu republiky. In *Zborník FFUK-Žurnalistika I*, 1967, Bratislava, s. 39-63. DUHAJOVÁ, Z. Národné noviny v rokoch druhej svetovej vojny. In *Otázky žurnalistiky*, 1967, Bratislava, s. 75-95. DUHAJOVÁ, Z. Slovenská jednota v boji proti fašizmu. In *Otázky žurnalistiky*, 1965, Bratislava 368-401.

³¹ Šéfredaktorom bol Aladár Kočiš. Od r. 1941 to bol Jozef Paučo. Redakciu opustili Mach, Sidor, Medrický, Murgaš a začali zastávať vysoké štátne funkcie. *Slovák* vychádzal každý deň okrem pondelka, vtedy ho nahrádzal *Slovák – pondelník* (14.8.1939 – 28.8. 1944). Vychádzal na 10 stranách, v nedeľu na 16. Náklad mal okolo 12000 výtlačkov. Naďalej sa z neho zostavoval *Slovák – týždenník*, určený predovšetkým pre dedinské obyvateľstvo.

³² Vychádzala denne okrem pondelka, na 4 stranách, v nedeľu na 12, od SNP len na 2. Šéfredaktorom bol po A. Machovi Augustín Način, od r. 1940 Jozef Zavarský. Mala náklad až 40000 výtlačkov, v nedeľu dokonca až 60000. RUTTKAY, Slovenský, ref. 20, s. 161.

³³ Vychádzala v Žiline, na 6 stranách. Šéfredaktorom bol Ján Hrušovský, od r. 1942 Andrej Brázda.

³⁴ Bola vydávaná po okupácii Košíc od novembra 1938 v Prešove. Vychádzala denne okrem pondelka na 4 stranách, od SNP na 2, v náklade 12000 výtlačkov. Šéfredaktorom bol Juraj Gajdoš – Breza, neskôr Anton Plevka. RUTTKAY, Slovenský, ref. 20, s. 161.

Od 1. novembra 1940 pribudol k denníkom aj *Gardista*.³⁵ Typická pre tento denník bola sociálna demagógia a dôsledné presadzovanie nacionálneho socializmu. Gardisti mali v 5000 náklade v Bratislave aj dvojtýždenník *Náš boj*. Noviny, ktoré bezvýhradne podporovali ľudácky režim boli týždenne vychádzajúce *Ľudové noviny*. Úrad propagandy ich vydával a rozposielal zadarmo do všetkých obcí, kde sa mali vyvesiť na verejných miestach. Okrem písaného slova vychádzal naďalej aj ilustrovaný spoločenský časopis Joža Nižnánskeho *Nový svet*, v náklade 25 000 výtlačkov.³⁶

Okrem ústrednej tlače vydávala HSĽS aj regionálnu. Mnohé týždenníky vychádzali už v I. ČSR a teraz len pokračovali alebo sa obnovili. Boli to *Trenčan* (1939 – 45), *Štiavničan* (1939 – 42), *Tatranský Slováčok* (1941 – 45) v Ružomberku, v Banskej Bystrici *Naše Pohronie* (1940 – 42). V Nitre to bola *Nitrianska stráž* (1938 – 45), vo Zvolene *Štúrov hlas* (1939 – 45). Obe prevzaté od agrárikov a premenované. V Spišskej Novej Vsi a v Levoči vychádzal *Tatranský hlas* (1939 – 45).³⁷

Inojazyčná tlač mala s ľudákmi spoločnú politickú platformu. To ale neznamená, že v niektorých otázkach by sa neprejavovali protirečivé záujmy. Maďarská menšinová tlač na čele s denníkom *Uj Hírek* a od r. 1940 *Magyar Hírlap* (1941 – 44) sa na Slovensku snažila propagovať a obhajovať politiku horthyovskej vlády a podnecovať maďarský nacionalizmus. Nemecká menšinová tlač na čele s denníkom *Grenzbote* mala privilegované postavenie. Jej cieľom bolo podporovať u čitateľov „veľkonemectvo“ a byť modelovým vzorom pre slovenskú tlač.³⁸

1.3 Cenzúra a propaganda v slovenskej tlači

Hlinkova slovenská ľudová strana považovala tlač za veľmi dôležitú zložku pri realizácii svojej politiky. Tlač mala veľký význam nielen politický, ale aj výchovný, pretože mala možnosť najlepšie vplývať na občanov a vychovávať ich k úcte k zákonu.³⁹ Ľudové vrstvy mali byť prevychované v duchu národnom a kresťanskom, v zmysle základnej politickej línie vládnucej štátostrany. Okrem tlače sa mal

³⁵ Založený bol 18.1.1939 ako týždenník. Vychádzal v Bratislave, od r. 1941 v Žiline. Šéfredaktor bol Milo Urban. Vychádzal denne okrem pondelka na 8 stranách v náklade 15 – 20000 výtlačkov. RUTTKAY, Slovenský, ref. 20, s. 161.

³⁶ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 91, 95.

³⁷ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 89-91.

³⁸ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 88.

³⁹ ZAVACKÁ, Tlač, ref. 18, s. 240.

usmerňovať aj rozhlas, film, a tiež veda a umenie. Cenzúra a propaganda sa postupne stali všadeprítomnou súčasťou každodenného života v slovenskom štáte.

1.3.1 Cenzúra slovenskej tlače v rokoch 1939 – 1941

Po 6. októbri 1938 sa na Slovensku presadila predbežná cenzúra, ktorá bola zakázaná ústavou z roku 1920 a ktorá sa v Československu po roku 1918 dala použiť iba v určitých zákonom stanovených podmienkach a aj to iba na 3 mesiace.⁴⁰ Predbežná cenzúra však nebola jediným prostriedkom použitým na likvidáciu slobodnej tlače. Podieľalo sa na nej aj zničenie parlamentnej demokracie a presadenie režimu s jedinou štatno-politickou stranou. Vládnuce kruhy sa od začiatku usilovali o kontrolu verejnej mienky a jej usmerňovanie v záujmoch vládnuceho režimu. Likvidáciou jednotlivých politických strán zanikajú aj noviny a časopisy týchto strán. V zvyšných redakciách a tlačiarenských podnikoch, ktoré boli označené ako nespoľahlivé, boli dosadení vládni komisári.

Periodické tlače mali povinnosť predkladať jednotlivé výtlačky novín a časopisov pred vydaním na predbežnú cenzúru. Predbežná cenzúra bola vykonávaná úradníkmi okresných alebo policajných úradov, resp. riaditeľstiev.⁴¹ Smernice pre výkon cenzúry vydávalo najskôr Ministerstvo vnútra a od 1. januára 1940 novovzniknutá Ústredňa štátnej bezpečnosti (ÚŠB).⁴² Výnosom Prezídia Ministerstva vnútra zo dňa 31. januára 1939 bola novinám, časopisom a rozhlasu udelená povinnosť odoberať správy dodané STK v Bratislave, uverejňovať všetky úradné správy a zahraničné správy zverejňovať iba v rozsahu, ako ich dodávajú STK alebo Deutsches Nachrichten Büro (DNB).⁴³ Periodiká, ktoré toto nariadenie nedodržiavali, mali byť ihneď skonfiškované. V auguste 1939 bol výnosom Prezídia Ministerstva vnútra zakázaný dovoz a rozširovanie

⁴⁰ Ústavní línie zak. ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. z. a n. § 113. Svoboda tisku, jakož i právo klidne a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny. Jest proto v zásadě nedovoleno podrobovati tisk předběžné cenzuře. Výkon práva spolčovacého a shromažďovacího upravují zákony. Citované podľa: ZAVACKÁ, Tlač, ref. 18, s. 239.

⁴¹ DUHAJOVÁ, Zuzana. Cenzúra slovenskej tlače v rokoch druhej svetovej vojny. In *Otázky žurnalistiky*, 1991, ročník 34, č. 1, s. 5.

⁴² Ústredňa štátnej bezpečnosti bola najvyšším policajným úradom v čase existencie slovenského štátu 1939 – 1945. Jej úlohou bolo vykonávať policajné obranné spravodajstvo, plniť funkciu politickej polície a ďalšie štátno-bezpečnostné úlohy. ÚŠB vznikla 1. januára 1940 a zanikla na jar 1945 spolu so zánikom štátu, ktorý ju vytvoril. MEDVECKÝ, Matej. Ústredňa štátnej bezpečnosti od jej vzniku po Salzburg. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. (ed.). *Slovensko medzi 14. marcom a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 67.

⁴³ DARMO, Jozef. Propaganda slovenského štátu (I. časť, formovanie jej mechanizmu). In *Otázky žurnalistiky*, 1965, ročník 8, s. 363.

niektorých zahraničných novín a časopisov.⁴⁴ Toto nariadenie sa týkalo periodickej tlače z Protektorátu Čiech a Moravy (okrem nemeckej národnosocialistickej) ako i časopisov z Maďarska (výnimkou bola *Slovenská jednota*).⁴⁵ V apríli 1939 bol príkaz pozmenený a bolo povolené rozširovanie českých či maďarských nepolitických a odborných časopisov.⁴⁶

23. januára 1941 vláda „uznesením o usmernení predbežnej cenzúry tlače a rozhlasu nariadila Úradu propagandy a tým jeho cenzúrnemu oddeleniu vydať pre výkon predbežnej cenzúry všeobecné smernice. Cenzúrny orgán ÚŠB pridelený na ÚP vypracoval *Tlačové pokyny, ktoré boli z času na čas podľa želaní príslušných ministerstiev, ústredných úradov, a najmä nemeckého vyslanectva doplňované písomne alebo telefonicky.*“⁴⁷ Výkon predbežnej cenzúry mali na starosti príslušné orgány Ministerstva vnútra. Usmerňovanie predbežnej cenzúry spadalo do právomocí Úradu propagandy, ktorý 23. júna 1941 zriadil cenzúrny referát – bol k dispozícii novinárom, ministerstvám a ďalším ústredným úradom každý deň v otázkach smerníc, o čom má a nemá tlač písať. Členom cenzúrneho zboru Úradu propagandy bol Imrich Kružliak a jeho zástupca Karol Lukáč, ktorých určil Generálny sekretariát HSLS na žiadosť ÚP a ÚŠB z príkazu Ministerstva vnútra.⁴⁸

Od vstupu Slovenska do vojny so ZSSR v roku 1941 existovala okrem civilnej aj vojenská cenzúra. Novinári mali presné smernice ako postupovať pri komentovaní vojny. Smerodajné boli správy a dokumenty, ktoré im dodávala DNB prostredníctvom STK. Vojna mala byť komentovaná ako „zápas Európy o slobodu národov a o zaistenie slobody náboženského života a súkromného majetku, jednak pre ruské obyvateľstvo a jednak pre občanov Európy.“⁴⁹

⁴⁴ Jednalo sa o Výnos Prezídia Ministerstva vnútra zo dňa 28. augusta 1939 č. 11198/1939. Citované podľa DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 364.

⁴⁵ Slovenská jednota bol časopis Slovákov žijúcich v Maďarsku, vychádzajúci v Budapešti od leta 1939. Spočiatku vychádzal ako týždenník, ktorý mal zásluhu na organizovaní národne uvedomelých Slovákov. Časopis sa stal neskôr denníkom a svojou agitačnou politikou spočiatku nahrádzal slovenskú politickú stranu. Okolo neho sa zoskupili politické sily, ktoré v roku 1941 vytvorili Stranu slovenskej národnej jednoty (SSNJ), ktorá rýchle rástla a v roku 1944 mala už 10 tisíc členov, 93 miestnych organizácií a v 63 obciach dôverníkov. <http://www.binderovci.sk/index.php?cat=13&id=85>, 16. februára 2011.

⁴⁶ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 364.

⁴⁷ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 364.

⁴⁸ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 365.

⁴⁹ DARMO, Propaganda II., ref. 3, s. 59. Vojenský cenzor viedol od 17. júna 1942 „Denník vojenského cenzora.“ Do denníka sa pravidelne zaznamenávalo: 1. prevzatie a odovzdanie služby; 2. činnosť vojenského cenzora, a to, aké správy cenzúra zastavila; 3. iné udalosti, iné sa týkali činnosti cenzora (pokyny predstavených, telefonické rozhovory v súvislosti s cenzúrou). Vo vojenskej cenzúre pracovali. V. Lavot'ka, J. Kovačovič, B. Arpád, V. Pollak, E. Fillo, L. Maján. DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 365.

Cenzúra bola vykonávaná príslušnými úradníkmi podľa pokynov, či už všeobecných alebo k danej téme.⁵⁰ Cenzurovaný článok musel byť v tlači nahradený iným, aby čitateľ nezbadal zásah cenzúry.⁵¹ Avšak aj cenzúra mala svoje nedostatky a dala sa obísť. Redakcie rôznymi spôsobmi šifrovali správy čitateľom. A čitatelia sa postupne stali vnímavejší, naučili sa kombinovať uverejnené fakty a čítať medzi riadkami. Prostriedky na vyjadrenie nesúhlasu boli rôzne od hrúbky písma v titulkoch, poradia hlavných titulkov, cez narážky, inotaje, až po mlčanie o oficiálnych osobnostiach a pamätných dňoch. Využívali sa tiež rôzne symboly či už biblické alebo z rozprávok.⁵²

Okrem predbežnej cenzúry mala miesto v politickom živote aj propaganda.

1.3.2 Propaganda v slovenskej tlači v období 1939 – 1941

3. februára 1939 bol vypracovaný návrh na vybudovanie aparátu propagandy. Tento návrh vychádzal z troch zásad: prvá – rozdelenie propagandy na bojovú, útočnú a obrannú; druhá – propaganda mala slúžiť ako stredisko štátneho organizmu a mala mať k dispozícii všetky spravodajské informácie a organizačné prostriedky; tretia – cieľom propagandy malo byť vybudovanie politického vodcovstva, konečné upevnenie získaných pozícií a úplné preniknutie štátu politickým zmýšľaním štátotvorných zložiek. Podiel na propagande mali mať HSĽS, armáda, štát a národ.⁵³

Úlohou propagandy po 14. marci 1939 bolo „*kombináciou pravdivých udalostí, faktov, poloprávd, i vyslovených lží vysvetliť, zdôvodniť a v neposlednom rade ospravedlniť okolnosti, ktoré sprevádzali vznik Slovenského štátu a ktoré determinovali jeho zahranično-politické postavenie.*“⁵⁴ Ústrednou myšlienkou propagandy bola snaha interpretovať zrod Slovenského štátu ako vyvrcholenie snáh slovenského národa o vlastnú identitu. Prirodzene sa tak 14. marec stal dňom, ktorý bol označovaný za najslávnejší deň v dejinách Slovenska. Podobným spôsobom dokázala propaganda

⁵⁰ 11. novembra 1943 vydala Ústredná cenzúrna komisia tlačové pokyny v rozsahu 20 strán, ktoré sa delili na A) časť všeobecnú a B) časť zvláštnu, ktorá sa ďalej delila na I) Veci vojenskej, II) Veci zahraničnej, III) Veci hospodárskej, IV) Veci vnútropolitickú, V) Veci trestného súdnictva, VI) Veci dopravy a verejných prác, VII) Veci kultúrno-politické. ZAVACKÁ, Tlač, ref. 18, s. 263.

⁵¹ Niektoré nespôľahlivé časopisy a noviny vychádzajúce v rôznych mestách podliehali cenzúre priamo v Bratislave. Patrili k nim *Cirkevné listy*, obnovené vo februári 1942 a *Národné noviny* v rokoch 1943 – 1944. DUHAJOVÁ, Cenzúra, ref. 41, s. 6.

⁵² DUHAJOVÁ, Cenzúra, ref. 41, s. 10-12.

⁵³ ZAVACKÁ, Tlač, ref. 18, s. 246.

⁵⁴ BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2010, s. 85.

využiť aj ďalšie prostriedky, ako napr. rôzne historické osobnosti, ktoré boli buď vyzdvihované alebo zatracované, vojakov bojujúcich za novú Európu a slovenský národ, osobu Adolfa Hitlera. Osobitnú pozornosť venovala propaganda aj nepriateľom slovenského štátu. Tlač takto označovala Židov, Čechov, „židobolševikov,“ „slobodomurárov“ či „neuspokojených inteligentov,“ ktorým dávala za vinu akýkoľvek prejav odporu alebo nespokojnosti.⁵⁵ Židia boli propagandou označovaní za „najväčších nepriateľov Slovákov. Jej cieľom bolo propagovať, vysvetliť a zdôvodniť konkrétne kroky ľudáckej vlády v procese postupného vytesňovania Židov z hospodárskeho, sociálneho, spoločenského a kultúrneho života spoločnosti. V tejto súvislosti bol vytváraný obraz Židov ako parazitov, úžerníkov, nositeľov liberalistických a marxistických ideí, ktorí „aj na Slovensku boli vždy rozkladným živlom.“⁵⁶ Na druhej strane propaganda mala tiež za úlohu „upokojiť všetkých, ktorí sa dožadovali okamžitého riešenia.“⁵⁷ V tejto súvislosti bola viackrát opakovaná požiadavka „zohľadňovať pri riešení židovskej otázky vlastné špecifiká a nepreberať do dôsledkov nacistický vzor.“⁵⁸

Pre režim bola dôležitá potreba zmocniť sa masovokomunikačných prostriedkov, rovnako ako aj ich jednotná koordinácia v zmysle každodenných požiadaviek, ktoré sa snažili o nacionálnu premenu Slovenska na základe ľudáckej ideológie. Podľa ľudáckeho ideológa Štefana Polakoviča mali byť pilierom prevýchovy tri inštitúcie – Hlinkova garda, Hlinkova mládež, ale hlavne Úrad propagandy.⁵⁹

⁵⁵ BAKA, Politický, ref. 54, s. 93.

⁵⁶ BAKA, Politický, ref. 54, s. 93.

⁵⁷ BAKA, Igor. Mechanizmus, ref. 29, s. 291.

⁵⁸ BAKA, Igor. Mechanizmus, ref. 29, s. 291.

⁵⁹ BAKA, Mechanizmus, ref. 29, s. 283. K téme Hlinkova garda, Hlinkova mládež pozri tiež: BAKA, Igor. Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939 – 1941). In *Vojenská história*, 2002, ročník 6, č. 1, s. 110-122. BAKA, I. Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940. In *Vojenská história*, 2004, ročník 8, č. 3, s. 21-40. JANAS, Karol. Hlinkova garda v trenčianskom regióne v rokoch 1939 – 1940. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. (ed.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 314-325. KÁRPÁTY, Vojtech. Hlinkova mládež do leta 1940. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. (ed.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 353-364. KÁRPÁTY, V. Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy (1944 – 1945). (Organizácia a aktivity). In *Vojenská história*, 2005, roč. 8, č. 4, s. 44-59. SOKOLOVIČ, Peter. Hektický marec 1939 v kronikách Hlinkovej gardy. In *Pamäť národa*, 2008 ročník 5, č. 1, s. 52-72. MILLA, Michal. *Hlinkova mládež (1938 – 1940)*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008. A ďalšie.

Úrad propagandy

Po vzniku samostatného Slovenska dostal úlohu usmerňovať a kontrolovať tlač v ľudáckom duchu Úrad propagandy. Vznikol 18. októbra 1938 uznesením autonómnej vlády a bol podriadený predsedovi vlády. Úrad usmerňoval aj nemecký beráter. ÚP bol oficiálne zriadený nariadením z mocou zákona č. 116/1941 Sl. z. z 23. júna 1941 a potom zákonom č. 175/ 141 Sl. z..⁶⁰ Úlohou úradu bolo podľa nariadenia s mocou zákona č. 116/1941, § 3 „usmerňovať tlač, rozhlas, divadelníctvo, film, slovné a hudobné umenie v so záujmami štátu a v duchu registrovaných politických strán.“⁶¹

Prvým šéfom ÚP sa stal Alexander Mach, od augusta 1940 Karol Murgaš a od apríla 1941 až do jeho zániku Tido Jozef Gašpar. Nemecké veľvyslanectvo posielalo šéfovi úradu tzv. Tagesparole – heslo dňa t.j. akési smernice pre písanie tlače. Úrad propagandy mal tlačové oddelenie, oddelenie pre vnútornú propagandu, pre zahraničné veci, hospodárske, sociálne, kultúrne pre spojovaciu službu a pre cenzúru. Vydával bulletin *Časovosti* (1941 – 44), týždenné *Ľudové noviny* (1940 – 45), denne cyklostylovaný *Denný prehľad zahraničnej tlače* (1942 – 45) a týždenne *Hlas frontu* (1941 – 42).⁶²

Výstavba Úradu propagandy pre nedostatok spoľahlivých a vzdelaných redaktorov prebiehala veľmi pomaly. Ťažko bola budovaná aj sieť spolupracovníkov na úrovni regiónov. Nedostatok zamestnancov sa podarilo odstrániť využitím Hlinkovej gardy, ktorej bola zverená aktívna propaganda. Dôležitá bola aj spolupráca s propagačným oddelením Generálneho sekretariátu HSĽS, hlavne pri straníckych zhromaždení. Neskôr ÚP usmerňoval aj výchovu v armáde, ktorá spadala pod 4. oddelenie Prezídia Ministerstva národnej obrany.⁶³ Úrad propagandy spolupracoval aj s Ústrednou

⁶⁰ ZAVACKÁ, Katarína. Slovenský štát (1939 – 1945) a cenzúra. In *Právny obzor*, 2005, ročník 88, č. 4, s. 358-359. Vládnym nariadením č. 116 o ÚP prestal byť ÚP ústredným úradom a stal sa osobitným odborom Predsedníctva vlády. Nariadenie upresnilo jeho poslanie: podriadenie celej tlače, rozhlasu ÚP, cenzúra novín, časopisov, rozhlasového vysielania, vydávanie všeobecných smerníc k cenzúre. Všetky inštitúcie spojené s rozhlasom či tlačou boli povinné dbať na pokyny ÚP. DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 335-336.

⁶¹ Zpráva ústavoprávneho výboru o nariadení s mocou zákona č. 116/ 1941 Sl. z.. Dostupné na internete: http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/tisky/t0399_00.htm, 11. marca 2011.

⁶² DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 85-86.

⁶³ BAKA, Politický, ref. 54, s. 205. Podľa Baku bol k 11. júlu 1940 stav zamestnancov ÚP nasledovný: A. Mach – šéf ÚP, K. Čulen – zástupca, R. Strieženec – prednosta kancelárie a redaktor, E. Bohúň – riaditeľ STK, J Smrek – redaktor tlačového oddelenia predsedníctva vlády, 10 redaktorov a 10 kancelárskych síl.

osvetovou komisiou.⁶⁴ Problém, ktorý musel ÚP riešiť bola aj absencia ucelenej príručky oficiálnych ideologických smerníc. Problémy pri budovaní úradu si všimli aj v Berlíne, ktorých znepokojovali šíriace sa správy o šepkanej propagande. V marci 1940 prišiel na Slovensko nemecký poradca E. Freuenfeld, ktorý bol zamestnancom Goebbelsovho Ministerstva propagandy. Dôvod neutešeného stavu v budovaní ÚP videl v osobe ministra vnútra a ministra zahraničných vecí F. Ďurčanského, ktorý často zasahoval do riadenia propagandy, v snahe vyvážiť vplyv radikálov na čele s A. Machom a predsedom vlády V. Tukom. Freuenfeld nesúhlasil ani s výmenou na šéfa ÚP, kde sa konzervatívci snažili Macha nahradiť jeho zástupcom K. Čulenom. Konflikt sa vyhrotil až do odvolania Macha z funkcie veliteľa Hlinkovej gardy. Znemožnený mu bol aj dozor nad ÚP. Riešením konfliktu bol známy salzburský diktát a dočasné víťazstvo radikálov.⁶⁵

Napriek všetkým výhradám Úrad propagandy si v rokoch 1939 – 1940 postupne budoval „*monopol na organizovanie a vykonávanie propagandy*.“⁶⁶ Po salzburských rokovaniach sa A. Mach stal ministrom vnútra. Nový šéf ÚP sa stal Karol Murgaš.

Druhá fáza formovania ľudáckej propagandy a jej mechanizmu bola započatá po nemeckom útoku na ZSSR. Slovenskú verejnosť táto skutočnosť čiastočne prekvapila,

⁶⁴ Hlavnou úlohou „Osvetového ústredia“ bolo upevňovať národné povedomie a vzdelanosť – organizovali ľudovýchovné kurzy, jazykové, spevácke a ďalšie kurzy, starať sa o mravnú a kultúrnu úroveň národa, starať sa o tlač pre ľud, propagovať literatúru a vedu, dozerať na vedenie obecných kroník a pamätných kníh, atď. Tejto komisii podliehali aj župné, okresné a miestne osvetové komisie. Ústredie bolo zriadené v roku 1940, s vlastným personálom. Vydávalo časopis Národný pracovník (do r. 1945). Svoju činnosť muselo zosúladiť s potrebami režimu. DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 336.

⁶⁵ BAKA, Mechanizmus, ref. 29, s. 284.

⁶⁶ BAKA, Politický, ref. 54, s. 207. Úlohe propagandy sa kládol veľký význam. V prvej polovici roku 1940 boli vypracované dva vládne návrhy zákona – prvý o Sekretariáte tlače a zpravodajstva, ktorý mal vzniknúť v Úrade predsedu vlády a druhý o Sekretariáte pre národno-politickú výchovu. Zákon mal nadobudnúť účinnosť k 1. júlu 1940, nakoniec však došlo k prepracovaniu – oba boli spojené do jedného. Mal sa vytvoriť Sekretariát propagandy, v ktorom sa mali zlúčiť tlačový odbor predsedníctva vlády, dovtedajší ÚP a STK. Návrh však neprešiel. Nasledoval ďalší, podľa ktorého mal byť zriadený Štátny sekretariát pre propagandu, na čele ktorého mal stáť štátny tajomník menovaný na návrh predsedu vlády prezidentom. Mal byť na úrovni ministrov a mal sa zúčastňovať zasadnutí vlády. Štátnemu tajomníkovi mal podliehať okrem tlače aj duchovné a ideové vedenie slovenského rozhlasu, cudzineckého ruchu a celého filmovníctva. Ani tento návrh nebol realizovaný. Pomocou tohto návrhu sa mal dostať A. Mach na mocenskú pozíciu na úrovni ministra. Situácia sa však zmenila v dôsledku salzburských rokovaní, po ktorých sa Mach stal ministrom vnútra. Otázka zákonného zriadenia inštitúcie pre propagandu prestala byť na rok aktuálnou. ZAVACKÁ, Slovenský, ref. 60, s. 356-357. Ešte 11. júla bol vládou predložený prvý ucelený návrh organizačného poriadku Úradu propagandy, na základe ktorého sa členil na tri oddelenia (A – propaganda, B – tlač, C – kultúra). *A. oddelenie* – 1. „aktívna propaganda“ (distribúcia letákov, brožúr, redigovanie a rozširovanie úradných nástenných hodín, propaganda štátnej idey, propagácia tzv. riešenia židovskej otázky, zahraničná propaganda); 2. rozhlas; 3. film; 4. obrázková služba (cenzúra a redigovanie obrázkového materiálu); 5. cestovný ruch; *B. oddelenie* – 1. Slovenská tlačová kancelária; 2. lektorát; 3. odpočívacia služba; 4. domáca tlač; 5. zahraničná tlač; 6. tlač oddelenia predsedníctva vlády; *C. oddelenie* – 1. literatúra; 2. nakladateľstvo; 3. výtvarníctvo; 4. divadlo a hudba; 5. výchova ľudu (usmerňovanie občianskej výchovy v duchu politiky HSLS prostredníctvom niektorých pre tento cieľ vybraných inštitúcií – HG, armády, školy...). BAKA, Mechanizmus, ref. 29, s. 285

preto sa propaganda neustále stretala s odporom cítenia ľudových mäs, slavianskeho cítenia slovenského národa, s odporom proti vazalstvu voči Nemecku. Samotná periodická tlač sa stala nespoľahlivou, pretože sa objavili články, úvahy, kritiky o nemeckom postupe. Nemecká strana zvýšila preto svoju aktivitu a znásobila tlak cez svoje diplomatické zastupiteľstvo – stúpila aktivita nemeckého vyslanectva v Bratislave. Potýčky medzi šéfom ÚP Murgašom a Freuenfeldom viedli k odvolaniu Murgaša a na jeho miesto v roku 1941 nastúpil T. J. Gašpar. Taktiež Freuenfeld bol vystriedaný A. Endrösom. Nasledovalo urýchlené dobudovávanie štruktúry Úradu propagandy podľa nemeckých predstáv. Práve cez ÚP sa Nemci snažili o usmerňovanie slovenskej tlače, rozhlasu a spravodajského filmu.⁶⁷ Pod Gašparovým vedením pôsobil ÚP aj kultúrno-osvetovo. Vydával inštrukcie a pomáhal pri zakladaní tzv. robotníckych knižníc, pomáhal pri vydávaní rôznych náučných publikácií, disponoval pojazdným kinom. Úrad propagandy sa pod vedením Gašpara skultúrnil a stal sa užitočným a účinným nástrojom politického systému.⁶⁸

Slovenská tlačová kancelária

Po vyhlásení autonómie vytvorili ľudáci z bratislavskej odbočky Českej tlačovej kancelárie (ČTK) – Slovenskú tlačovú kanceláriu. STK zostala v spojení s Prahou až do marca 1939. Od Prahy prijímala zahraničnopolitické správy, ale už „*monopolizuje domáce spravodajstvo zo Slovenska v duchu ľudáckej politiky.*“⁶⁹ V agentúre zostala pracovať väčšina pôvodných zamestnancov, redaktorov ČTK.

„*Po vyhlásení slovenského štátu sa Slovenská tlačová kancelária konštituovala ako samostatná tlačová agentúra*“ a stala sa tak po ÚP „*druhým ústredným orgánom usmerňujúcim spravodajstvo na Slovensku.*“⁷⁰ Miesto pražského zahraničnopolitického spravodajstva prebrala nemecká agentúra Deutsches Nachrichten Büro. 31. marca 1939 sa uložili výnosom Prezídia Ministerstva vnútra periodickej tlači a rozhlasu povinnosti odoberať a uverejňovať správy im dodané STK, zahraničné politické správy uverejňovať len v rozsahu akom im boli dodané STK alebo DNB. Na post riaditeľa

⁶⁷ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 336-340. DARMO, Propaganda II., ref. 3, s. 58-59.

⁶⁸ MICHELKO, Roman. Úrad propagandy v rokoch 1938 – 1945. In *Historický zborník*, Martin: Matica slovenská, 2004, ročník 14, č. 1, s. 161.

⁶⁹ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 324.

⁷⁰ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 68

STK sa dostal Peter Prídavok.⁷¹ STK mala viacero oddelení: vnútropolitické, zahraničné, kultúrne, hospodárske, nemecké, maďarské a fotooddelenie. Nemecké oddelenie malo výlučne v rukách zahraničné spravodajstvo, ako aj spravodajstvo pre zahraničie. Zahraničné oddelenie STK bolo bez akýchkoľvek práv a možností spracovávať zahraničnú politiku. Prekladalo z nemčiny do slovenčiny, avšak iba to čo im postúpilo nemecké oddelenie. STK vydávala pre tlač a rozhlas usmerňovacie bulletiny.⁷²

Po vzniku STK vzrástla produkcia fotografického materiálu. Fotografia sa začala masovo uplatňovať v tlači. Fotografia sa stala nástrojom, prostredníctvom ktorého sa dala priblížiť skutočnosť, odzrkadľovala realitu a podľa toho vedela šokovať alebo očariť viac ako písané slovo. V slovenskej tlači prestala byť doplnkom a stala sa výrazným funkčným materiálom v textovom obsahu. Písaný text obohacovala a dopĺňala o konkrétnu predstavu. Oficiálne dodávalo obrazové spravodajstvo periodikám fotooddelenie STK. Podľa historika Darma vybudoval toto oddelenie po vzniku Slovenského štátu fotoreportér Jozef Cincík, ktorý oficiálne podujatia fotografoval aj pred marcom 1939 ako externý fotoreportér pre ČTK a neskôr pre STK. V júni 1939 sa stáva interným zamestnancom STK a je považovaný za prvého oficiálneho fotoreportéra slovenského štátu. Pred letom 1939 prišiel do STK aj fotoreportér Ladislav Roller a v júli 1939 Jozef Teslík. Materiál, ktorý získali usporadúvali podľa dátumu a to tak, aby ho mohli použiť a doplniť. Zahraničné obrazové spravodajstvo sprostredkovávala STK redakciám cez tzv. výstrižkovú službu obrázkového materiálu z periodík.⁷³ V r. 1941 prišli ďalší fotoreportéri – K. Cích, o dva roky neskôr A. Torkoš, J. Hattala a A. Baník. V r. 1944 až do konca existencie STK sa ojedinele objavili fotoreportáže A. Šmotláka a Š. Buľka.⁷⁴ Okrem samostatne zaobstaraných fotografií fotooddelenie STK získavalo obrazový materiál aj od agentúr v zahraničí. Boli to: LUCE v Taliansku, CROATIA v Chorvátsku, z nemeckých agentúr

⁷¹ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 68. DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 330. Po P. Prídavkovi to boli: Emo Bohúň, Dr. Milan Hanko, Pavol Čarnogurský a od r. 1944 Ján Šmálik.

⁷² STK vydala bulletin *Zprávy Slovenskej tlačovej kancelárie* v troch verziách – hospodárske (1942 – 1944, v slovenčine aj nemčine), vnútropolitické (1942, v slovenčine aj nemčine a maďarčine), športové (1944, v slovenčine). Bulletiny vydávalo aj nemecké vyslanectvo v Bratislave. Tlač usmerňovalo *Informačnou službou nemeckého veľvyslanectva* (1940 – 1942, o politickom, hospodárskom, kultúrnom a vojenskom živote hitlerovského Nemecka, v slovenčine a maďarčine). Ďalej to bol bulletin *Vojenská korešpondencia z Nemecka* (1941 – 1943) a *Tlačové informácie* (1944). ŠEFČÁK - DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 68-69.

⁷³ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 332.

⁷⁴ KOKLESOVÁ, Bohunka. *V tieni Tretej ríše. Oficiálne fotografie Slovenského štátu*. Bratislava: Slovart; Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave, 2009, s. 45.

Cherl-Verlag, Weltbild, Orbis-Photo (mal na Slovensku aj vlastných fotoreportérov) a Hoffmann (tá ako jediná vyhotovovala fotografie aj v Hitlerovom hlavnom stane).⁷⁵

Cincík sa zaslúžil aj o vybudovanie fotografického archívu STK. Ten dnes podľa Koklesovej ponúka vizuálny oficiálny portrét slovenského štátu. Archív mal tri časti: negatívy, fotoalbumy a archívne zošity. V archíve STK sa nachádza 24 385 fotografií.⁷⁶ Produkcia fotooddelenia vychádzala z prác troch fotoreportérov: Jozef Cincík, Ladislav Roller a Jozef Teslík. Každý z týchto troch ma určenú tému alebo okruhy tém, ktorým sa primárne venoval. Cincík fotografoval oficiálne ceremónie vlády, katolícke púte, krajinu, slovenské mestá a reportáže z vojny. Témou Rollerových fotografií boli audiencie u prezidenta, predsedu vlády, kultúrne a športové podujatia, atmosféra miest. Teslík vynikol ako vojnový reportér na východnom fronte, ale fotografoval aj oslavy štátnych sviatkov, aktivity HM a pod. Štátne sviatky fotografovali z rôznych vopred určených stanovíšť viacerí fotoreportéri. V tomto smere sa najviac uplatnil Koloman Cích a Anton Torkoš.⁷⁷

Ďalšie organizácie usmerňujúce slovenskú tlač

K ďalším inštitúciám, ktoré usmerňovali tlač vychádzajúcu na Slovensku patrili Katolícka tlačová kancelária, vydávajúca bulletin *Actio catholica* (16.4.1940 – 12.3.1945), ktorý obsahoval materiály z domáceho a zahraničného katolíckeho života.⁷⁸

Na Slovensku fungovala aj organizácia zjednocujúca novinárov – Sväz novinárov na Slovensku (SNS). Založený bol 11. septembra 1940 v Bratislave.⁷⁹ Bol organizovaný na vodcovskom princípe, ktorý nepoznal volené orgány. Prvým predsedom SNS sa stal Aladár Kočiš. Predsedu menoval minister vnútra. Súčasťou SNS bol aj výbor menovaný predsedom. Sväz mal aj nemeckú a maďarskú sekciu. V roku založenia bol počet členov 100, postupne vzrástol na 181 (z toho 134 slovenskej, 26 nemeckej a 21 maďarskej národnosti). Jeho hlavnou úlohou bolo organizovať študijné cesty novinárov do Ríše,

⁷⁵ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 332.

⁷⁶ Tieto tri časti dokopy vytvárali jeden celok. „Fotoalbumy (25 ks) sa skladajú z kontaktov a ich číslovania a fotografie v nich sú chronologicky zoradené podľa dátumu vzniku. V archívnych zošitoch sa nachádza základná textová charakteristika každého kontaktu. Charakteristika pozostávala z čísla kontaktu/negatívu, dátumu, autora (nie vždy sa uvádza), názvu reportáže a podrobného opisu fotografie. Súčasťou tohto chronologicky budovaného archívu je aj neskôr vytvorená evidencia, zohľadňujúca tematické usporiadanie.“ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 45.

⁷⁷ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 45.

⁷⁸ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 69.

⁷⁹ ŠEFČÁK – DUHAJOVÁ, ref. 8, s. 69.

účasť na medzinárodných podujatiach, a ideologicky ovplyvňovať svojich členov. SNS bol členom Medzinárodného združenia novinárskych zväzov so sídlom vo Viedni.⁸⁰

⁸⁰ DUHAJOVÁ – ŠEFČÁK, ref. 6, s. 87. V r. 1942 bola zriadená pobočka v Žiline. Sväz novinárov bol zrušený zákonom z 15. júna 1944 a bola vytvorená Tlačová komora. Za jej predsedu vymenoval Tiso Aladára Kočiša. Výbor Tlačovej komory sa utvoril až v októbri 1944. V dôsledku politických a vojenských udalostí jeho činnosť postupne zanikla. DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 334.

2. Časopis *Nový svet*

2.1 Profil obrázkového, spoločenského a kritického týždenníka *Nový svet*

Jedným z týždenníkov, ktorý mal blízko k HSLS bol časopis *Nový svet*. Išlo o „*Obrázkový týždenník. Vychádzal 1926 – 45 a 1939 – 45 v Bratislave, 1933 – 38 v Prahe na 16-22 stranách v náklade asi 24tisíc výtlačkov. Hlavný redaktor J. Rudinský a po ňom J. Nižnánsky. Uverejňoval obrázkové spravodajstvo z politického, spoločenského a kultúrneho života, beletriu slovenských spisovateľov a preklady. Čísla so zväčšeným rozsahom boli venované vlastivedným a literárnym témam[...]stál plne v službách vládnucej ideológie.*“⁸¹ Takto charakterizovala časopis *Nový svet* Encyklopédia Slovenska z roku 1980. Nižnánsky bol od 8. apríla 1939 do 31. marca 1945 majiteľom, vydavateľom a zodpovedným redaktorom týždenníka *Nový svet*, v ktorom v rokoch 1929 – 1939 pôsobil ako externý redaktor.⁸² Na svoje pôsobenie spomínal takto: „*Po vypovedaní zo Slováka (r. 1939) redigoval som obrázkový časopis Nový svet, ktorý som aj vydával (prevzal som ho od žilinského Knihospolu), ktorého sa taktiež zmocnilo vydavateľstvo Slováka, ale o Nový svet nemal záujem, lebo to bol nerentabilný časopis. Redigoval som ho s vládnym komisárom v redakcii, ktorého mi dosadil Úrad propagandy, lebo režim mi nedôveroval.*“⁸³

Nový svet bol jediný ilustrovaný týždenník na Slovensku. Časopis sa tešil veľkej obľube u svojich čitateľov. Zaradil sa k populárnym a najčítanejším periodikám vojnového obdobia, pretože sa dokázal prihovoriť širokému čitateľskému okruhu.⁸⁴ Jeho popularita vychádzala aj z faktu, že prinášal obrazové spravodajstvo, ktoré bolo jasné a zrozumiteľné.

⁸¹ Kol. *Encyklopédia Slovenska N-Q IV. zväzok*. Bratislava : Veda, 1980, s. 130.

⁸² PARENÍČKA, Pavol. Novinár, redaktor a publicista Jožo Nižnánsky. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 37. O Jozefovi Nižnánskom pozri aj: DRUG, Štefan. Z literárnej biografie Joža Nižnánskeho. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 15 -21. DRUG, Š. Nižnánsky z inej strany. In *Slovenské pohľady* 1984, č. 2. KALNÝ, Slavo. *Páni novinári. II*. Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2006. 158 s. LIBA, Peter. Jozef Nižnánsky v kontexte populárnej prózy v medzivojnovom období. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s.27-31. MAŤOVČÍK, Augustín. Dokumenty o Jozefovi Nižnánskom v Archíve literatúry a umenia SNK. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 41-48. MOJÍK Ivan. Na nebi slovenskej literatúry. In *Romboid* 1993, č. 10. PETRÍK, Vladimír. Básnik Jožo Nižnánsky. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 11-14. PETRÍK, Vladimír. Dobrodružstvá podľa Nižnánskeho. In *Slovenské pohľady* 1983, č. 8. SULÍK, Ivan. Vývinová problematika populárnej prózy. In *Slovenská literatúra* 1978, č. 25. SULÍK, Ivan. Historicko-dobrodružný román. In *Biografické štúdie* 2004, č.30, s. 22-26.

⁸³ PARENÍČKA, ref. 82, s. 36-37.

⁸⁴ Ako PARENÍČKA, ref. 82, s. 37. Autor cituje z knihy FEDOR, Michal. *Bibliografia periodík na Slovensku v rokoch 1939 – 1944*. Martin: Matica slovenská, 1969, č. 361.

V samotnom časopise sa v roku 1940 nachádzal spracovaný profil, ktorý čitateľovi približoval čo môže v *Novom svete* nájsť:

„Neváhajte, neodkladajte, ale ešte dnes rozhodnite sa rozhodne neobanujete!

Neobanujete najmä vtedy, keď si uvedomíte, čo Vám „Nový svet“ prinesie do roka za celoročné predplatné Ks 60.-, ktoré možno splácať aj štvrťročne po Ks 15.-, alebo za odoberanie v miestnej predajni novín týždenne po Ks 1.20. Každý týždeň dostanete:

1. Zrkadlo slovenského verejného života: *obrázky zo všetkých významnejších udalostí slovenského života aj udalostí cudzieho sveta, obrázky, ktoré verne zvečňujú pamiatku rušných dní, v ktorých žijeme. Keď si „Nový svet“ budete odkladať a dáte si ho na konci ročníka zviazať, budete mať vo svojej knižnici ilustrované dejiny našich mimoriadnych čias.*

2. Najzaujímavejšie poviedky *slovenských i cudzích spisovateľov všetkých národov sveta, a to poviedky, starostlivo vyberané, poviedky z ktorých každá prinesie Vám pobavenie a istý druh šľachetného a povznášajúceho pôžitku.*

3. Pre slovenské ženy: *špeciálu rubriku „Ženský svet“ s úvahami, ktoré každú slovenskú ženu zaujímajú, i s praktickými kuchynskými receptami a radami, užitočnými pri vedení domácnosti, čo jej pomáhajú v každodennej borbe o lepší život. Rubriku „Ženský svet“ rediguje Jana Pivarčeková – Vlková, ktorú každá slovenská žena a dievča pozná z jej doterajšej všestrannej a záslužnej činnosti.*

4. Pre milovníkov športu: *pravidelne 1 stranu „Slovenského športu“, ktorú bude redigovať popredný predstaviteľ slovenského športového života Štefan Jakubec.*

5. Pre krížovkárov: *každý týždeň kvalitnú krížovku. Lúštenie krížoviek býva spojené aj s odmenami. (Nateraz sa začal veľký krížovkársky súbeh s vyše 100 odmenami pre lúštitel'ov v hodnote vyše 15.000.-.)*

6. Pre poslucháčov rozhlasu: *programy slovenských rozhlasových staníc v stručnej, prehľadnej forme.*

7. Pre každého rozmýšľajúceho Slováka: *zavedieme počínajúc budúcim číslom rubriky „Ostrým perom“ a „Kritika“, ktoré povedie spisovateľ Konštantín Čulen.*

A čo je najzávažnejšie:

8. romány.

„Nový svet“ prinesie do roka 6 až 10 románov, ktoré uverejňuje väčšinou v knižnej úprave, takže si ich čitatelia môžu dať zviazať a tak za nepatrný výdavok obohatiť svoju knižnicu.

Nech hocikto hocijako uvažuje a ráta „Nový svet“ je časopis, ktorý si zaslúži, aby ste si ho riadne predplácali alebo riadne odoberali.“⁸⁵

Nový svet tiež pravidelne uverejňoval výzvy svojim predplatiteľom, aby si uhradili predplátne a zabezpečili tak pravidelné dostávanie časopisu. Svojich čitateľov vyzýval aj k tomu, aby šírili časopis ďalej medzi svojich príbuzných či známých. Priaznivci časopisu boli vyzývaní, aby na verejných miestach nedopustili jeho „utlačanie“ cudzími časopismi. Jedine tak sa mohol Nový svet stať „skutočne reprezentačným slovenským obrázkovým časopisom.“⁸⁶ Aby čitateľov motivovali k šíreniu osvety medzi ľuďmi, redakcia odmeňovala predplatiteľov za získanie nového odberateľa dobrou slovenskou knihou. Bola to vlastne príležitosť za „šírením slovenského tlačeného slova zadovážiť si celú knižnicu!“⁸⁷ Svojich najvernejších predplatiteľov a predplatiteľky prosil Nový svet, aby „mu pomáhali ďalej rásť a zveľaďovať sa, aby všetkým vašim požiadavkám stále lepšie a lepšie mohol vyhovovať.“⁸⁸ Označil ich za uvedomelých Slovákov, pretože pomáhali udržať jediný slovenský obrázkový časopis v čase neistej existencie. Hlavnú príčinu problémov videla redakcia nielen v malosti týždenníka, ale hlavne preto, „že iné cudzie časopisy, vďaka svojej veľkej rozšírenosti Slovákov, ktorý si neuvedomoval prvotnú povinnosť voči svojmu vlastnému časopisu [...] aj jeho vlastnou zásluhou – dávali viac.“⁸⁹

2.2 Fotografia ako hlavný prvok časopisu Nový svet

„Šesťročný vývoj Slovenskej republiky sa neodvíjal iba v hraniciach oficiálnej politiky na úrovni vlády, snemu, samovládnucej strany či ďalších štátnych orgánov a ich politických elít. Nebol len mocenským zápasom vnútri vládneho tábora, nebol len dejinami satelitného štátu a servilnej alebo vynútenej kolaborácie s nacistickým Nemeckom. Žilo v ňom viac ako dva a pol milióna ľudí, ktorí vytvárali pre seba, svoje rodiny a celú spoločnosť hospodárske a kultúrne hodnoty. Mali svoje každodenné ľudské radosti, i starosti, ilúzie, sklamanie i tragédie.“⁹⁰ Fungoval normálny spoločenský život – kaviarne, viechy, vinárne, ale aj ihriská, telocvične, kúpele

⁸⁵ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 6, b. s.

⁸⁶ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 5, b. s., *Milí čitatelia Nového sveta*.

⁸⁷ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 7, b. s., *Celú slovenskú knižnicu zadarmo!*

⁸⁸ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 6, b. s.

⁸⁹ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 6, b. s.

⁹⁰ KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát v obrazoch (1939 – 1945)*. Praha: Ottovo nakladateľství, 2008, s. 158.

a kúpaliská – a tie pomáhali vytvárať atmosféru pokojne plynúceho občianskeho života. Táto ilúzia pretrvala až do konca vojny, čo vyhovovalo štátnej propagande.

Týždenník *Nový svet* bol určený celým rodinám a mal im prinášať aktuálne informácie z politického i spoločenského diania. Keďže v tomto období bola tlač pod kontrolou HŠLS, dá sa povedať, že bol využívaný na propagandu. Z časopisu jasne cítiť jeho ideologickú orientáciu. Nakoľko sa jednalo o obrázkový časopis vo veľkej miere sa v časopise využívala fotografia. „Oficiálne fotografie slovenského štátu tvorili základ obrazového spravodajstva, zaznamenávali aktuálne politické dianie a takmer okamžite boli publikované v cenúrou kontrolovaných tlačových médiách.“⁹¹ Prostredníctvom fotografií sa vytváral obraz o Slovensku, ktorý mal byť „nekonfliktný, neproblematický, poukazujúci na krajinu s jasným politickým stanoviskom, proklamovaním národnej identity, s rozvíjajúcim sa hospodárstvom, sociálnou starostlivosťou, ale aj na úspechy slovenskej armády na východnom fronte.“⁹² Fotografie však často skresľovali realitu a mali poskytovať pocit istoty a bezpečia v neistých časoch. Obrazové spravodajstvo prosperovalo v rokoch 1939 – 1942. Vzniklo veľké množstvo oficiálnych fotografií, ktoré zaznamenávali premenu spoločnosti v intenciách nacionálneho socializmu a vyzdvihovali „skutočné priateľstvo“ medzi Slovákami a Nemcami. Toto obdobie je bohaté na konštruované obrazy.⁹³

Fotografia sa využívala hlavne vo chvíli slávnostných príležitostí, verejných udalostí a významných dní či sviatkov. Práve prostredníctvom fotografie sa šírila ideológia aj medzi ľud. „Predstavitelia HŠLS sa usilovali vytvoriť okolo formálne existujúceho štátu novú štátnu ideológiu. Začali vyhlasovať, že Slovenská republika je zavŕšením tisícročného úsilia Slovákov o vlastnú štátnosť, masovo začali vyrábať historické mýty, siahajúce až ku kniežaťu Pribinovi a Svätoplukovi, ktorého začali nazývať prvým slovenským kráľom a pod.“⁹⁴ Snahou oficiálnych fotografií slovenského štátu bolo zobrazit' politickú, národnú a náboženskú jednotu Slovákov. Okrem obrovských podujatí, rôznych slávností, pripomienok výročí, katolíckych pútí, vojenských prehliadok, členov politickej strany a vrchných predstaviteľov štátu

⁹¹ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 27.

⁹² KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 27.

⁹³ V roku 1943 bolo obrazového spravodajstva menej, čo súviselo so zmenou verejnej mienky na politickú situáciu v krajine. Tlač prinášala menej obrazového spravodajstva, niektoré fotografie boli dokonca už publikované v predchádzajúcom období. Rok 1944 priniesol opäť nárast fotografií v tlači, čo súviselo s „priamou, osobnou skúsenosťou obyvateľstva s útokmi spojeneckých vojsk na strategické ciele krajiny.“ Opätovne bola oživená propaganda v tlači. KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 24-25.

⁹⁴ KOVÁČ, Dušan. Dejiny Slovenska. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 219.

s mnohotisícovým davom poslucháčov a divákov, fotografie zachytávali aj mikrosvety s niekoľkými postavami. Napriek tomu sa motívy i samotné oficiálne fotografie postupne opakujú. „Oficiálnu fotografiu slovenského štátu poznamenala skúsenosť s nemeckou propagandistickou fotografiou: zaznamenávala oficiálne podujatia, organizované vždy prednostne pre ten istý celospoločenský cieľ: posilnenie ideológie národného socializmu.“⁹⁵ Spoločným menovateľom pre obe strany bol záujem o monumentalizáciu vodcov, fotografické rekonštruovanie historických udalostí, programová podpora poľnohospodárstva a rozsiahla industrializácia.⁹⁶

2.2.1 Fotografi Nového sveta

Časopis *Nový svet* mal široký okruh spolupracovníkov – profesionálov i amatérov, „ktorí ho zásobovali lyrickými, výtvarne štylizovanými výzdobnými snímkami, ale vo veľkej miere aj spravodajstvom a aktualitami. Redakcia publikovala tematické série, z ktorých zostavovala textové a obrazové útvary v rozsahu časopiseckej strany alebo dvojstrany, neraz obsahovo i fotograficky živé, nápadito snímané a komponované...“⁹⁷ *Nový svet* počas obdobia svojej existencie prispel ku všetkým formám fotografického novinárstva „od spravodajstva uspokojujúceho sa čírym záznamom po vyzrelé a vyspelé reportážne útvary.“⁹⁸ Fotografia bola v *Novom svete* nositeľkou informácií o dianí v slovenskom štáte. Časopis bol oficiálne označený za obrázkový, preto prinášal viac fotografií ako iné média. Podiel fotografie v jednom čísle časopisu s rozsahom okolo 20 strán, bol približne 70 % z časopisu. Zvyšok dopĺňali texty a romány či iné literárne žánre, ktoré časopis zverejňoval. Fotografie v časopise však neboli iba oficiálne fotografie povolené cenzúrou, ale jednalo sa aj o reklamnú fotografiu.

Autori fotografií v *Novom svete* boli oficiálnymi reportérmi slovenského štátu, ktorí pôsobili v službách STK. Vzdelanie získali ešte v časoch Československej republiky vo večerných kurzoch Školy umeleckých remesiel (ŠUR) v Bratislave na fotografickom oddelení, ktoré bolo vedené českým fotografom Jaromírom Funkem, a na ročnom kurze kinetickej fotografie a kinematografie, ktorý bol vedený Karolom Plickom. Kurzy usporadúvalo aj Združenie fotoamatérov YMCA, ktoré viedol Miloš Dohnány. K prvej generácii agentúrnych fotografov patrili Jozef Cincík, Ladislav

⁹⁵ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 33.

⁹⁶ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 30-33.

⁹⁷ HLAVÁČ, Ľudovít. *Dejiny slovenskej fotografie*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1989, s. 187.

⁹⁸ HLAVÁČ, ref. 97, s. 187.

Roller, Jozef Teslík, Koloman Cích a Anton Tarkoš, ktorí na svojich fotografiách zachytili povojnovú rekonštrukciu Slovenska v československom štáte. Po vzniku Slovenského štátu bola ŠUR zrušená. Absolventi svoje nadobudnuté znalosti využili v službách propagandy prostredníctvom obrázkového materiálu. Využívala sa vlastivedná (národná) fotografia⁹⁹ zobrazujúca národ, jeho tradície, typológiu, kultúru, národnú históriu, zvyklosti a každodenný život.¹⁰⁰

V týždenníku *Nový svet* sa využívali vo veľkej miere práve fotografie STK. Na stránkach týždenníka sa nachádzajú fotografie J. Cincíka, L. Rollera a J. Teslíka zastúpené v najväčšom počte. Každý z nich sa špecializoval na istý okruh tém.¹⁰¹ Okrem týchto troch ďalšími fotoreportérmi *Nového sveta* v období 1939-1941 boli V. Benický, K. Cích, M. Dohnány, V. Malík, V. Mikič, S. Protopov, V. Příbyl, A. Tarkoš, a ďalší.

Veľmi významné miesto v slovenskej fotografii má *Jozef Cincík*.¹⁰² Podľa J. Darma práve on po vzniku Slovenského štátu vybudoval fotooddelenie STK, ktorého súčasťou bol aj fotografický archív STK.¹⁰³ Cincík pôsobil od r. 1932 v bratislavskej pobočke Československej tlačovej kancelárie ako externý fotograf. Popritom pôsobil až do r. 1939 ako interný zamestnanec vo Všeobecnom penzijnom ústave v Bratislave. Po vyhlásení slovenského štátu prešiel z ČTK do STK. Cincík v STK založil samostatné fotooddelenie. Zároveň sa stal prvým profesionálnym a súčasne aj oficiálnym fotoreportérom v dejinách slovenskej fotografie. Počas pôsobenia v STK realizoval množstvo fotoreportáží či už z oficiálnych slávností a podujatí slovenského štátu alebo dokumentoval tiež slovenský národ (reportáž z *Oravského podzámku* 1941, *Reportáž z drevárskej manipulácie na Čiernom Váhu v Tepličke a v Ráskokach* 1942, *Reportáž z lesnohospodárstva na Čiernom Váhu* 1944). Realizoval sa aj ako obrazový redaktor a zostavovateľ reprezentatívnych oficiálnych publikácií Slovenska. Pri príležitosti prvého výročie existencie slovenského štátu vytvoril propagandistickú knihu *Útokom*

⁹⁹ Jej zakladateľom na Slovensku bol najmä fotograf a kameraman Karol Plicka.

¹⁰⁰ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 33.

¹⁰¹ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 45. Bližšie o fotografoch a ich zameraní na určitú tému pozri kapitolu o Slovenskej tlačovej kancelárii.

¹⁰² Jozef Cincík (1906 Heľpa – 1982 Rajecke Teplice) študoval v rokoch 1923 – 1927 na obchodnej akadémii v Martine. v r. 1928 sa stal členom Združenia fotoamatérov YMCA v Bratislave, kde pracoval aj ako tajomník. Zoznámil sa tu s V. Malíkom a J. Teslíkom. V YMCE získal viaceré poznatky, ktoré využil vo svojom neskoršom pôsobení. Dôležitou súčasťou v združení bolo organizovanie verejných prezentácií – výstav jej členov. CINCÍK, Jozef. In HLAVÁČ, ref. 97, s. 200.

¹⁰³ DARMO, Propaganda I., ref. 43, s. 332.

k víťazstvu, vydanú HSEŠ. Jednalo sa o obrázkový prehľad dejín Slovákov v období rokov 1938-1940.¹⁰⁴

Cincík položil tiež základy vojnového fotožurnalizmu. V r. 1942 bol pridelený k armáde a vyslaný na východný front. O rok nato utrpel úraz chrbtice čo trvalo poznačilo jeho mobilitu. Fotografie z východného frontu v období r. 1941 – 1942 knižne publikoval v diele *Od Tatier po Kaukaz*.¹⁰⁵ V r. 1944 vydal knihu o slovenskej armáde s názvom *Leto na Kryme*.¹⁰⁶ Od leta 1944 spolupracoval s partizánmi v Serafínove v Beskydách.¹⁰⁷ V r. 1945 – 1947 pôsobil pre viaceré periodiká – Cieľ, Slovenský svet, Práca. Od r. 1950 žil v Rajeckých Tepliciach a neskôr v Kláštore pod Znievom.¹⁰⁸

Ďalším veľmi významným fotografom STK bol *Ladislav Roller*.¹⁰⁹ Počas svojho pôsobenia v STK sa tematicky špecializoval na kultúrne a športové podujatia. Pracoval pre Slovenské národné divadlo, fotografoval vernisáže výstav, Dunajský veľtrh, robil reportáže z vedeckých podujatí. Mal sklon k lyrizmu, ktorý sa prejavil aj na fotografiách, ktoré zachytávali prchavú atmosféru ročných období v bratislavských uliciach či popoludňajšie prechádzky obyvateľov na nábreží Dunaja.¹¹⁰

Trojicu fotografov, ktorých fotografie zverejňoval *Nový svet* dopĺňa *Jozef Teslík*.¹¹¹ Do STK prišiel v júli 1939. Nosnou časťou jeho práce boli fotografie

¹⁰⁴ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 223-224.

¹⁰⁵ Toto diele bolo vydané Ministerstvom národnej obrany v r. 1943 pri príležitosti 4. výročia vzniku Slovenskej republiky. Okrem záberov Jozefa Cincíka boli v knihe zverejnené aj zábery Jozefa Teslíka. KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 224. Cincík s konečnou úpravou diela nesúhlasil a preto bol prepustený zo služieb STK. HLAVÁČ, ref. 97, s. 200. Podľa Koklesovej Cincík aj naďalej pracoval v STK, čoho dôkazom sú viaceré oficiálne reportáže z r. 1944 realizované STK. KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 224. S podobnou tematikou a názvom bol natočený aj film – *Od Tatier po Azovské more*. Slovenská filmová spoločnosť *Nástup* vyrobila tento dokumentárny film venovaný vojnovému ťaženiu na východnom fronte. Vznikol v roku 1942 v réžii Ivana J. Kovačoviča. Film zaznamenáva boje a postup slovenskej armády proti Sovietskemu zväzu po vypovedaní vojny v roku 1941. Dostupné na internete: <http://www.csfd.cz/film/239516-od-tatier-po-azovske-more>, 12.februára 2011.

¹⁰⁶ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 224.

¹⁰⁷ HLAVÁČ, ref. 97, s. 200.

¹⁰⁸ Bol členom Slovenského zväzu novinárov a klubu novinárov dôchodcov. Spolupracoval s vydavateľstvami pri tvorbe pohľadníc, so zariadeniami cestovného ruchu, so Stredoslovenským vydavateľstvom v Banskej Bystrici. Publikoval v periodikách *Domov a svet*, *Čas*, *Život*, *Slovenský svet*, *Cieľ*, *Smer* a v encyklopédii *Pyramída*. Je autorom obrazovej časti publikácie *Horehronie 1959*, *Zniev a okolie 1963*, *Znievske gymnázium 1966*, *Rajecké Teplice 1967*, *Mošovce 1971*, *Vlastivedný zborník Turčianskeho múzea A. Kmeťa 1974*. HLAVÁČ, ref. 97, s. 200-201. KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 224.

¹⁰⁹ Ladislav Roller (1915 Ivánka pri Dunaji – 1965 Bratislava). Prvé znalosti o fotografickej práci získal v ateliéroch v Bratislave a v Nitre. Absolvoval ročný kurz kinetickej fotografie a kinematografie u Karola Plicku na ŠUR v Bratislave, v roku 1938. Do STK nastúpil v polovici júna 1939. Neskôr po vojne pôsobil v Parku kultúry a oddychu v Bratislave, kde dokumentoval kultúrne, najmä tanečné podujatia. ROLLER, Ladislav. HLAVÁČ, ref. 97, s. 211.

¹¹⁰ HLAVÁČ, ref. 97, s. 211-212.

¹¹¹ Jozef Teslík (1916 Sodoměřice – 1977 Bratislava). Štúdium fotografie absolvoval v ateliéri Františka Šimečka a na Učňovských školách v Bratislave v rokoch 1931 až 1934. Vzdelanie si nakoniec doplnil na

zobrazujúce oficiálny politické udalosti, život Hlinkovej mládeže, slovenský vidiek. Je autorom reportáží z vojny v ZSSR. Tu sa prejavil ako fotoredaktor ochotný riskovať pre zisk obrazov skutočných okamihov vojny. V jeho oficiálnych fotografiách slovenského štátu sa prejavilo poznanie podôb medzivojnovej fotografie. Ovplyvnený bol aj sociálnou a etnografickou fotografiou.¹¹²

K veľmi významných fotografom *Nového sveta* sa vypracoval aj *Koloman Cích*.¹¹³ Do STK nastúpil na pozíciu technického laboranta v roku 1940. Rok nato nasnímal prvé fotografie v teréne. Cincík a Teslík sa v roku 1941 dlhodobo zdržiavali na východnom fronte, z toho dôvodu bol okrem Rollera zapojení do domáceho fotspravodajstva aj Cích. Svoje zručnosti v oblasti avantgardných prístupov vo fotografii zúročil v službách propagandy slovenského štátu. Vynikol ako výborný fotograf vojenských prehliadok z rôznych uhlov pohľadu. V máji 1945 priniesol fotoreportáž o jednotke Červenej armády ubytovanej v Rači.¹¹⁴

večernom kurze fotografie na ŠUR v Bratislave. V rokoch 1937 – 1939 bol na vojne v Hlohovci, kde získal špecializáciu vojenského fotografa. Roku 1942 absolvoval na Filozofickej fakulte vtedajšej Slovenskej univerzity osobitný novinársky kurz. Po vojne vytvoril viaceré reportáže zachytávajúce zbombardované mestá a ich rekonštrukciu (diela ako *Žatva*, *Dielo obnovy*, *Vítazstvo pri Strečne*). Naďalej pracoval ako fotoreportér pre spravodajské agentúry: Zpravodajskú agentúru Slovenska (ZAS) a Československú tlačovú kanceláriu (ČSTK). V rokoch 1961-1972 fotil pre ilustrovaný týždenník *Beseda*. TESLÍK, Jozef. HLAVÁČ, ref. 97, s. 213-214.

¹¹² KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 225.

¹¹³ Koloman Cích (1916 Bratislava – 1993 Bratislava). Za fotografa sa vyučil v roku 1937 v ateliéri fotografa Františka Jánošíka. V tom istom roku skončil aj Odbornú pokračovaciu školu pre učňov živností fotografických a večernú školu pri ŠUR. Na vojenčine v rokoch 1939 – 1940 sa venoval leteckej fotografii. Po vojne spolu s Teslíkom pôsobil ako fotoreportér ZAS a ČSTK v Bratislave, kde sa vypracoval na vedúceho fotoredakcie, ktorú viedol v rokoch 1957 – 1977. Venoval sa témam poľnohospodárstva a stal sa spoluautorom publikácie *Dedina na Slovensku včera a dnes* (1958), ktorá propagovala násilnú kolektivizáciu na Slovensku. CÍCH, Koloman. KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 225-226.

¹¹⁴ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 225-226.

3. Pohľad na vybrané oblasti zo života v slovenskom štáte očami *Nového sveta*

3.1 Obraz slovenskej brannej moci na stránkach *Nového sveta*

Vznikom Slovenského štátu 14. marca 1939 sa začala formovať aj samostatná slovenská armáda. „*Vláda Slovenskej republiky sa už 29. augusta 1939 rozhodla pristúpiť k Ženevskej dohode o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami a k Ženevskej dohode pre zlepšenie osudu ranených a chorých v poľných armádach. Prístupné listiny podpísal vtedajší predseda vlády Dr. Jozef Tiso[....]Z hľadiska medzinárodného práva to bol významný akt, ktorým sa Slovenská republika zaviazala zosúladiť svoju vojenskú politiku s medzinárodnými právnymi normami. 18. januára 1940 prijala slovenská armáda aj branný zákon (Zákon č. 20/ 1940 Sl.z.), ktorý nahradil dovtedy používaný čs. branný zákon z 19. marca 1920. Oficiálny názov slovenskej armády bol podľa tohto zákona Branná moc Slovenskej republiky.*“¹¹⁵ Všeobecná branná povinnosť pre mužov bola vo veku od 20 do 50 rokov, brannej povinnosti boli bez vekového rozdielu podriadení aj dôstojníci z povolania. Vstúpiť do armády mohli aj dobrovoľníci od 17 rokov. Povinná vojenská služba bola stanovená na 2 roky. Z brannej povinnosti boli vylúčení Židia a Cigáni, ktorých zaradili do pracovných útvarov. Najvyšším veliteľom armády bol prezident Slovenskej republiky Jozef Tiso, hlavným vojenským veliteľom bol minister národnej obrany gen. I. tr. Ferdinand Čatloš.¹¹⁶

O budovaní slovenskej armády, o jej význame a úlohách prehovoril gen. Ferdinand Čatloš a prezident Jozef Tiso v prejave pri príležitosti otvorenia Vysokej vojenej školy v Bratislave.¹¹⁷ Slovenská armáda bola prostriedkom štátnej politiky, ktorý je nevyhnutné neustále modernizovať, aby sa nedala prekvapiť. Tiso poukázal na hlavné úlohy slovenskej armády a jej poslanie v národe, keď armádu označil za prostriedok obrany nedotknuteľností hraníc a ochrancu prirodzených práv slovenského národa na svojský život. Špeciálnou úlohou armády bolo „*byť školou, v ktorej vychová národ k národnej disciplíne, k mužnej tvrdošti plnením svojho povolania, k dochvĺľnej presnosti vo vykonávaní životných povinností, je teda školou cti a statočnosti v každom životnom prejave.*“¹¹⁸

¹¹⁵ MIČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu I. (1941 – 1944) V operácii Barbarossa*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Dali-BB, s.r.o., 2007, s. 14.

¹¹⁶ MIČIANIK, ref. 115, s. 14.

¹¹⁷ Nový svet, 1940, ročník 15, č.8, b. s., *Zo slávnostného otvorenia Vysokej vojenej školy v Bratislave*.

¹¹⁸ Nový svet, ref. 117, b. s.

V časopise *Nový svet* boli od začiatku roka 1939 uverejňované články a fotografické reportáže, ktoré mali obyvateľstvu priblížiť slovenských vojakov a ich činnosť a jednotlivé časti armády.¹¹⁹ Po vypuknutí vojny 1. septembra 1939 prinášali všetky noviny a časopisy správy z frontu či už slovom alebo obrazom. Reportáže sa nevenovali iba slovenským vojakom, ale prinášali aj správy o úspechoch a postupoch nemeckých vojsk na západnom fronte.

Obrázkový týždenník sa snažil na svojich stránkach ukázať ľudu život vojakov zo všetkými radosťami i starosťami. Mladí slovenskí vojaci hrdo stáli na stráži nového Slovenska, pretože byť vojakom bolo veľkou čťou a ukazovalo to na všestrannú udatnosť mládenca. Vojak – to bola predstava „*mladého, zdravého, bystrého šuhaja, ktorý prišiel do školy voj. života, aby sa tu zocelil a vycvičil pre prípadnú obranu vlasti a tak i pre obranu svojich milých.*“¹²⁰ Vojenský život bol považovaný za veselý a pestrý a to aj napriek všetkým vojenským povinnostiam a nástrahám, pretože „*Niet temer dňa, ktorý by vojakom nepriniesol – po celodennej robote – určité obveselenie. Veselo pri vstávaní, veselo na cvičení, veselo pri obede, veselo po ňom a sa smiechom a žartmi ide sa spať.*“¹²¹ Najmilším dňom bola pre vojakov nedeľa, keďže vtedy si užívali pár chvíľ voľna a radosti so svojimi milými dievčatami napr. v Bratislave na Námestí slobody. A po príjemne strávenom nedeľnom popoludní sa nezabúdajúc na svoje povinnosti vracali späť do kasárni.

Februárové čísla *Nového sveta* z roku 1939 priniesli čitateľom obrazové reportáže na tému *Pešiak a Pechota*, v ktorých bol vyzdvihnutý význam tejto zložky vojska ako jeho hlavnej zbrane.¹²² (Príloha č.1) Pechota plnila najťažšie úlohy v boji, ničila nepriateľa, dobývala terén a držala ho pred nepriateľom. Ako jediná bola schopná bojovať paľbou a pohybom, vždy a všade, za každého počasia, vo dne v noci.¹²³ Pechota bola považovaná za „*kráľovnú zbraň,*“ ktorá bola vždy najdôležitejšia a významná zložka armády, plniaca najťažšie úlohy v boji. Dokázala bojovať za každého počasia, vo dne, v noci. Viedla boj obranný i útočný. Pri pechote sa zdôrazňovala veľká mravná

¹¹⁹ Slovenská armáda bola zložená z pechoty, delostrelectva, letectva (oficiálny názov Vzdušné zbrane) a z obrnených síl (oficiálny názov Útočná vozba). KLIMENT, K. Charles – NAKLÁDAL, Břetislav. *Slovenská armáda 1939-1945*. Praha: Levné knihy KMa, 2006, s. 22.

¹²⁰ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 36, s. 7, ŠIMONČIČ, Albert. *Nedeľa nášho vojaka*. Články s podobnou témou boli aj v ďalších číslach: *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 9, b. s., *Nedeľa slovenských vojakov*. *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 31, b. s., G. C. *Vojaci – naši kamaráti*.

¹²¹ *Nový svet*, ref. 120, č. 36, s. 7.

¹²² *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 7, s. 8-9, TURČAN, Juro. *Pešiak*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 8, s. 13, *Pechota*.

¹²³ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 8, s. 13, *Pechota*.

sila, odvaha, oduševnenie a nekompromisné vlastenectvo, lebo iba s týmito vlastnosťami sa dalo obstať v tých najťažších chvíľach.¹²⁴

Ďalšia zložka armády, ktorú priblížil čitateľom na svojich stránkach *Nový svet* bolo delostrelectvo, a to prostredníctvom obrazovej reportáže.¹²⁵ (Príloha č. 2)

Pozornosť na stránkach obrázkového týždenníka si zaslúžilo aj slovenské letectvo. Počas existencie slovenského štátu bol vyzdvihnutý a rozšírený kult osoby M.R. Štefánika ako „*národného bohatiera*.“¹²⁶ Letectvo získalo nálepku tradície, ktorú Štefánik vytvoril „*a v ktorej pokračovali naši marcový hrdinovia – letci na východe nášho štátu*.“¹²⁷ (Príloha č. 3) Slovenský národ mal všetky predpoklady, aby sa stal dobrým národom leteckým, pretože mu nechýbala odvaha, smelosť a podnikavosť, ktoré boli považované za hlavné letecké vlastnosti.¹²⁸ 10. decembra 1940 zákonom č. 312 bol ustanovený Slovenský letecký zbor, ako jediná ústredná inštitúcia na vykonávanie brannej leteckej „predvýchovy“ a „povýchovy“ podliehajúca Ministerstvu národnej obrany. V troch hlavných odboroch – modelárstvo, bezmotorové lietanie a motorové lietanie – ktoré zbor mal, sa staral o výchovu mladých chlapcov, aby im dal základný pilotný výcvik. Chlapci pracovali v dielňach na výrobu bezmotorových lietadiel na Straníku pri Žiline.¹²⁹ Letecká výchova bola považovaná za veľmi dôležitú pre celý národ, pretože „*je meradlom jeho kultúrnej vyspelosti a najlepšou vizitkou pred ostatnými národmi*“¹³⁰ čo si obyvateľstvo pripomínalo 4. mája, v deň slovenského národného letectva. Všetci Slováci a Slovenky boli vyzývaní k podpore celonárodnej leteckej organizácie Slovenské krídla. Zaujímavé bolo aj to, že športovými pilotkami sa stali aj ženy. Prvou slovenskou pilotkou bola Vilma Švachová.¹³¹ (Príloha č. 4)

Slovenská armáda, ktorá bola „*nádejou a úsmevom na tvárach slovenského národa – Slovenskej republiky*“¹³² sa predstavila obyvateľom aj na viacerých oslavách či manifestáciách pri rôznych príležitostiach. Veľmi významným štátnym sviatkom bol

¹²⁴ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 48, b. s., KORČEK, Fero. *Naše vojsko – naša sila. Pechota – kráľovná zbraní.*

¹²⁵ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 12, s. 6, *Delostrelectvo.*

¹²⁶ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 18, b. s., *Modelári – nástupcovia národného bohatiera Štefánika.* Nový svet, 1940, ročník 15, č. 20, b. s., *Zo Štefánikových osláv na Bradle; Z odhalenia Štefánikovho pomníka v Pov. Bystrici.*

¹²⁷ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 17, b. s., *Naše letectvo.*

¹²⁸ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 18, b. s., *Letecká myšlienka v našom štáte.*

¹²⁹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 7, b. s., VARINSKÝ, Jozef. *Dávame krídla mládeži. Z činnosti bezmotorového odboru Slovenského leteckého sboru.*

¹³⁰ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 18, b. s., VARINSKÝ, Jozef. *4. máj – deň slovenského letectva. Za bohatiera Štefánika.*

¹³¹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 38, b. s., VARINSKÝ, Jozef. *Slovenské ženy v športovej škole pilotných letcov vo Vajnorochoch.*

¹³² Nový svet, 1941, ročník 16, č. 11, b. s., KORČEK, Fero. *Slovenský vojak a 14. marec*

vznik Slovenského štátu 14. marca, pri príležitosti čoho sa každoročne konali oslavy. Na oslave sa zúčastnila aj slovenská armáda, pretože jej vznik bol tiež „*dielom víťazstva veľkej pravdy*.“¹³³ Fotografie z osláv 1. výročia na svojich stránkach publikoval *Nový svet* v reportážach *Slávnostná prehliadka slovenskej armády* a *Z defilé slovenskej armády*.¹³⁴ (Príloha č. 5) Pri príležitosti vymenovania prvých absolventov vojenskej akadémie v Banskej Bystrici za poručíkov slovenskej armády sa konala vojenská slávnosť, ktorej sa zúčastnil aj samotný prezident.¹³⁵

Nový svet priniesol aj obrazy zo športovej činnosti slovenských vojakov. K organizovaniu slovenského športu sa pristúpilo na jeseň 1940 z iniciatívy gen. Čatloša, ktorý chcel, „*aby armáda nielen po stránke výchovnej, ale aj propagačnej vykonala pre Slovensko skutočne toľko, koľko je v jej rukách a silách*.“¹³⁶ Začalo sa s futbalom. Do Bratislavy sa sústredili najlepší hráči, ktorí vytvorili dve mužstvá, aby sa z nich vybrali najlepší hráči a vytvorili jedno poriadne reprezentačné armádne mužstvo. Slovenskí futbalisti sa pripravovali na stretnutie v zápase s nemeckou reprezentáciou a futbalistami ďalších štátov. Zorganizovalo sa aj mužstvo hokejistov, ktorí dosiahli pekné výsledky vo Vysokých Tatrách na medzinárodnom hokejovom turnaji. Okrem toho sa vojaci uplatnili aj v jazdectve a v behu. Úspechy v športových podujatiach boli pripísané veľkej vojenskej húževnatosti.¹³⁷ K športovcom – vojakom patrili aj lyžiari. Slovenskí vojaci sa zúčastnili vo februári 1941 svetových lyžiarskych pretekov vojenských hliadok v talianskom mestečku Cortina d'Ampezzo, kde prvýkrát reprezentovali slovenskú brannú moc a slovenský štát. Na tieto preteky sa pripravovali vo Veľkej Smrekovici.¹³⁸ (Príloha č. 6)

3.1.1 Konflikt s Maďarskom

Začiatky budovania slovenskej armády boli ťažké, pretože nemecká armáda po obsadení Čiech a Moravy obsadila aj časť Slovenska a urobila rozsiahlu konfiškáciu vojnového materiálu a výzbroje. Českí dôstojníci a vojaci museli byť odsunutí do

¹³³ *Nový svet*, ref. 132, b. s.

¹³⁴ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 12, b. s., *Slávnostná prehliadka slovenskej armády; Z defilé slovenskej armády*.

¹³⁵ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 34, b. s., *Z vojenskej slávnosti v Banskej Bystrici*.

¹³⁶ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 6, b. s., KORČEK, Fero. *Naše vojsko – naša sila. Šport v slovenskej armáde*.

¹³⁷ *Nový svet*, ref. 136, b. s.

¹³⁸ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 3, b. s., KORČEK, Fero. *Naše vojsko – naša sila. Posledné prípravy na Cortina d'Ampezzo*. *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 9, b. s., *Slovenskí vojaci v Taliansku*.

Protektorátu Čiech a Moravy. 15. marca 1939 uznalo existenciu novovzniknutého štátu aj horthyovské Maďarsko, ktoré využilo oslabenie slovenskej armády po odchode Čechov a rozhodlo sa zaútočiť na severného suseda. Maďari sa rozhodli pre útok z východnej strany, z územia Podkarpatskej Rusi, kde bola iba provizórna administratívna línia. Z 22. na 23. marca 1939 Maďari zaútočili na Slovensko, keď obsadili Ublu a prekročili hranice a pokračovali v troch útočných smeroch.¹³⁹ O samotnom konflikte, jeho vzniku a priebehu *Nový svet* informácie nepriniesol. Udalosti, o ktorých sa čitatelia týždenníka dozvedeli, mali spojitosť s tzv. Malou vojnou. *Nový svet* priniesol obrazové reportáže z pohrebu obetí bombardovania Spišskej Novej Vsi Maďarmi 24. marca 1939.¹⁴⁰ Toto bombardovanie si vyžiadalo 12 obetí. O 24. marci sa v *Novom svete* písalo ako o prvom čiernom dni samostatného Slovenského štátu, ktorý bol smutnejší z toho dôvodu, „že nám ho pripravili Maďari, ktorí sa k nám priateľsky prihovárajú a ubezpečujú nás, že chcú s nami bratsky nažívať.“¹⁴¹ O rok pri príležitosti prvého výročia týchto udalostí bola zorganizovaná smútočná slávnosť v Spišskej Novej Vsi, ktorej sa zúčastnil aj Alexander Mach.¹⁴² (Príloha č. 7)

Nový svet priniesol aj krátku správu o situácii na juhu Slovenska polroka po ťažkom viedenskom rozsudku, po ktorom „nasledovalo niekoľko strašných dní ústupu a sťahovania. Naši vojaci, ktorí statočne bránili staré hranice, museli bez boja ustúpiť

¹³⁹ LACKO, ref. 23, s. 41. Podkarpatskú Rus získali Maďari na základe Hitlerovho rozhodnutia 15. marca 1939 a následne ju vojensky obsadili. Ku konfliktu a vzťahom Slovenska s Maďarskom pozri tiež: CSÉFALVAY, František. Predohra a priebeh maďarsko-slovenského ozbrojeného konfliktu v marci 1939. In *Vojenská história*, 2004, ročník 8, č. 2, s. 39-58. CSÉFALVAY, F. Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt v marci 1939. In ŠTEFANSKÝ, M – PURDEK, I. (ed.). *Slovensko vo vojnách a konfliktoch v 20. storočí*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2003, s. 117-126. DEÁK, Ladislav. *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938-1939*. Bratislava: Veda, 1990, 189 s. DEÁK, L. (ed.). *Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939*. Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30.3. 1993. Bratislava: Slovak Academic Press, 1993, 98 s. GERBOR, Tomáš. Účasť slovenských pozemných jednotiek a dobrovoľníkov v tzv. „Malej vojne“ v marci 1939. In HRUBOŇ, A. (ed.). *Moderné dejiny Slovenska II*. Ružomberok: Historia nostra o.z., 2009, s. 67-100. HETÉNYI, Martin. Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938-1945. Nitra: FF UKF v Nitre, 2008, 216 s. LACKO, Martin. Podivní spojenci: slovensko-maďarské konflikty v dokumentoch slovenskej armády. In SOKOLOVIČ, P. *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov VIII*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009, s. 198-212. PETRÍK, Ján. *Malá vojna. Marec 1939*. Spišská Nová Ves: Nové spišské hlasy, 1998, 46 s. PETRÍK, Ján. *Spišská tragédia. Sláva hrobom našim. Marec 1939*. Martin: Matica slovenská, 1999, 83 s. ŠIMUNIČ, Peter. "Malá vojna" slovenského štátu. Maďarsko-slovenský konflikt v marci 1939. In *Historická revue*, 1992, ročník 3, č. 4, s. 12-13. ŠUMICHRASŤ, Peter. – BAKA, Igor. Dokumenty o činnosti slovenského letectva v maďarsko-slovensko-ozbrojenom konflikte v marci 1939. In *Vojenská história*, 2003, ročník 7, č. 1, s. 74-92. A iné.

¹⁴⁰ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 14, b. s., *Slovensko v smútku*.

¹⁴¹ *Nový svet*, ref. 140, b. s.

¹⁴² *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 14, b. s., *Zo smútočnej slávnosti v Spišskej Novej Vsi*.

za delimitačnú čiaru.“¹⁴³ Podľa redakcia brali so sebou aspoň to čo bolo národu najdrahšie – teda pomníky a telesné pozostatky veľkých slovenských mužov, aby ich ochránili pred znehodnotením. Ako príklad uvideli odinštalovanie sochy gen. Štefánika v Leviciach, ktorú chceli „*nespratní maďarskí „vlastenci“ blatom a kamením zneuctiť*“.¹⁴⁴ S odvezením sochy z Levíc podľa Nového sveta „*odišla sloboda našich odtrhnutých slovenských bratov*“¹⁴⁵ čo si uvedomili aj oni samotní.

12. a 14. mája sa konala prvá prehliadka slovenského vojska v Bratislave na Námestí slobody o čom fotoreportážou informoval svojich čitateľov aj *Nový svet*.¹⁴⁶ Pri tejto príležitosti boli vojakom odovzdané aj pamätné medaily „*za zásluhy o vydobytie slovenskej slobody a pri obranných opatreniach na zabezpečenie Slovenského štátu*“.¹⁴⁷ Slovenskí vojaci boli vyznamenaní aj pri návšteve východného Slovenska predsedom vlády Dr. J. Tisom a ďalšími členmi vlády a poslancami.¹⁴⁸ (Príloha č. 8)

3.1.2 Vojna s Poľskom

Poľsko uznalo 16. marca 1939 vznik Slovenského štátu, „*čím si chcela poľská politika nepochybne nakloniť vládu nového štátu, zaistiť si svoje južné hranice a „vytiahnuť“ ju spod jednostrannej pronemeckej orientácie. Tento zámer však v danej mocenskej situácii nemal väčšiu šancu na realizovanie*“.¹⁴⁹ Vzťahy Slovenska s Poľskom však neboli dobré, nakoľko tu bola istá trauma z jesenných udalostí v roku 1938, ktoré znamenali pre Slovensko územné straty v podobe 226 km² s približne 4300 obyvateľmi.¹⁵⁰ A taktiež tu bola aj istá výčitka Poľsku pre otvorenú podporu Maďarska

¹⁴³ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 19, s. 7, BENADIK, K. Ján. *Pred polrokom...*

¹⁴⁴ Nový svet, ref. 143, s. 7.

¹⁴⁵ Nový svet, ref. 143, s. 7.

¹⁴⁶ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 21, b. s., *Naša armáda sa predstavila*.

¹⁴⁷ Nový svet, ref. 69, b. s.

¹⁴⁸ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 28, b. s., *Radostný deň východného Slovenska*.

¹⁴⁹ LACKO, ref. 23, s. 89.

¹⁵⁰ LACKO, ref. 23, s. 23. Obce, o ktoré Slovensko podpísaním dohody v Zakopanom 1. decembra 1938 prišlo boli Čierne, Skalité, Svrčinovec na Kysuciach, Suchá Hora, Hladovka na Orave a na Spiši to boli obce Javorina, časť Lesnice, Lipnice a Ždiaru. V júli 1920 Konferencia veľvyslancov v Spa určila hranice Slovenska s Poľskom. Poľsko získalo na Orave 12 obcí a časť obce Nižná Lipnica, ktorá mu bola celá odovzdaná v roku 1924 výmenou za vrátenie obcí Suchá Hora a Hladovka. Taktiež na Spiši získalo 13 obcí, pričom žiadalo aj o územie Tatranskej Javoriny. Tento spor sa predĺžil až do marca 1924, kedy ho musela rozhodnúť Rada Spoločnosti národov, tým že stanovila nové hranice bez väčších korektúr. BAKA, Igor. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2006, s. 9. V dôsledku odtrhnutia slovenských obcí vyprchali všetky propoľské sympatie u politikov vládnucej HSLS, ako aj medzi intelektuálmi, ktorí mali povest' polonofilov, ktorých symbolom bol František Šubík (básnickým menom Andrej Žarnov). LACKO, ref. 23, s. 24. K poľsko-slovenským vzťahom pozri tiež: BAKA, Igor. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu

a jeho územných nárokov voči Slovensku počas Malej vojny. Vzájomné vzťahy Slovenska s Poľskom sa zhoršili aj v dôsledku podpísania Ochranej zmluvy medzi Nemeckom a Slovenskom 23. marca 1939, na základe ktorej Nemci na západnom Slovensku vytvorili ochrannú zónu, v ktorej sa na nemeckú armádu nevzťahovala slovenská legislatíva. Napriek podpísaniu zmluvy existencia slovenského štátu ňou nebola definitívne zaručená.¹⁵¹ Slovensko považovala poľská vláda iba za nástroj nemeckej politiky a podpísanie zmluvy označila za kroky namierené proti Poľsku. Pretrvávajúce napätie sa prejavovalo aj v kampaniach v tlači a na verejnosti na oboch stranách. Poľsku bolo jasné, že v Slovensku viac nemôže hľadať spojenca pre protinemecké akcie. Naopak, vzťahy sa ešte viac skomplikovali, pretože cez Slovensko do Poľska krátko po 14. marci utekali skupiny utečencov – protihitlerovsky naladených občanov bývalého Československa. Proti tomuto protestovalo aj nemecké vyslanectvo a 16. júna 1939 žiadalo slovenskú vládu o zabránenie prechodu cez hranice s Poľskom

Slovenského štátu v súvislosti s vojnou proti Poľsku. In *Vojenská história*, 2001, ročník 5, č. 4, s. 34-53. BAKA, I. Slovensko ako nástupný priestor vo vojne proti Poľsku. In ŠTEFANSKÝ, M. – PURDEK, I. (ed.). *Slovensko vo vojnách a konfliktoch v 20. storočí*. Zborník referátov z vedeckej konferencie v Bratislave 15.-16. októbra 2002. Bratislava: Vojenský historický ústav; Ministerstvo obrany SR, 2003, s. 127 – 143. BARTLOVÁ, Alena. Formovanie Hodžovej koncepcie stredoeurópskej federácie a vzťahy česko-slovensko-poľské. In *Slezský sborník*, 1996, ročník 94, č. 1, s. 59-66. BARTLOVÁ, Alena. Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919-1938. In *Historický časopis*, 1972, ročník 20, č. 3, s. 363-384. CZAJKA, Wojciech. Politické aspekty v poľsko-slovenských vzťahoch v rokoch 1927 – 1938. In *Historický časopis*, 1987, ročník 35, č. 2 s. 229-253. DEÁK, Ladislav. *Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933-1939*. Bratislava: Veda, 1991, 244 s. HOLÁK, Martin. Slovensko-poľské vzťahy od marca do septembra 1939. In *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB; Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005, s. 317-333. HRNKO, Anton. Rokovanie o ochrannom pásme a vťahnutie ľudácko-fašistického slovenského štátu do vojny proti Poľsku. In *Zborník múzea SNP*, 1987, č. 12, s. 39-55. LACKO, Martin. *Proti Poľsku. Odraz ťaženia 1939 v denníkoch a kronikách Slovenskej armády*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008, 254 s. NĚMĚČEK, Jan. Slovensko-polské vzťahy v predvečer druhej svetovej války. In *Historický časopis*, 1997, ročník 45, č. 3, s. 440-454. NIŽŇANSKÝ, Eduard. Slovenská účasť vo vojne proti Poľsku. Občan Slovenka v zajatí propagandy vtedajších vládných predstaviteľov. Úvahy a dokumenty. In *Studia historica Nitriensia*, 1997, VI, s. 169-216. SEGEŠ, Dušan. Vojensko-politické aktivity Karola Sidora od 14. marca do 1. septembra 1939 na pozadí slovensko-poľských vzťahov. In *Vojenská história*, 2002, ročník 9, č. 1, s. 3-22. ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia. Poľská otázka v slovenskej spoločnosti v rokoch 1938-1939. In *Historické štúdie*, 1997, ročník 38, s. 59-80. A iné.

¹⁵¹ BAKA, Slovenská, ref. 150, s. 13. Po mníchovskom diktáte sa Nemecko snažilo získať na svoju stranu Poľsko a Maďarsko, ktorí sa mali byť jeho partnermi pri likvidácii Česko-Slovenska. Nemecko bolo dokonca ochotné akceptovať ich podiel na koristi. Nakoniec sa presadila koncepcia vnútorného rozkladu Česko-Slovenska. Po vzniku Slovenského štátu nebolo jeho postavenie na politickej scéne stabilné. Nacisti považovali Slovensko za akýsi výmenný artikel. Joachim von Ribbentrop pri rokovaní s poľským vyslancom v Berlíne Józefom Lipským 21. marca 1939 ponúkol slovenské územie Poliakom ako odškodné za nemecké územné požiadavky – odstúpenie Gdaňska a povolenie koridoru do Východného Pruska. Reagoval tak na protest Poľska v súvislosti s ochrannou zmluvou medzi Nemeckom a Slovenskom. Na Slovensku sa o tejto možnosti dozvedeli po Hitlerovom prejave v ríšskom sneme 28. apríla 1939, kde oznámil, že Poľsku ponúkol aj možnosť „zabezpečiť nezávislosť Slovenského štátu Nemeckom, Poľskom a Maďarskom.“ Poliaci však v tomto smere neustúpili, čím sa prehĺbila nemecko-poľská kríza predchádzajúca vypuknutiu druhej svetovej vojny. BAKA, Slovenská, ref. 150, s. 13. LIPTÁK, Slovensko, ref. 13, s. 183.

„vojenským osobám, ktoré chceli vstúpiť do formujúcej sa československej vojenskej skupiny v Poľsku.“¹⁵²

Nemecko po neúspešných rokovaníach s Poľskom sa priklonilo k rozhodnutiu zachovať územnú celistvosť Slovenska a využiť jeho územie ako nástupný priestor nemeckej armády do vojny proti Poľsku. Prípravy nemeckej armády na vojnu s Poľskom urýchlilo aj rokovanie Berlína so slovenskými predstaviteľmi o určení štatútu tzv. ochranného pásma, ktoré malo byť nástupným priestorom na útok proti Poľsku. „Zmluvou o ochrannom pásme z 12. augusta 1939 sa slovenská strana na tomto území zriekla v prospech nemeckej brannej moci všetkých výsostných práv vlastnej armády.“¹⁵³ Postavenie slovenskej armády v tomto konflikte upresnil Hitlerov rozkaz z 22. augusta 1939.¹⁵⁴ Protipoľská propaganda sa v druhej polovici augusta 1939 vystupňovala aj na stránkach slovenskej tlače. Zahraničné správy o poľsko-nemeckom spore o Gdansk a nemecký koridor preberala STK povinne od Deutsches Nachrichten Büro. Avšak od začiatku prevládala snaha ubezpečiť obyvateľstvo, že hroziaci konflikt sa Slovenska netýka.¹⁵⁵ Zmena v tomto smere nastala 28. augusta 1939, po príchode nemeckých vojenských transportov aj mimo ochrannú zónu. Prichádzajúca nemecká armáda bola vykreslená ako ochranca Slovenska, zatiaľ čo Poľsko ako možný agresor.¹⁵⁶ Možno povedať, že propagandu proti Poľsku usmerňovala nemecká strana.

Slovensko vstúpilo do vojny s Poľskom na žiadosť Nemecka 1. septembra 1939. Slovensko si upevnilo svoje nestabilné zahraničnopolitické postavenie a etablovalo sa ako „satelit a vzorný štát v nacistickej sfére vplyvu.“¹⁵⁷ Túto skutočnosť nemožno konštatovať vo vzťahu k západným Spojencom, keďže tak Veľká Británia ako aj

¹⁵² BAKA, Slovenská, ref. 150, s. 15. Medzi známe prípady úteku cez hranice patrí aj úlet osemčlennej skupiny slovenských vojenských letcov z Piešťan dňa 7. júla 1939. Udalosť bola vôbec prvým úletom lietadiel slovenských vzdušných zbraní a na oboch stranách, slovenskej i poľskej, vyvolala živú diskusiu. Pozri tiež: CHYTKA, Stanislav. Podmienky a formovanie protifašistického hnutia odporu v dolnom Liptove (jaro 1939). In *Zborník Múzea SNP*, 1989, ročník 14, s. 94-123. SÚDNY, Boris. Úlet osemčlennej skupiny slovenských vojenských letcov z Piešťan do Poľska dňa 7. júna 1939. In LACKO, M. (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava: Katedra histórie FF UCM v Trnave, 2002, s. 120-134. VANĚK, Oldřich. Účasť Slovákov v začiatkoch protifašistického odboja v Poľsku (marec 1939 – september 1939). In *Vojenská história*, 1997, ročník 1, č. 2, s. 18-31.

¹⁵³ BAKA, Igor. Slovensko vo vojne proti Poľsku v roku 1939. In *Vojenská história*, 2005, č. 3, s. 27.

¹⁵⁴ V prípade nutnosti zabezpečenia slovenskej severnej hranice, mala byť nemeckému vojsku k dispozícii slovenská armáda. Pre potreby nemeckej armády malo byť tiež využitie letisko v Spišskej Novej Vsi, mimo ochrannej zóny. Slovenské lietadlá mohli mať zakázané štartovať. O požiadavkách bola slovenská vláda informovaná 24. augusta nemeckým vyslancom Hansom Bernardom. Vládou boli prijaté bez pripomienok. In BAKA, Slovenská, ref. 150, s. 41.

¹⁵⁵ BAKA, Slovensko, ref. 153, s. 30. Aj v *Novom svete* sa nachádzal článok o tejto problematike, pozri: *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 29, s. 23, A.V. *Bude vojna o Gdansk?*

¹⁵⁶ BAKA, Slovenská, ref. 150, s. 58.

¹⁵⁷ BAKA, Politický, ref. 54, s. 132.

Francúzsko prerušili so Slovenskom diplomatické styky. „*Rýchly pád Poľska pritom zlikvidoval chýry o možnom delení Slovenska v tomto období.*“¹⁵⁸ Veľký úspech slávil ľudáci, pretože Slovensko získalo pohraničné severné územia, ktoré sa stali súčasťou Poľska v rokoch 1920, 1924 a 1938, čo bolo spečatené aj podpísaním nemecko-slovenskej dohody z jesene 1939 v Berlíne.¹⁵⁹

Nový svet počas vojny s Poľskom priniesol čitateľom viaceré obrázkové reportáže z frontu a z víťania slovenských vojakov na území, ktoré bolo opätovne pripojené k Slovensku.¹⁶⁰ (Príloha č. 9, č. 10) Propaganda sa takto snažila priblížiť atmosféru, ktorá zavládla na oslobodenom území, pretože Poľsko zobrazovala ako démona a utláčateľa, spod jarma ktorého boli Slováci vyslobodení. „*Priestor dostávali emotívne výpovede ľudáckych politikov, ktorí verejnosť presviedčali o dojatí a nadšení miestneho obyvateľstva, vykúpeného spod poľského útlaku.*“¹⁶¹ Propaganda využila aj rýchly postup nemeckých vojsk a skoré ukončenie poľskej vojny, čo prezentovala ako dôkaz o správnosti nemecko-slovenského spojenectva. Hlavným cieľom propagandy bolo vyzdvihnúť význam slovenskej armády a poukázať na to, že konflikt sa Slovenska vôbec nedotkol, že v krajine je poriadok a pokoj, dôkazom čoho mali byť aj rôzne manifestácie a dožinkové slávnosti.¹⁶² V tlači po vypuknutí vojny sa začala šíriť protipoľská kampaň, kde dôležitú úlohu pri šírení zohrala aj Hlinkova garda.

Po skončení poľskej vojny v októbri 1939 uverejnil *Nový svet* na svojich stránkach „*Historický telegram Adolfa Hitlera predsedovi slovenskej vlády dr. J. Tisovi. Pán štátny prezident! Po zakončení poľskej vojny cítim za potrebné poďakovať sa, pán štátny prezident, Vám, slovenskej brannej moci a slovenskému národu za odhodlané stanovisko a za osvedčené bratstvo v zbrani. Buďte presvedčený, že nemecký národ a jeho vláda toto stanovisko plne hodnotí a ním dokázané zmýšľanie v plnej miere bude*

¹⁵⁸ BAKA, Politický, ref. 54, s. 132. Podľa historika Liptáka z jari roku 1939 bol plán rozdelenia Slovenska na tri časti – západ Nemecku, sever po hrebene Nízkyh Tatier Poľsku a zvyšok Maďarsku. LIPTÁK, Slovensko, ref. 13, s. 183.

¹⁵⁹ Dodnes sa diskutuje o nemeckej ponuke pre Slovensko získať aj „neslovenské“ územia. Hitler sa touto ponukou zaoberal, avšak na nemeckej strane boli osoby, ktoré ho od tohto kroku odhovárali. Slovenská strana však pravdepodobne o tieto územia aj tak nejavila záujem, pretože tam žili len Poliáci. BAKA, Slovenská, ref. 150, s. 165.

¹⁶⁰ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 39, b. s., *Zo slovensko – poľského frontu*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 40, b. s., *Zo slovensko – poľského frontu*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 37, b. s., *Naše je, čo nám Poliáci vzali...!* *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 38, b. s., *Medzi oslobodenými Slovákmi*.

¹⁶¹ BAKA, Igor. *Návrat odtrhnutých bratov*. In BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava (ed.). *Storočie propagandy. Slovensko v osídlach ideológií*. Bratislava: AEPRESS, 2005, s. 138.

¹⁶² BAKA, *Návrat*, ref. 161, s. 138.

opäťovať. Adolf Hitler.“¹⁶³ Ľudácka propaganda po zverejnení telegramu písala, „že budúcnosť Slovenska je definitívne zabezpečená.“¹⁶⁴ Ďalšia fotoreportáž, ktorá bola uverejnená, prinášala čitateľom obrazy z konca poľskej vojny z udelenia vyznamenaní vojakom a vojenských slávností.¹⁶⁵ Fotografie padnutých vojakov mali čitateľom pripomenúť, že sa obetovali pre dobro a záchranu iných.¹⁶⁶ Vojna na stránkach časopisu nebola prezentovaná ako niečo čomu sa Slovensko malo vyhnúť. Práve naopak. Propaganda uisťovala obyvateľov Slovenska, že stojí na správnej strane a jeho spojenectvo s Nemeckom je dobré, pretože práve vďaka nemu získalo Slovensko späť odtrhnutých bratov. Túto skutočnosť prezentovala ako veľký úspech, ktorý dosiahlo Slovensko po boku svojho partnera vo vojne s Poľskom.

Koniec vojny priniesol aj vytvorenie si nemeckého obrazu o pomeroch na Slovensku, kde ako kritika vyznievalo konštatovanie, že politický a spoločenský život je na Slovensku stále ovplyvnený Židmi, Čechmi, čechoslovakistami. Ministra Ďurčanského nacisti upodozrievali zo spojenia s čs. odbojom.¹⁶⁷ Na nátlak Nemecka sa stabilizovali aj napäté vzťahy s Maďarskom. Nemci mali od začiatku vojny obavu, aby nedošlo k obráteniu propagandy aj na revíziu južných a východných hraníc. Boli zakázané akékoľvek verbálne útoky na túto tému.¹⁶⁸ O výsledkoch vojny a o jej dôsledkoch hlavne na zahraničnom poli – došlo k rozviazaniu diplomatických stykov medzi Slovenskom a Francúzskom, Veľkou Britániou, ale aj s Poľskom, avšak na druhej strane uznanie Slovenskej republiky ZSSR – sa *Nový svet* na svojich stránkach nezmienil.

Po prinavrátenom území uskutočnil prezident spolu s niektorými vládnymi predstaviteľmi v priebehu roka 1940 viacero ciest, z ktorých *Nový svet* priniesol

¹⁶³ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 40, b. s., *Historický telegram Adolfa Hitlera predsedovi slovenskej vlády dr. J. Tisovi*.

¹⁶⁴ BAKA, Slovensko, ref. 153, s. 44.

¹⁶⁵ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 41, b. s., *Koniec poľskej vojny*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 42, b. s., *Z vojenských slávností v Poprade*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 43, b. s., *Z vojenských slávností v Piešťanoch*.

¹⁶⁶ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 48, b. s., KORČEK, F. *Naši slovenskí hrdinovia*.

¹⁶⁷ BAKA, Slovensko, ref. 153, s. 44.

¹⁶⁸ Napriek tomu sa v tlači a rozhlase objavilo niekoľko útokov, ktoré boli namierené na Viedenskú arbitráž a jej rozhodnutie, a ktoré boli koordinované samotným Machom – veliteľom Hlinkových gárd, čiastočne ako reakcia na maďarskú propagandu. Ešte otvorenejšie boli letáky šírené Hlinkovou gardou. K vyhroteniu vzájomných vzťahov došlo 11. septembra 1939, keď bola zamietnutá slovenská žiadosť o povolenie prechodu vojenských transportov cez košickú peáž. Krízu vyriešil zásah Nemecka, ktoré upozornilo Maďarsko, že akýkoľvek nepriateľský krok voči Slovensku by vyvolal jeho zodpovedajúcu reakciu. BAKA, Slovensko, ref. 153, s. 44-45.

fotografický materiál pre svojich čitateľov.¹⁶⁹ Propaganda poukazovala na radosť a hrdosť ľudí na oslobodenom území z návratu domov. (Príloha č. 11)

Nový svet si pripomínal aj prvé výročie začatia vojny Nemecka s Poľskom, kde po nemeckom boku bojovali aj slovenskí vojaci a vybojovali prinavrátene odtrhnutých obcí.¹⁷⁰ Propaganda tejto skutočnosti pridela veľký význam, pokladala ho za úspech popredných slovenských politických predstaviteľov, preto sa o ňom periodiká zmieňovala aj retrospektívne.

3.1.3 Slovenský vojak a jeho pôsobenie na východnom fronte očami *Nového sveta*

22. júna 1941 zaútočilo Nemecko a jeho spojenci na ZSSR. Do vojny po boku Nemecka vstúpilo aj Slovensko. Slovenská strana reagovala podobne ako v predchádzajúcom konflikte s Poľskom a proti vstupu do vojny sa nijak nebránila. Minister zahraničných vecí Vojtech Tuka oznámil sovietskemu vyslancovi prerušenie diplomatických stykov so ZSSR a vyhlásenie vojny. Prezident Tiso, ktorý mal ako jediný ústavné právo vypovedať so súhlasom Snemu Slovenskej republiky vojnu, však nebol o Tukových krokoch vôbec informovaný. Minister Čatloš vyhlásil v armáde vojnový stav, nariadil čiastočnú mobilizáciu podľa platného branného zákona z roku 1940 a vydal rozkaz na vytvorenie prvej frontovej jednotky – Rýchlej skupiny pod velením plk. Rudolfa Pilfouska. V armáde nastala mobilizácia a povolávanie záložníkov.¹⁷¹ 23. júna 1941 ešte nebol oficiálne vyhlásený vojnový stav so ZSSR,

¹⁶⁹ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 21, b. s., *Z cesty prezidenta republiky po prinavrátene území*. *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 22, b. s., *Prezident v oslobodenom území*.

¹⁷⁰ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 36, b. s., *Manifestácia prinavrátene Slovákov*. *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 37, b. s., *Pred rokom v Poľsku*. *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 40, b. s., *Oslava prinavrátene našich krajanov v Bratislave*. Aj v nasledujúcom roku bolo možné ešte nájsť zmienku o týchto udalostiach. *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 40, b. s., *Oslava prinavrátene našich krajanov v Bratislave*.

¹⁷¹ MIČIANIK, ref. 115, s. 47-48. Bližšie k téme pôsobenia slovenskej armády na východnom fronte pozri tiež: BYSTRICKÝ, Jozef. Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. In *Vojenská história*, 1998, ročník 2, č. 2, s. 39-61. ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. *Pohľady na Východ. Postoje k Rusku v slovenskej politike 1934-1944*. Bratislava: Veda, 1990, 268 s. LACKO, Martin. (ed.). *Denníky a spomienky vojakov z východného frontu: 1941-1944*. Trnava: Katedra histórie UCM, 2006, 201 s. LACKO, M. *Dotyky s bolševizmom. Dokumenty spravodajstva slovenskej armády 1940 – 1941*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009, 260 s. MIČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu II. (1941-1944)*. Banská Bystrica: Dali-BB, 2008, 344 s. MIČIANIK, P. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu III.* Banská Bystrica: Dali-BB, 2009, 444 s. PEJS, Oldřich. *Slovenská armáda a sovětskí zajatci v létě 1941*. In *Vojenská história*, 2004, ročník 8, č. 4, s. 30-46. RAJNINEC, Juraj. *Slovenské letectvo 1939 – 1941 (1.)*. Bratislava: Magnet-Press Slovakia, 1999, 157 s. SOKOLOVSKÝ, Leon. *Spomienky na východný front*. In *Vojenská história*, 2007, ročník 11, č. 2, s. 93-104. ŠUMICHRASŤ, Peter. *Výchova slovenského vojaka na východnom fronte 1941 – 1943*. In *Vojenská história*, 2003, ročník 7, č. 1, s. 36-53. ŠUMICHRASŤ, P. *Slovenské letectvo na východní frontě 1941 – 1943*. Cheb: Svět křídel, 2006, 270 s. A ďalšie.

z toho dôvodu nemohla prebehnúť ani oficiálna mobilizácia, preto prebehla „skrytá“ mobilizácia v podobe „*mimoriadnych opatrení v mieri, bez zverejnenia v tlači, v rozhlase alebo prostredníctvom vyhlášky*“¹⁷² V tento deň prebehol aj oficiálny rozhovor medzi Ludinom (nemecký vyslanec na Slovensku), Tukom a gen. Čatlošom, v ktorom Tuka oboznámil Čatloša, že nemecký vyslanec prišiel oficiálne oznámiť vypuknutie vojny a vyzval slovenských vládnych predstaviteľov, aby sa Slovensko pripojilo a bojovalo proti Sovietom. Čatloš však zaujal zdržanlivý postoj. Po tomto rozhovore nasledovala návšteva Tuku a Čatloša v prezidentskom paláci, kde Tuka oboznámil Tisa s nemeckou výzvou na aktívnu účasť vo vojne. Čatloš aj tu vyjadril svoj zdržanlivý postoj voči vstupu do vojny. Tuka upozornil prezidenta, že Čatlošove námietky sú technického charakteru, ktoré je možné prekonať. Zdôraznil Ludinove slová, že pre zachovanie Hitlerovej priazne v otázke území okupovaných Maďarskom, by Slovensko malo vstúpiť do vojny proti ZSSR skôr ako Maďarsko. Tiso na základe argumentov podporil vstup Slovenska do vojny proti ZSSR. 23. júna prijal sovietsky komisár V. M. Molotov na spoločnej audiencii slovenského, fínskeho a maďarského vyslanca. Slovenský vyslanec J. Šimko, pôsobiaci vo funkcii iba desať dní, odovzdal Molotovovi príslušnú nótu o prerušení diplomatických stykov. 24. júna sa konalo zasadnutie vlády, na ktorom Tuka informoval členov vlády o situácii. Vyzval ich, aby bez komplikácií schválili vstup Slovenska do vojny, pretože o veci už rozhodol prezident. Vláda vstup do vojny proti Sovietskemu zväzu schválila, rovnako ako aj brannú pohotovosť štátu s účinnosťou od 22. júna 1941. Vstup do vojny so ZSSR oficiálne v rozhlase vyhlásil minister vnútra A. Mach, ktorý prečítal text zoštylizovaný prezidentom, deň predtým pri návšteve Tuku a Čatloša.¹⁷³

¹⁷² KATREBA, Zoltán. „Skrytá“ mobilizácia na Slovensku v roku 1941. In *Vojenská história*, 2000, ročník 4, č. 3-4, s. 89-90.

¹⁷³ MIČIANIK, ref. 115, s. 49-50. Text vyhlásenia bol nasledovný: „*Slováci, Slovenky, občania Slovenskej republiky počúvajte! V plnej solidarite s Veľkonemeckou ríšou nastupuje slovenský národ v obrane európskej kultúry na svoje miesto. Čiastky našej armády prekročili hranice Slovenskej republiky, aby sa pripojili k bojujúcej armáde nemeckej. Bratislava 24. júna 1941. Dr. Jozef Tiso v.r.; Dr. Vojtech Tuka v.r.; Ferinand Čatloš v.r.*“ Dostupné na internete: <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/61561>, 12. marca 2011. Tiso sformuloval text vyhlásenia potom, čo ho Tuka navštívil a predložil mu svoj text. Tisovi sa ale nepáčil preto, lebo Tuka napísal, že Slovensko „*dobrovoľne vstupuje do vojny.*“ Tiso pri svojej formulácii zvolil termín „*pripojujeme*“, aby zdôraznil, že vstup do vojny bol vynútený nemeckou stranou. Navše vôbec vo svojej formulácii nepomenoval proti komu ide Slovensko bojovať. Z právneho hľadiska nedošlo ani k porušeniu ústavy, ktorá prezidentovi povoľovala vyhlásenie vojny a uzatvorenie mieru iba so súhlasom Slovenského snemu. Na vyhlásenie brannej povinnosti prezident súhlas nepotreboval. Formálne vojna Sovietskemu zväzu vyhlásená nebola, Tiso oznámil len splnenie si spojeneckého záväzku voči Nemecku. Snem vypovedanie vojny neprerokoval, poslanci zobrali na vedomie vstup Slovenska do vojny. Ústava SR tak bola vlastne jednoducho obídená. Ani tri podpisy pod vyhlásením nezodpovedali skutočnosti, pretože gen. Čatloš sa pod dokument nepodpísal (ani dodatočne) a bol prekvapený, keď Mach prečítal jeho meno. MIČIANIK, ref. 116, s. 51.

Slovenská propaganda prezentovala vstup Slovenska do vojny proti Sovietskemu zväzu ako začiatok vojny proti boľševizmu a proti komunistickému režimu. Tiso, gen. Čatloš, ale aj minister vnútra Mach vo svojich prejavoch k vojakom rozlišovali Rusko, Rusov a slovanstvo od komunistického režimu a boja proti nemu. Vstup Slovenska do vojny proti ZSSR bol odôvodnený ako slovenská odpoveď na agresívne dobyvačné plány Sovietskeho zväzu, týkajúce sa aj Slovenska. Zdôraznená bola ochrana náboženských, kultúrnych a národných hodnôt, ktoré by boli prípadnou sovietskou inváziou zničené, tak ako na Sovietsmi okupovanom území Zakarpatska, Poľska a pobaltských štátov v rokoch 1939 – 1940. Príčina zdôraznenia, že sa nejedná o boj proti slovanstvu, ale ich oslobodenia od komunistického útlaku, vychádzala z istého rešpektu Slovákov k ZSSR ako „slovanskej“ veľmoci.¹⁷⁴ Bolo sformulovaných šesť dôvodov, prečo vstúpilo Slovensko do vojny proti ZSSR: „1. Splnenie si zmluvnej povinnosti voči Nemecku „v znení nemecko-slovenského ochranného priateľstva.“ 2. Boj za „existenciu a udržanie slovenského štátu.“ 3. Napĺňanie „najlepšej vojenskej tradície“ v duchu gen. Štefánika. 4. Splnenie si povinností voči mocnostiam Trojstranného spolku. 5. Obrana „karpatských priesmykov slovenského etnika“ ako „najdôležitejších strategických pozícií Karpatskej kotliny“ 6. Boj „proti boľševickým tyranom národov ruského ´míru“ a ich oslobodenie „od krutého despotizmu protináboženského a protikultúrneho boľševizmu“ v duchu odkazu Štúra a Hurbana.“¹⁷⁵ Slovenská propaganda sa stotožnila s nemeckou, pričom slovenská zdôrazňovala aj obranu kresťanstva pred ateistickým boľševizmom. Rozdiel bol v skutočných zámeroch oboch krajín vo vojne. Kým Nemecko vstupovalo do vojny a vojnu viedlo pre dobyvačné ciele a obranu Európy pred „židobolševizmom“ použilo iba ako maskovanie, Slovensko na východe nemalo žiadne vojensko-politické ciele. Cieľom Slovenska bolo získať späť územie, ktoré v rokoch 1938 – 1939 okupovalo Maďarsko, čo bol aj hlavný dôvod prečo sa štát pripojil k vojne proti ZSSR. Slovensko si takýmto spôsobom chcelo získať sympatie Nemecka v spore o Maďarskom okupované slovenské územie. Túto skutočnosť však propaganda nemohla otvorene priznať. Propaganda ako aj slovenskí verejní predstavitelia prezentovali vstup Slovenska do vojny proti ZSSR ako slovenskú odpoveď na agresívne dobyvačné plány

¹⁷⁴ MIČIANIK, ref. 115, s. 57. Idea slovanstva mala na Slovensku pôvod dlhoročnú tradíciu ešte z čias Jána Kollára a štúrovcov.

¹⁷⁵ Ako MIČIANIK, ref. 115, s. 58. Autor cituje z knihy PETREAS, J.O. Nová Európa a Slovensko. Bratislava: Tatra, 1942, s. 72-75.

Sovietskeho zväzu. Spoločnosť na Slovensku však nebola nadšená vojnovým konfliktom a vojnu vo väčšine prípadov obyvateľstvo odmietalo.¹⁷⁶

Aj na stránkach *Nového sveta* sa po vypuknutí vojny na východe objavila protibolševická propaganda.¹⁷⁷ Po návrate novinárov z Ukrajiny písal *Nový svet* o bolševickom teroristickom útlaku a hrôzovláde. Na Ukrajine nebola podľa redaktorov žiadna stopa po budovateľskej alebo tvorivej práci, zato všade boli stopy po ničení. A zatiaľ čo prebiehalo ničenie kostolov a ich premena na divadlá, kiná, krčmy, obchody, väznenie či zabíjanie obyvateľstva sovietska propaganda šírila správy o ZSSR ako o raji, kde je blahobyť a hanila ostatný svet, o ktorom písala ako o zúboženom a chudobnom, a ktorý je potrebné „*spasiť bolševizmom a dobyť nepremožiteľnou červenou armádou.*“¹⁷⁸ Ani zdanlivo nepremožiteľná Červená armáda však nezabránila víťaznému postupu nemeckých a slovenských vojsk, ktoré nezastavili „*ani bolševické bunkre, ani bolševické tanky, ani židovskí oficieri rudoarmejcov.*“¹⁷⁹ Útek Červenej armády pred nepriateľom bol podľa *Nového sveta* pre Ukrajinu vyslobodením, pretože tak príchodom jej osloboditeľov skončila ekonomická, sociálna i kultúrna zaostalosť. Propagande nahrával aj fakt, že stalinská éra bola sprevádzaná čistkami, hladomormi, či prenasledovaním politických nepriateľov.

Nový svet informoval svojich čitateľov o prebiehajúcom konflikte prvými reportážami až od polovice júla. Od čísla 28 z roku 1941 prinášal obyvateľom Slovenska pravidelné obrazové reportáže z východného frontu. (Príloha č. 12) Na fotografiách boli zachytení hlavne slovenskí vojaci, ktorí víťazne bojovali bok po boku

¹⁷⁶ MIČIANIK, ref. 115, s. 59-60.

¹⁷⁷ Napriek tomu, že vojna so ZSSR vypukla až v roku 1941, *Nový svet* priniesol výzvu obyvateľom Slovenska, aby navštívili protibolševickú výstavu už v roku 1939. Pri tejto príležitosti publikoval obrázky Hitlera, Mussoliniho a Hlinku, ktorých označil za „*protibolševických bojovníkov.*“ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 17, s. 7, *Protibolševická výstava v Bratislave*. Výstava sa konala od 22. marca do 14. mája 1939 v Bratislave. DZIMKOVÁ, Z. Slovenský štát a jeho ideológia. In SIPKO, J. – CHOVANEC, M. – ZUBENKO, E. (ed.). *4. študentská vedecká konferencia. Zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 128.

¹⁷⁸ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 30, b. s., RADVÁNYI, Celo. *Kde mámila ilúzia o nepremožiteľnosti bolševickej armády*. V protibolševickej kampani využila slovenská propaganda aj fotografický materiál. Jednalo sa o fotografie civilného obyvateľstva, utečencov ZSSR a sovietskych zajatcov. V jednom z čísel *Nového sveta* boli napr. uverejnené fotografie zničenej krajiny po ústupe bolševikov, fotografie zajatcov, ale aj fotografie utečencov. *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 50, b. s., *Stopy po ustupujúcich bolševikoch; Títo mali dobyť svet; Utečenci*. Zaujímavá bola aj fotografia sovietskej ženy – vojačky. (v reportáži Títo mali dobyť svet) Tieto ženy boli nazývané aj „*flintové ženy.*“ *Nový svet* si pri tejto fotografii položil otázku, či práve takto majú vyzerať ženy XX. storočia? Fotografie zajatcov boli pre slovenskú propagandu dôležité, pretože prostredníctvom nich a vhodného komentáru utvrdzovala Slovákov, že Červená armáda nie je nepriateľom, ktorého zvládnuť by robilo slovenským vojakom problém.

¹⁷⁹ *Nový svet*, ref. 178, č. 30, b. s.

s nemeckou, rumunskou, maďarskou a fínskou armádou proti Zväzu sovietskych socialistických republík.¹⁸⁰ Rýchly nástup slovenskej armády do boja proti boľševizmu bol prekvapujúci aj pre samotných spojencov v boji, čo Nemecko ocenilo aj vo svojom dennom rozkaze a v prejavoch. *Nový svet* písal „Slovensko – ako doteraz vždy – i teraz plní svoju spojeneckú povinnosť,[...]aby zaistilo si svoju samostatnosť a slobodu a bolo rovnocenným partnerom ostatným väčším i menším európskym národom.“¹⁸¹ Reprezentantom samostatného Slovenska v tomto boji bola slovenská armáda, ktorá sa od počiatku bojov ukázala svojou odvahou, odhodlanosťou a životaschopnosťou.¹⁸²

Zaujímavosťou v *Novom svete* bol článok bulharského novinára Atanasa Ruseva-Sama, ktorý sa spolu s ďalšími mužmi rôznej národnosti (aj 4 Slováci) dostal na Ukrajinu – do Haliče, na pozvanie slovenského ministerstva vojny.¹⁸³ V článku kritizoval boľševizmus, ktorý vládne v Rusku a ktorý označil za krvavý teror. Videl podobnosť medzi zlými stránkami cárskeho Ruska a boľševizmom „prvé utrácalo štátne prostriedky na hostiny, druhé na propagandu komunizmu vo svete a zatiaľ masy ľudí hynuli hladom. U prvých bol sedliak zámočným, u druhých kolchozným inventárom.“¹⁸⁴ Po tom čo videl, pochopil že Slovensko spolu s ďalšími kultúrnymi národmi vstúpilo do vojny proti Sovietom, aby sa tak podieľalo na záchrane kultúry, kresťanstva a oslobodení národov spod tyranstva, „od boľševického zla, ktoré vplyvom židovského bacilu, priviedlo na žobrácku palicu.“¹⁸⁵ Prechod cez Ukrajinu a stretnutie s miestnym obyvateľstvom opísal pozitívne. S podobným privítaním sa stretli aj slovenskí vojaci, hoci očakávali za hranicami tvrdý odpor.¹⁸⁶ Pri svojej ceste prešli aj cez rieku San, kde úspešne bojovali aj slovenskí vojaci, zajali ruských vojakov a ničili betónové pevnosti – bunkrov. Na svojej ceste sa dostal aj do kláštora s kostolom, ktorý bol prerobený na kino a tanečnú miestnosť na prvom poschodí, a na druhom čítareň

¹⁸⁰ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 28, b. s., *Na východe zúri tuhý boj*.

¹⁸¹ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 29, b. s., KORČEK, Fero. *Niekde v Ukrajine....*Druhou obrazovou reportážou v tomto čísle bola reportáž *Slovenský vojak na východnom fronte*.

¹⁸² *Nový svet*, ref. 181, b. s.

¹⁸³ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 31, s. 9-12, RUSEV – SAM, Atanas. *Bol som v krvácajúcej Ukrajine....*V čísle 31 boli uverejnené viaceré obrazové reportáže, ktoré poskytovali fotografický materiál k bojom na východnom fronte: *Slovenský vojak na východnom fronte*, *Boj na život a na smrť na krvácajúcom východe*, *Dobyté mestá*, *Polná pošta- Pozdrav z frontu*.

¹⁸⁴ *Nový svet*, ref. 183, s. 9.

¹⁸⁵ *Nový svet*, ref. 183, s. 9.

¹⁸⁶ LACKO, ref. 23, s. 107. Ako dôvod, prečo obyvateľstvo vojakov privítalo uvádza Lacko brutálnu politiku stalinského režimu a s ňou súvisiace masové vraždenie politických väzňov pred príchodom intervenčných vojsk. S pozostatkami vražd sa stretli aj slovenskí vojaci, keď objavili masové hroby. K vzťahom slovenských vojakov a domáceho obyvateľstva v ZSSR pozri: MIČIANIK, Pavel. Vplyv náboženstva a ideológie na vzťahy slovenských vojakov a civilného obyvateľstva ZSSR v rokoch 1941 – 1943. In *Politické vedy*, 2001, č. 2, s. 24-27.

a knižnica. Namiesto obrazov svätých tam však viseli fotografie Stalina, Lenina či Vorošilova a rôzne heslá a citáty. Knižnicu zaplnili knihy od Stalina, Lenina a ďalších sovietskych vodcov. Veľké škody spravili Sovieti aj s kláštorom, ktorý prerobili na kasárne. Tieto a im podobné obrazy dokázala propaganda šikovne využiť. Slovensko, ktorého režim bol charakterizovaný ako kresťanský a väčšina obyvateľstva bola katolíckeho vierovyznania bojuje proti ateistickému bolševizmu, za obranu kresťanstva. Autor mal možnosť stretnúť sa aj s kolchozníkmi a navštíviť niekoľko hospodárstiev. Podľa jeho slov, však videl iba biedu a zaostalosť, pretože na obrábanie pôdy nepoužívali moderné hospodárske stroje. V článku písal aj o Židoch, ktorých označil za pomocníkov bolševikov. Zmienil sa o tom, že v kolchozoch bola sedliacka rada – selrada, spočiatku tvorená Ukrajincami, neskôr však bolševici prevzali tieto funkcie a Židia, ktorí si získali ich dôveru, sa stali selradami. „*Tí zapríčinili, že bolševici, začali vykupovať obilie po 6 rubľoch za kvitál a keď Ukrajinec nemal obilie, musel zaplatiť 300 rubľov.*“¹⁸⁷ Halič označil za eldorádo Židov, ktorí si podrobili obyvateľov Ukrajiny a Poľska. Podľa autora ich najväčším cieľom bolo zalkoholizovanie krajiny, vyvolanie nenávisť medzi obyvateľstvom a vládou, „*aby sami mohli najlepšie rozprestierať svoje chápadlá.*“¹⁸⁸ Boli vlastníkmi obchodov a tovární, zatiaľ čo Ukrajinci boli len chudobní roľníci, robotníci a ovčiari. O ich prítomnosti písal v Lvove či Przemysle, kde podľa nariadenia Nemcov a Ukrajincov museli začať nosiť na pravom rukáve biele pásky so židovskou hviezdou. Židov označil za dôvod rozličných svetových otrasov a revolúcií. Veril, že aj na Slovensku po návrate vojakov z Ukrajiny, ľudia pochopia, kto zapríčinil vojnu.¹⁸⁹ Protižidovská propaganda prenikala v *Novom svete* aj do článkov a komentárov fotografií z východného frontu. Židia boli označovaní za príčinu vojny. Rozšíril sa pojem „židobolševizmus,“ v ktorom sa vlastne spájal bolševizmus so Židmi, ktorí obvinení z jeho vzniku. Ako dôkaz sa používala argumentácia, že v dôležitých funkciách bolševického hnutia boli výrazne zastúpení Židia.¹⁹⁰ Boj proti „židobolševizmus“ bol propagandou prezentovaný ako boj proti „*najnebezpečnejšiemu nepriateľovi slovenskej samostatnosti.*“¹⁹¹ Jazyk, ktorý

¹⁸⁷ Nový svet, ref. 183, s. 10.

¹⁸⁸ Nový svet, ref. 183, s. 12.

¹⁸⁹ Nový svet, ref. 183, s. 12.

¹⁹⁰ NEDVĚD, Tomáš. *Židé a komunismus, „židobolševizmus*. Dostupné na internete:

http://www.holocaust.cz/cz2/history/antisemitism/present/modern_antisemitism/jewish_bolshevism, 3.apríl 2011.

¹⁹¹ KATREBA, Zoltán. Beštia z Východu. Ťaženie proti ZSSR v slovenskej štátnej propagande. In BYSTICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava (ed.). *Storočie propagandy. Slovensko v osídľach ideológií*. Bratislava: AEP, 2005, s. 142.

využívala propaganda pri písaní o Sovietskom zväze a o boji proti nemu, bol ostrý a zlostný. O bolševizme sa písalo ako o rozsievачovi zla a skaze morálnych hodnôt, o ZSSR ako u údajnom „raji.“ O obyvateľstve sa písalo ako o úbohých bedároch, zbavených slobody, viery i morálnych hodnôt, ktoré robia z človeka člena ľudstva.

Nový svet písal aj o hrdinských slovenských letcoch, ktorí sa vyznamenali v boji proti ZSSR, a ktorých úsilie ocenilo aj nemeckí vojenský odborníci.¹⁹² Koncom augusta písal *Nový svet* o tom, že boja na východnom fronte sa dostávajú do rozhodného štádia a „blíži sa neodvratný koniec bolševického vojska, ktoré doteraz vážnejšie nezasiahlo ani na zemi, ani vo vzduchu, ani na mori alebo riekach, ktoré sú splavné.“¹⁹³ Naopak nemecká branná moc a jej spojenci podávali maximálne výkony. A hoci boje vo vzduchu prebiehali proti technicky lepšie a silnejšie vyzbrojenému nepriateľovi, slovenskí letci zaznamenávali víťazstvá aj vďaka „*duchu starej a slávnej slovenskej tradície.*“¹⁹⁴ Nemecká velenie ocenilo úspechy slovenských letcov a niekoľkých príslušníkov slovenských vzdušných zbraní vyznamenalo železným krížom a rádom nemeckého orla.¹⁹⁵

Nový svet prinášal pravidelne na svojich stránkach obrazový materiál z bojov na východnom fronte v podobe mnohých reportáží.¹⁹⁶ (Príloha č. 13) Vojnové fotografie boli zdrojom konkrétnych informácií o dianí na fronte. Pre potreby frontového spravodajstva vznikali aj konštruované zábery. Často boli zobrazené falošné situácie, ktorých úlohou bolo vytvárať a šíriť „*pozitívny obraz o slovenskej armáde, jej bojaskopnosti, odhodlanosti, ale aj o chvíľach voľna a oddychu[...]*Oficiálne vojnové fotoreportáže slovenského štátu...vznikli preto, aby utvrdzovali Slovákov p zmysle a význame vojenských operácií slovenskej armády v ZSSR.“¹⁹⁷ Vojnové reportáže mali na starosti dvaja oficiálni fotografi – Jozef Cincík a Jozef Teslík. Fotografie možno z hľadiska miery autenticity rozdeliť do troch skupín:

1. Fotografie, ktoré boli totálnou ilúziou a príkladom falošného sveta.

¹⁹² *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 31, b. s., *Hrdinské boje našich letcov. Vyleteli slovenskí orli nad SSSR.*

¹⁹³ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 34, b. s., KORČEK, F. *Za slávu pradedov- za otcov reč...Slovenskí letci na východnom fronte.*

¹⁹⁴ *Nový svet*, ref. 192, b. s.

¹⁹⁵ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 42, b. s., *Úspechy našej armády v boji proti bolševizmu.*

¹⁹⁶ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 35, b. s., *Slovenskí vojaci – spolubojovníci a spoluvíťazi Nemcov na východnom fronte.* *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 36, b. s., BREZINA, Ivan. *Slováci v boji o novú Európu.* *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 37, b. s., *Kraje, kde zúri krvavá vojna.* *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 39, b. s., *Oheň na východnom fronte sa nezadržateľne šíri.* *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 40, b. s., *Tam kde hrmia delá...* *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 50, b. s., *Hurá! Mesto je dobyté!; Spoločný boj – spoločné víťazstvo.*

¹⁹⁷ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 157.

2. Fotografie, ktoré rekonštruovali rôzne situácie, ktoré sa bežne stávali.

3. Fotografie, ktoré vznikali priamo a bezprostredne.¹⁹⁸

Prvá kategória je tvorená fotografiami, ktoré propagovali „konkrétne ideologické posolstvá, aby sa v národe udomácnili a pred ním zdôvodnili stanoviská o účasti slovenskej armády vo vojne na východe.“ Boli to napríklad fotografie, ktoré zobrazovali priateľstvo nemeckých a slovenských vojakov, vojakov s denníkom *Slovák*. Mali v sebe jasné posolstvo, ktoré bolo vypovedané jednoduchým spôsobom. Druhá kategória zahŕňa fotografie, ktoré zachytávali inscenované udalosti z frontu a ktoré v spravodajstve slovenského štátu tvorili jeho podstatnú časť. Napriek tomu, že boli prezentované ako autentické, je otázne, o akej miere autenticity sa dá hovoriť. Posledná kategória fotografií zahŕňa väčšinou udalosti, ktoré sa nedali rekonštruovať. Väčšinou vznikli pri presunoch armády, vojakov a ťažkej vojenskej techniky.¹⁹⁹

Vo viacerých príspevkoch v *Novom svete* sa písalo o tom, že úspech slovenských vojakov v bojových operáciách udivil aj vojenských odborníkov nemeckej armády, ktorí pátrali po jeho príčine. Podľa *Nového sveta* pôvodcom tohto úspechu bol „skvelý duch a disciplína, ktorá v slovenskom vojsku panuje a vedie naše jednotky od jedného úspešného zásahu k druhému.“²⁰⁰ Svojich čitateľov redakcia vyzvala, aby si slovenských vojakov ctíla „za ich krvou a životmi[...]zaplatenú prácu.“²⁰¹ Slovenskí vojaci zaisťovali lepšiu budúcnosť a bezpečnosť štátu na fronte a doma ju zase prehlbovali vrstvy slovenskej pospolitosti a vytvárali tak lepšie podmienky pre život „v našom životnom priestore, ktorý sme si už viac ako zaslúžili.“²⁰²

Úspech slovenskej armády v boji proti Červenej armáde na začiatku vojny predpokladal málokto. Slovenskí vojaci sa však vyznamenali za štyri mesiace v bojoch proti bolševizmu na mnohých miestach, čím dokázali „statočnosť, chrabrosť a oduševnenosť slovenského vojaka.“²⁰³ Slovenskí vojaci boli za svoje úspechy pochválení nemeckým velením napríklad aj po bitke pri Lipovci.²⁰⁴ O ďalšej budúcnosti

¹⁹⁸ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 157.

¹⁹⁹ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 158. Koklesová vo svojej práci vybrala niekoľko príkladov na ktorých ukázala praktiky a metódy fotoreportéra v teréne a určila mieru jeho zásahu do snímanej udalosti. Bližšie pozri: KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 160-174.

²⁰⁰ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 39, b. s., *Slovenskí vojaci na ruskom fronte: „Neznáme námahy, kráčajme vpred!“*

²⁰¹ Nový svet, ref. 199, b. s.

²⁰² Nový svet, ref. 199, b. s.

²⁰³ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 45, b. s., *Slovenská armáda víťazne napreduje.*

²⁰⁴ K bitke pri Lipovci pozri: KLUBERT, Tomáš. Boj pri Lipovci. In *Vojenská história*, 2003, ročník 7., č. 1, s. 15-35. MIČIANIK, ref. 116, kapitola Rýchla brigáda a bitka pri Lipovci, s. 86-137. MIČIANIK, Pavel. Slovenská Rýchla brigáda a bitka pri Lipovci. In *Historické rozhľady*, 2005, 2, s. 199-248.

slovenskej armády písal *Nový svet* pozitívne „*slovenská armáda víťazne napreduje a víťazne sa vráti domov pokračovať v pokojnom budovaní svojho samostatného štátu.*“²⁰⁵

V žiadnom čísle *Nového sveta* nebola uverejnená fotografia padlého slovenského vojaka. Neznamená to však, že takéto fotografie neexistovali, len neboli súčasťou oficiálnych fotografií slovenského štátu. Dokonca v archíve STK sa nachádza iba jeden pohľad na mŕtveho slovenského vojaka, ďalšie sú v súkromných či iných zbierkach.²⁰⁶ Propaganda nemohla priniesť v novinách a časopisoch fotografie mŕtvych slovenských vojakov, pretože by tak porušila ideálny obraz slovenskej armády a jej napredovanie v bojoch, ale naopak zobrazila by drastickú podobu vojny a smrti na východe. V období dušičiek však priniesol *Nový svet* čitateľom fotoreportáž z hrobov padlých slovenských hrdinov na Ukrajine.²⁰⁷ (Príloha č. 14) Slovenskí občania boli vyzvaní, aby si aj oni pripomenuli slovenských synov, ktorí zahynuli v boji o šťastie svojej slovenskej vlasti a položili za ňu to najcennejšie – svoj život.²⁰⁸ Je však nutné podotknúť, že nikde nebol zverejnený presný číselný údaj, ktorý by hovoril o počte mŕtvych. Neznamenal to, že tento záznam neexistoval, ale

Vznik samostatného štátu Slovákov priniesol zo sebou aj vytvorenie a budovanie samostatnej slovenskej armády. Jej výstavba bola dôležitá aj z toho dôvodu, že zahraničnopolitické zabezpečenie štátu bolo spočiatku neisté. Prvý vojenský konflikt, ktorému musela krátko po svojom vzniku čeliť bol útok Maďarska na Slovensko. Armáda napriek tomu, že bola vo fáze budovania, dokázala tomuto útoku čeliť. V septembri 1939 sa spolu s Nemeckom zúčastnila útoku na Poľsko. Za najväčší úspech armády a vládných predstaviteľov pokladala propaganda prinavrátene odtrhnutých slovenských obcí. Aj čitatelia *Nového sveta* tak mohli vidieť na stránkach časopisu radosť obyvateľov, že sú späť doma. Slovenská armáda sa po boku svojho nemeckého spojenca zúčastnila aj ťaženia na východnom fronte. Boj prezentovala propaganda ako boj proti boľševizmu, za oslobodenie ruského národa a za novú Európu. *Nový svet* z týchto bojov prinášal bohatú fotodokumentáciu, ktorá dokazovala úspechy slovenských vojakov.

²⁰⁵ *Nový svet*, ref. 203, b. s.

²⁰⁶ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 161.

²⁰⁷ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 44, b. s., CÚT, Gregor. *Pri hroboch padlých bojovníkov.*

²⁰⁸ *Nový svet*, ref. 207, b. s.

3.2 *Vážna chvíľa, Ostrým perom, Kritika alebo kritický pohľad na spoločnosť v Novom svete*

Nový svet bol charakterizovaný ako obrázkový, spoločenský a kritický týždenník, čo bolo uvedené aj na titulnej strane každého čísla. Prvé dve označenia sa dajú vysvetliť ľahko. Obrázkový, pretože prinášal čitateľom veľké množstvo fotografií z aktuálneho diania nielen na Slovensku, ale aj vo svete. Spoločenský, pretože bol určený celej rodine a prinášal správy zo spoločenského diania v novom štáte. Prečo však kritický? *Nový svet* prinášal svojim čitateľom tri rôzne rubriky, ktoré mali rovnakú náplň, a to kritickým pohľadom sa pozrieť na spoločnosť, výchovu, aktuálne problémy či dianie v štáte. Prvá – *Vážna chvíľa* mala rôznych prispievateľov, ktorí prinášali s istou dávkou kritiky najdôležitejšie problémy týkajúce sa spoločnosti i ďalších oblastí. Úlohou príspevkov bolo usmerniť čitateľov a nabádať ich k robeniu dobra pre Slovensko. Nasledujúce dve rubriky *Ostrým perom* a *Kritika* viedol Konštantín Čulen.²⁰⁹ V týchto dvoch rubrikách postupne uverejňovali aj postrehy a kritiky, ktoré posielali do redakcie čitateľa. Kritické rubriky zverejňované v časopise sa pokúsili o kritický pohľad na dianie na Slovensku, avšak iba do takej miery ako to povoľovala propaganda a cenzúra. Ich úlohou bolo u čitateľa vyvolať presvedčenie, že to čo je predmetom ich kritizovania je pri budovaní štátu škodlivé, že sú to veci, ktorým sa treba vyhnúť, aby sa nerobili stále rovnaké chyby. Keďže časopis bol populárny propaganda využila túto skutočnosť a verejnú mienku sa pokúsila ovplyvňovať aj prostredníctvom jeho stránok. Rubriky najčastejšie prinášali kritický pohľad na obdobie Československa, jeho byrokratický aparát a úradovanie, ale kritizovala sa aj spoločnosť a jej nedostatky, zanedbávanie slovenčiny, nedostatok slovenskej tlače. Naopak kritický pohľad na Nemecko a jeho politiku, režim a politický systém budovaný na Slovensku či monopolne postavenie strany, časopis neprinášal. Ani jedna z rubrik nebola v časopise uverejňovaná pravidelne, skôr išlo o príspevky sporadické, podľa aktuálnej potreby redigujúcich vyjadriť sa k istému

²⁰⁹ Konštantín Čulen (1904 Brodské – 1964 New York). Bol novinár, spisovateľ, historik, politik. Je autorom asi 40 knižných publikácií na historické, politické i kultúrne témy. Patril k znalcom americko-slovenského života (dielo *Dejiny Slovákov v Amerike*, 1942). Po vyhlásení autonómie pôsobil ako tlačový atašé veľvyslanectva vo Washingtone. Počas svojho pobytu v Amerike zbieral informácie, z ktorých vznikli diela *Slováci v Amerike* (1938) a *Dejiny Slovákov v Amerike* (1942). V období slovenského štátu pôsobil krátko ako redaktor americkej Slovenskej obrany a neskôr ako zástupca A. Macha v Úrade propagandy. Po obsadení Bratislavy sovietskymi vojakmi emigroval do rakúskeho Kremsmünsteru, kde bol zaistený agentmi americkej tajnej a internovaný do zaisťovacieho tábora. Po prepustení odišiel do Mníchova a odtiaľ do Ríma. Nakoniec sa odsťahoval do Kanady, kde žil až do svojej smrti. Napísal viaceré významné práce o Slovákoch v Amerike. Bližšie pozri: BARANOVIČ, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 – 1964)*. Martin: Matica slovenská, 1995, 68 s.

problému či dianiu v spoločnosti. Rok 1939 a nasledujúce obdobie boli rokmi, ktoré priniesol Slovensku viaceré zmeny. O týchto zmenách informoval aj týždenník *Nový svet*.

Prvé zasadnutie slovenského snemu 18. januára 1939 bolo označené za historický moment v dejinách Slovenska. O týchto udalostiach prinášali informácie aj noviny a časopisy. V rubrike *Vážna chvíľa* bola uverejnená výzva pre slovenskú typografiu, ktorá vstúpila do novej doby, pretože „*tlač nám podá najvernejší obraz udalostí a hnutí, ktoré prežívalo Slovensko minulého i tohto dynamického roku.*“²¹⁰ V článku autor vyzýval, aby sa zvyšovala kvalita tlačovín na Slovensku, aby cudzinci nepredbehli domácich. Práve nato slúžila typografia, ktorá pomáhala podnikateľom v hospodárskej, kultúrnej a obchodnej sfére, využitím tlačenej propagandy.

Redakcia *Nového sveta* vyzývala svojich čitateľov k šíreniu časopisu do všetkých slovenských miest, medzi ľuďmi, svojich priateľov, známych. Dôvodom bol nedostatok slovenskej tlače, pretože mnohí čítali zahraničné časopisy a noviny, ale aj knihy. Čitatelia *Nového sveta* mali možnosť vybrať si ako odmenu za získanie nového odberateľa knihu podľa vlastného uváženia a tak si šírením slovenského tlačeneho slova zadovážiť celú knižnicu.²¹¹

Rubrika *Ostrým perom a Kritika* reagovali vo svojich stĺpcoch na vychádzajúcu tlač na Slovensku. Cenzúra zakazovala vydávanie a dovoz niektorých novín a časopisov na Slovensko, napriek tomu sa objavovali v trafikách a novinových stánkoch. Na tento problém poukázal aj príspevok *Kde sú slovenské časopisy?*, v ktorom autor poukázal nato, že napriek všetkým opatreniam nie je problém nájsť v stánku takéto časopisy, a že často majú viac miesta na prezentáciu ako slovenské „Popolušky“ zatlačené v kúte.²¹² Tlač na Slovensku bola označená za svedomie národa a preto bolo potrebné, aby prešla viacerými úpravami a zmenami, pretože bola považovaná za nevyhovujúcu všetkým obyvateľom.²¹³ *Nový svet* sa pokúsil odpovedať na viaceré otázky týkajúce sa novín a časopisov a poukázať na páľčivý problém slovenskej tlače, „*lebo na mnohých miestach do slovenských miest a do slovenských rodín sa nám tisne cudzia tlač. Kde je vina? Je slovenská tlač na úpadku? Prečo? Reprezentuje nás slovenská denná tlač tak, ako by*

²¹⁰ Nový svet, 1939, ročník 15, č. 5, s. 16, *Vážna chvíľa*: BAHNA, Vlado. *Slovenská typografia pred novými úlohami*.

²¹¹ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 8, s. 19, *Každý môže na národa roli dedičnej*.

²¹² Nový svet, 1940, ročník 15, č. 7, b. s., *Ostrým perom*: R. *Kde sú slovenské časopisy?*

²¹³ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 12, s. 19, *Kritika*: J. P. *Ide o našu tlač*.

*mala? Ako je postarané o výchovu slovenského novinárskeho dorastu?*²¹⁴ *Nový svet* označil slovenskú tlač za upadajúcu, nezobrazujúcu slovenský verejný život, neinformatívnu ako tlač samostatného národa, a to aj napriek tomu, že v našom národe mala veľké poslanie a slúžila ako najdôležitejšia a často jediná slovenská zbraň už od 18. storočia. Veľkí synovia národa, ako Štúr, Hurban, Daxner, Vajanský, Hlinka a iní sa prihovárali v časoch poroby národu cez noviny, preto „*nemožno v časoch štátneho osamostatnenia nechávať hovoriť len spravodajské kancelárie.*“²¹⁵

Nový svet si pre porovnanie rozsahu vybral *Gardistu* a *Slováka* a noviny maďarskej menšiny *Esti ujság*. Výsledky ukázali na značný nepomer medzi menšinovým a dvoma vládnymi časopismi, čo bolo zhodnotené ako zlá reprezentácia Slovenska.²¹⁶ Riešenie tohto problému videla redakcia *Nového sveta* vo zväčšení rozsahu slovenskej tlače.

Veľkými nedostatkami tlače bolo tiež chýbajúce domáce spravodajstvo a prílišný záujem o medzinárodné problémy, hoci mnohí novinári nemali podrobný prehľad o zahraničných otázkach a zriedkakedy mali možnosť stretnúť sa so zodpovedným štátnym činiteľom. Avšak novinári nemali podľa článku dokonalý prehľad ani o domácom dianí. Za nedostatok považoval *Nový svet* aj nezáujem o domáce dianie na kultúrnom poli.²¹⁷ Najväčší problém tlače však autor článku videl v nedostatku kritiky verejných pomerov, ako keby všetko čo sa dialo bolo dobré. Ako príklad si vybral redaktor arizáciu.²¹⁸ Líškane sa niekomu bolo označené za jedno z najposlednejších zamestnaní novinára, pretože tak sa žiaden novinár nepreslávil. To kto sa na novinárskom poli uplatní, sa ukázalo najlepšie u nás, kde „*bezmála celá vláda a vyslanci sú novinári.*“²¹⁹ Novinárom – kritikom autor v článku odporučil, aby si brali príklad z takých ako Tuka, Mach, Sidor, Medrický, Gašpar, Murgaš, Sivák a pred nimi Hlinka, Juriga, Škultéty, Vajanský, Somolický, a iní, ktorí boli ostrí kritici nielen medzi

²¹⁴ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 35, s. 9, Kritika: *O slovenskej tlači*.

²¹⁵ *Nový svet*, ref. 214, s. 9.

²¹⁶ „V týždni od 11. do 17. augusta vyšiel „Slovák“ na 58 stranách, t.j. 232 stĺpcoch. „Gardista“ na 42 stranách, t.j. 168 stĺpcoch. Ale „Esti ujság“ na 84 stranách, t.j. 336 stĺpcoch. „Gardista“, ktorý je úradným orgánom Hlinkovej gardy, ako sa to hovorí, elity slovenského národa, vychádza v polovičnej veľkosti menšinového časopisu. I keď urobíme zrovnanie zo „Slovákom“, úradným orgánom jedinej slovenskej politickej strany, nuž do týždňa predplatiteľ menšinového časopisu dostane o 26 strán viac, ako predplatiteľ reprezentatívneho orgánu vládnucej strany.“ *Nový svet*, ref. 214, s. 9.

²¹⁷ „V jednom týždni „Gardista“ mal asi 9 stĺpcov kultúry a z toho 6 sa vzťahovalo na cudzie kultúrne udalosti, o ktorých správy dodali rozličné tlačové kancelárie, a len 3 o slovenských. „Slovák“, ktorý mal kultúru väčšiu, usporiadanejšiu, tiež venuje skoro polovicu obsahu kultúrnym otázkam neslovenským.“ *Nový svet*, ref. 214, s. 10.

²¹⁸ Pozri kapitolu *Židovská otázka a Nový svet*, časť o arizácii.

²¹⁹ *Nový svet*, ref. 214, s. 10.

cudzími, ale aj vo vlastných radoch. Kritike boli podrobené aj týždenníky, ktoré neplnili svoju úlohu zaujať a poučiť jednoduchšie vrstvy, pre ktoré boli vydávané, ale naopak boli hlboko pod priemerom. Kritiku *Nového sveta* v článku zasiahla aj výchova mladého novinárskeho dorastu, ktorá bola na rozdiel od iných štátov nedostatočná. Podľa článku práve výchova bola dôležitá, pretože mnohí novinári nastúpili na ministerské alebo iné verejné pozície a ich miesto obsadila mladá generácia bez praxe. Podľa *Nového sveta* v krajinách s vysokou novinárskou úrovňou patrili novinári medzi „najprednejších a najvplyvnejších činiteľov politického, kultúrneho i hospodárskeho života. O toto sa musíme usilovať i my.“²²⁰ Na záver článku autor odporučil, aby sa slovenské noviny snažili zlepšiť po stránke obsahovej i rozsahovej, aby sa tak vyrovnali cudzím a našli si miesto v slovenských mestách, dedinách i rodinách. Po zverejnení článku sa objavili ohlasy, ktoré s uvedenými tvrdeniami súhlasili a dožadovali sa nápravy.²²¹ Avšak reakcia redaktora denných novín bola opačná, a s tvrdeniami *Nového sveta* nesúhlasil.²²² Tvrdenie, že slovenská tlač je na úpadku bola podľa neho nepravdivá, pretože „slovenské novinárstvo je na vzostupe i čo do kvantity i čo do kvality. Nehovorím, že by nemohlo byť lepšie. No dnešné pomery sú také (nezabúdajme, že máme ešte len dva roky samostatný štát a že žijeme vo vojnových časoch) že aj ťažko žiadať lepšie denníky.“²²³ Nesúhlasil s tým, že do novín písali v minulosti len vážení ľudia a vodcovské postavy, a že ich články boli hneď dobré a bez chýb. Naopak podľa neho príspevky v novinách aj dnes pochádzajú z pera vážených predstaviteľov a obzvlášť boli uverejňované „keď to záujem slovenského novinárstva, ako aj verejné pomery vyžadovali.“²²⁴ Porovnávanie slovenských a akýchkoľvek zahraničných denníkov alebo iných časopisov považoval autor príspevku za nezmysel. Dôvod prečo sa v novinách čitatelia mohli dočítať toľko správ zo zahraničia videl v tom, že „vládný časopis má sa pridržať oficiálnej zahraničnej politiky, akú reprezentuje jeho štát a vedúci tohto štátu. Nemožno tu robiť výkyvy napravo alebo naľavo[...]ako sa to robí v časopisoch neoficiálnych.“²²⁵ Taktiež argument, že slovenskí novinári nepoznali domáce spravodajstvo považoval za nepravdivý. Podľa autora príspevku bolo pravdou to, že by sa mohli rubriky venujúce sa kultúre v niektorých časopisoch zlepšiť.

²²⁰ Nový svet, ref. 214, s. 10.

²²¹ Nový svet, 1941, ročník 15, č. 36, s. 12, Kritika: *O slovenskej tlači*.

²²² Nový svet, 1941, ročník 15, č. 37, s. 18, Kritika: *O slovenskej tlači*. Nový svet neuviedol o ktorých novinách sa jednalo ani meno redaktora.

²²³ Nový svet, ref. 222, s. 18.

²²⁴ Nový svet, ref. 222, s. 18.

²²⁵ Nový svet, ref. 222, s. 18.

Nedostatok kritiky o ktorom písal *Nový svet*, bolo podľa redaktora nepravdou, pretože „*hodne kritických článkov nájdeme aj dnes v slovenskej dennej tlači.*“²²⁶ V otázkach výchovy novinárskeho dorastu chystalo isté opatrenia Ministerstvo školstva a Sväz novinárov. Avšak podľa autora nebolo možné všetko dosiahnuť v krátkom čase. Pravdou však bolo to, že slovenskí novinári boli vždy šikovní a mali chuť písať.

Ďalšou chybou na ktorú upozornila rubrika *Ostrým perom*, boli gramatické chyby v tlači. Okrem gramatických chýb sa však v tlači objavili aj počestené výrazy, ktoré sa už nepoužívali.²²⁷

V oboch rubrikách boli zverejnené aj príspevky, v ktorých bol kritizovaný starý režim a systém v Československu a neprajníci nového štátu. O zdĺhavom úradovaní, zbytočne veľkom počte rôznych tlačív a rôznych požiadavkách na úradoch písal Čulen v príspevku *Oblahčiť úradovanie*.²²⁸ Dôvod prečo je úradovanie také zdĺhavé videl v tom, že sme prebrali starý český úradnícky systém, „*v ktorom úradník sedel na tróne a stránka stála úctivo pod trónom[...]Z úradovanie urobili sme posvätnú ceremóniu.*“²²⁹ Zjednodušenie tlačív, lepší prístup úradníkov a zrozumiteľnejší úradnícky sloh boli podľa neho riešením ako problém vyriešiť. V článku K. Čulena o sľuboch a dodržaní sľubov si čitatelia *Nového sveta* mohli prečítať aj o tom, že v bývalom Československu, nemalo slovo ministra, prezidenta alebo iného vysokopostaveného muža príliš veľkú váhu a človek si mohol byť istý, že keď mu niečo minister alebo iný pán „*sľúbil, že tú alebo onú vec vybaví, mohli ste v 50% byť istý, že veru ju nevybaví, alebo vybaví ju úplne opačne. Myslím, že nebolo veci tak bezcennej, ako bolo slovo veľkého pána.*“²³⁰ Preto upozornil, že je potrebné dávať si pozor na sľuby, pretože nevyplnené zabíjajú dôveru, ktorú považoval za najcennejšiu. Štátna propaganda vyzdvihovala kritiku ideológie čechoslovakizmu. Túto kritiku najviac rozpracoval Čulen vo svojom deväťdielnom článku *Rok v Amerike I.-IX.*, ktorý zverejňoval vo svojej rubrike *Kritika*. V článkoch bola reč hlavne o „*živej epoche slovenského života, ako sa ona vytvárala v dramatickom roku 1939.*“²³¹ Autor sa pokúsil podať dôkazy o tom, že všetky bývalé česko-slovenské zahraničné úrady boli zapojené do boja proti slovenskej myšlienke. Tieto dôkazy získal počas svojho pobytu v Amerike v rokoch 1935 – 36, ktoré doplnil aj počas pobytu v roku 1939.

²²⁶ *Nový svet*, ref. 222, s. 18.

²²⁷ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 14, b. s., *Ostrým perom: Slovenčina naša!*

²²⁸ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 10, b. s., *Ostrým perom: K. Č. Oblahčiť úradovanie.*

²²⁹ *Nový svet*, ref. 228, b. s.

²³⁰ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 12, b. s., *Ostrým perom: K. Č. Slovo robí muža.*

²³¹ *Nový svet*, 1940, ročník 16, č. 8, s. 9, ČULEN, Konštantín. *Rok v Amerike I.*

Ďalšia oblasť, ktorej sa venoval Čulen v rubrike *Kritika* bola kultúra, ktorá podľa neho začala stagnovať, hoci kultúrne otázky „*sú pre národ, ktorý má svoj samostatný štát, tak dôležité ako napríklad hospodárske a sociálne.*“²³² V článku sa zameril na slovenských spisovateľov, ktorí mali podľa jeho slov teraz „suché roky.“ Spisovatelia zo svojej práce nemohli uživiť, pretože ich príjmy boli malé, prípadne žiadne. V spoločnosti prevládal názor, že človek by sa mal živiť hlavne fyzickou prácou, spisovatelia napr. v úradoch, a písaniu alebo vedeckej práci sa venovať popri svojom zamestnaní. Čulen vo svojom príspevku tento názor kritizoval, pretože podľa neho „*je predsa rozdiel v práci, ktorá trvá niekoľko rokov, do ktorej treba aj veľa investovať(najmä pri vedeckých dielach) a medzi podpisom člena správnej rady niektorého podniku.*“²³³ Upozornil na to, že je potrebné aby si ľudia uvedomili, že aj práca spisovateľov má svoju cenu pre národ. V článku tiež poukázal na problém vyradovania kníh z knižníc na základe mravných, národných a náboženských dôvodov, ktoré ale riadili nekultúrni a nevzdelaní ľudia. Preto bolo potrebné dozrieť na túto činnosť, aby neboli knižnice obraté o hodnotné diela slovenských spisovateľov. Za nedostatok označil aj to, že Slovensko nemalo Národnú knižnicu a knihy sa skladovali v Matici slovenskej. Kultúre je podľa jeho slov potrebné venovať rovnakú mieru ako iným oblastiam, a to zvlášť v období, keď si národ začína „*budovať základy svojho nového štátneho života.*“²³⁴

Nový svet prinášal svojim čitateľom kritický pohľad na niektoré oblasti spoločnosti. Všadeprítomná cenzúra neumožňovala kritizovať vtedajší režim či spojenectvo s Nemeckom. Naopak, propaganda vyzdvihovala všetky úspechy, ktoré Slovensko ako spojenec Nemecka dosiahlo. Sloboda tlače bola iba klamným zdaním, pretože skutočnosť bola iná. Čitatelia časopisu si na základe oficiálnych informácií, ktoré boli zverejňované, mohli vytvoriť iba zidealizovaný obraz o štáte. Pozornosť v týchto rubrikách sa často venovala menej dôležitým veciam, čím sa odpúťavala pozornosť od celkového diania a hlavných udalostí, ktoré nemohli byť podrobené kritickému pohľadu.

²³² Nový svet, 1940, ročník 15, č. 36, s. 8, Kritika: ČULEN, Konštantín. *Nielen chlebom je človek živý...*

²³³ Nový svet, ref. 232, s. 9.

²³⁴ Nový svet, ref. 232, s. 9.

3.3 O čom je reč?

Rubriku *O čom je reč?* viedol Tido Jozef Gašpar.²³⁵ Bola to rubrika, v ktorej uverejňoval fejtóny reagujúc tak na udalosti predchádzajúcich dní, ktoré sa týkali spoločnosti, politiky, hospodárstva, kultúry a ďalších oblastí života. Populárnosť rubriky dokazuje aj jeho kniha fejtónov, ktorá bola vydaná pod týmto názvom.²³⁶

18. január 1939 bol na stránkach Nového sveta označený za historický deň Slovenska, v súvislosti s čím T. J. Gašpar vo svojej rubrike *O čom je reč?* priniesol úvahu *O veľkom dni národa*.²³⁷ (Príloha č. 15) V článku vyzdvihol dôležitosť historicky prvého zasadania slovenského snemu a jeho význam pre slovenský národ. „V Bratislave sídli dnes prvý slovenský snem, do ktorého slobodný národ vyslal 60 slovenských poslancov, aby zastupovali jeho vôľu a záujmy. Táto veľká, radostná zmena je výslednicou zápasu, ktorý národ slovenský vyše storočia viedol za víťazstvo svojej pravdy.“²³⁸ Vo svojom príspevku oslávil aj osobu Ludovíta Štúra, ktorý ako jediný zastupoval Slovákov v Uhorsku na sneme, a ktorý sa ako prvý „zastal ľudu a žiadal zrušenie poddanstva.“²³⁹ Ponúkol tiež obraz nadšeného slovenského ľudu, ktorý videl pri tejto vzácnej udalosti. Radosť ľudu vychádzala z toho, že dosiahol svoj cieľ „v tisícročnom boji o našu samozáchovu proti všetkým úderom času a útokom sveta.“²⁴⁰ Za najdôležitejšiu úlohu pre zástupcov ľudu označil jeho oslobodenie a ochranu pred cudzími i vlastnými ziskožravcami.

Propaganda označila za významný aj deň návštevy predsedu vlády Jozefa Tisa vo Veľkej Bytči, načo reagoval vo svojej rubrike aj T. J. Gašpar. Tiso tu predniesol slová, ktoré boli adresované obyvateľom mesta, ale aj celému národu. Starosta mesta Martin Mičura zase vo svojom prejave zhodnotil a ocenil dejinný zástoj Tisa a jeho štátnickej osobnosti. Podľa Gašpara toto hodnotenie udalostí od 6. októbra a vyzdvihnutie vedúcej

²³⁵ Tido Jozef Gašpar (Rakovo – Stariny 1883-1972 Nové Zámky). Novinár, spisovateľ, šéf Úradu propagandy (1941 – 1945). V rokoch 1940-1941 pôsobil ako diplomatický zástupca Slovenska vo Švajčiarsku. V roku 1945 bol zatknutý a odsúdený na doživotie. V roku 1958 mu bola udelená amnestia, v šesťdesiatych rokoch sa presťahoval do Nových Zámkov, kde žil až do svojej smrti. Napísal viaceré diela napr. *Hana* a iné novely (1920), *Deputácia mŕtvych* (1922), *Buvi-buvi* (1925), *Námorníci* (1933). Dostupné na internete: <http://www.osobnosti.sk/index.php?os=zivotopis&ID=59054>, 1. apríla 2011.

²³⁶ V *Novom svete* bola kniha T. J. Gašpara *O čom je reč?* prezentovaná ako súbor populárnych esejí „Nového sveta“ od majstra slovenského pera, virtuóza lyrickej reči T.J. Gašpara, ktorá bola kritikou uznaná za najzaujímavejší prínos slovenskej „essayistiky.“ Jej cena bola brož. 24.- Ks, viaz. 30.- Ks. Vyšla v roku 1938. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 39, b. s.

²³⁷ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 5, s. 2, GAŠPAR, Tido. J. *O čom je reč? O veľkom dni národa*.

²³⁸ *Nový svet*, ref. 237, s. 2.

²³⁹ *Nový svet*, ref. 237, s. 2.

²⁴⁰ *Nový svet*, ref. 237, s. 2.

úlohy Tisa v týchto udalostiach, počas ktorých sa začala šťastnejšia epocha národa, tvorilo hodnotný úvod k samotnej reči predsedu vlády. V tejto reči vyzdvihol Tiso budovateľskú prácu, pred ktorou stál slovenský národ a vyzýval všetkých ľudí, aby sa podieľali svojou rodoláskou na očistení a výstavbe nového Slovenska. Tiso v reči poukázal aj na príčiny zmien, ktoré nastali, ale podotýkal, že k ním nedošlo z nenávisťi k Maďarom či Čechom. Podľa neho „*bola to láska k národu, ktorá živila náš slovenský nacionalizmus.[...]Museli sme pochopiť všetci, že v našej budovateľskej práci nemôžeme ísť rozbití, rozcapartení v 30 stranách, ale ak sa slovenský národ chce udržať, môže sa udržať len tou veľkou láskou k svojej, ktorá znamená zjednotenie všetkých srdc a celého národa.*“²⁴¹

14. marca 1939 vznikol Slovenský štát. *Nový svet* priniesol na svojich stránkach okrem množstva fotografií aj články, ktoré súviseli s týmto významným dňom v histórii Slovenska. (Príloha č. 16, 17)

O budovaní Slovenského štátu písal T. J. Gašpar po zasadnutí snemu, kedy mal 17. marca prejav v rozhlase.²⁴² V tomto prejave okrem iného spomenul, že dobré medzinárodné postavenie Slovenska spočíva na priateľskom vzťahu a úzkej spolupráci s Veľkonemeckou ríšou. Slovákov vyzýval, aby statočne pracovali na vnútornej výstavbe štátu. Poukazoval na zlé postavenie Slovenska v predchádzajúcom období „*najmä my Slováci, dlho sme trpeli chybami, že sme si sami málo dôverovali a nie plno sme verili vo svoju vlastnú životnú súcosť*“²⁴³ a apeloval, aby sa podobná situácia nezopakovala Pochybovačov, ktorí bedákali „*či my malý národ a štát, budeme schopní žiť a prosperovať*“ upozornil, že na dosiahnutie životnej súcosti je potrebná práca šikovných rúk a nie iba nečinné prizieranie sa.²⁴⁴ Vznik Slovenského štátu považoval za zhmotnenie ideálu najlepších slovenských mužov, a preto bolo dôležité dokázať, „*či vieme žiť plným, dôstojným národným životom, alebo stále len živorit.*“²⁴⁵ Výstavba slovenského štátu mala prebiehať „*na takých základoch, aby Slovenský štát tvoril trvalú, nerozbornú tvrdzu nášho národného bytia. Opakujem: na priateľskej spolupráci s Ríšou a na spravodlivých vnútorných poriadkoch, tvorených v duchu času, bude môcť Slovenský štát spočívať bezpečne a nezostane miznúcou epizódou.*“²⁴⁶

²⁴¹ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 6, s. 2, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O Slovách z Veľkej Bytče.*

²⁴² *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 14, s. 7, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O budovaní Slovenského štátu.*

²⁴³ *Nový svet*, ref. 242, s. 7.

²⁴⁴ *Nový svet*, ref. 242, s. 7.

²⁴⁵ *Nový svet*, ref. 242, s. 7.

²⁴⁶ *Nový svet*, ref. 242, s. 7.

Vo svojej rubrike sa Gašpar zamyslel nad tým, koho treba viniť z rozpadu republiky. Akékoľvek obvinenie nacionalistov odmieta, pretože tí pracovali iba v zmysle dohôd medzi Čechmi a Slovákmi a iba si nárokovali právo slovenského národa na plnoprávny život. Vinu na zániku republiky prisúdil Prahe „*preto, lebo za dvadsať rokov nevedela vyriešiť nemecký problém a za dvadsať rokov nevedela vyriešiť ani problém slovenský.*“²⁴⁷ Slováci sa podľa Gašpara pokúsili o záchranu republiky 6. októbra 1938 Žilinským manifestom, ktorým sa rozhodli pre federáciu s Čechmi vytvorením česko-slovenského súštátia. Avšak Praha podľa jeho mienky sklamala aj v tomto smere, pretože 10. marca 1939 podnikla protiústavný puč, ktorým zavinila i koniec druhej republiky. Na základe všetkých udalostí preto nemohli slovenskí národovci robiť nič iné, ako „*všemožne zachrániť slovenský národ pred roztrhaním a novou porobou. To sa stalo vyhlásením Slovenského štátu.*“²⁴⁸ V článku sa vyjadril aj k postoju spojencov k bývalej republike. „*Opustila nás Franciia, Angliia, zlyhala Malá dohoda, mlčala Spoločnosť národov a Sovietske Rusko tiež sa neuráčiilo ani len uchom pohnúť nad našou prípadnou katastrofou. Na druhej strane však oživený maďarský imperializmus všemožne podporovaný svojimi spojencami, so všetkými silami a dravou bezohľadnosťou usiloval sa o naše nové zotročenie a znásilnenie Slovenska.*“²⁴⁹ O vzniku Slovenského štátu písal ako o dive Božom o ktorý sa zaslúžili aj zodpovední slovenskí činitelia a poukazoval na ochranu, ktorú získal vo Veľkonemeckej ríši svojou politickou nezávislosťou a územnou integritou. Za osud republiky odmietal zodpovednosť slovenského národa, ktorý tiež nezavinil ani udalosti, ktoré postihli Čechov, pretože „*nepriali sme im zle ale iba svoje sme chránili[...]*Volali sme roky po poriadkoch ktoré by ju upevnili, a varovali sme roky pred chybami, ktoré mohli mať pre ňu osudné následky. *Náš hlas bol zmarený.*“²⁵⁰ Gašpar upozornil, že tragický koniec republiky nebol nikomu ľahostajný, ale nie je čas na nariekanie nad tým, čo bolo, ale treba sa pozeráť dopredu „*Nech žije a kvitne Slovenský štát!*“, ktorý bude prospešný svojim vývinom aj pre ďalší osud českých zemí.²⁵¹

Myšlienku o 14. marci ako o štátnom sviatku bola rozvinutá v rubrike tiež. Gašpar ocenil vznik Slovenského štátu ako naplnenie najväčšej ambície uvedomelého národa

²⁴⁷ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 17, s. 13, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O samostatnom Slovensku.*

²⁴⁸ Nový svet, ref. 247, s. 13.

²⁴⁹ Nový svet, ref. 247, s. 13.

²⁵⁰ Nový svet, ref. 247, s. 13.

²⁵¹ Nový svet, ref. 247, s. 13.

a 14. marec považoval za „najväčší reálny triumf slovenskej národnej myšlienky.“²⁵² Tento deň sa zapísal do slovenských dejín ako deň víťazný. Aby sa na víťazstvo nezabudlo mal sa oslavovať ako štátny sviatok „sviatok oslávenia našej dlho bitej pravdy, sviatok odčinenia stáročných veľkých krívd, na nás spáchaných, a sviatok oživenia našej slovenskej štátnosti[...]Slovenský štát otvára nové, sľubné aspekty nášmu národnému bytiu a jeho vývinu.“²⁵³ Návrat do letargie, pasivity, otroctva a nezájmu bol podľa Gašpara nemožný, pretože „začiatok obnovenia našej štátnej samostatnosti – 14. marec – vždy nás bude učiť, že „naspäť cesta nemožná, napred sa ísť musí!“²⁵⁴

Pri budovaní nového štátu sa kládol dôraz aj na hospodárstvo, pretože išlo o to dokázať, že „národ slovenský svoju politickú samostatnosť vie dovrieť i samostatnosťou hospodárskou.“²⁵⁵ Gašpar vo svojom príspevku kritizoval tých, ktorí boli vždy záškodníkmi a ktorí zaviňovali dlhoročnú biedu Slovenska. Tvrdil, že im bolo ľúto za cudzou vládou a neverili v pevnú a prekvitajúcu budúcnosť novej krajiny. Títo ľudia sa však podľa neho dostali do menšiny, pretože „väčšinu národa slovenského povedomí, roduverní a smelí a hrdí Slováci, ktorí sú do všetkých dôsledkov odhodlaní žiť a mrieť za záujmy národa.“²⁵⁶ Budovateľská práca mohla byť podľa neho úspešná len produktívnou činnosťou a zaistením celkového hospodárskeho rozmachu. K rozprúdenie hospodárstva preto vypísala vláda domácu pôžičku, ktorá bola podľa predsedu vlády J. Tisa „prvou skúškou štátotvornosti slovenského národa.“²⁵⁷

O rovnosti a rozdielmi medzi náboženskými obcami sa Gašpar vyjadroval v článku *O rovnosýstosti*.²⁵⁸ Poukazoval na to, že v zjednotenom Slovensku nie je miesto na rozdiely medzi katolíkmi a evanjelikmi „Slováci, či katolíci či evanjelici. musia sa

²⁵² Nový svet, 1939, ročník 14, č. 23, s. 7, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O štátnom sviatku.*

²⁵³ Nový svet, ref. 252, s. 7.

²⁵⁴ Nový svet, ref. 252, s. 7. Gašpar si v tomto prípade pomáha výrokom L. Štúra.

²⁵⁵ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 11, s. 2, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O národnej pôžičke.*

²⁵⁶ Nový svet, ref. 255, s. 2.

²⁵⁷ Nový svet, ref. 255, s. 2. Pôžička hospodárskej obrody Slovenska bola vyhlásená nariadením autonómnej vlády Slovenskej krajiny 23. februára 1939. „Potreba vypísania vnútroštátnej pôžičky vyplynula z vysokého deficitného rozpočtu Slovenskej krajiny na rok 1939, čo jednoznačne konštatovala aj dôvodová správa k vládnomu nariadeniu, ktorým bola vyhlásená pôžička hospodárskej obrody Slovenska. Účel pôžičky bol v nej vymedzený veľmi všeobecne a okrem spomínaného krytia schodku mala slúžiť na hospodárske vybudovanie Slovenska. Minister financií neskôr objasnil, že by sa malo jednať najmä o investície do dopravnej infraštruktúry, vodných elektrární a ťažby nerastných surovín.“ Pozri MACKO, Martin. Pôžička hospodárskej obrody Slovenska ako prostriedok prorežimnej mobilizácie obyvateľstva. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburkými rokovaniami. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI.* Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2008, s. 55-66.

²⁵⁸ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 19, s. 13, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O rovnosýstosti!*

*cítiť jednou svornou nedeliteľnou rodinou.*²⁵⁹ Podľa neho bolo povinnosťou všetkých spojiť sa a ťahať za jeden koniec, pre dobro slovenskej veci. Nie je miesto na vzájomné poškodzovanie sa. Cieľom slovenskej politiky je vytvoriť rovnosť, pretože to je jediný reálny a pevný základ trvalej jednoty národa. V skutočnosti však obyvateľstvo nebolo v otázke vierovyznania jednotné. V krajine bolo najviac katolíkov, gréckokatolíkov bolo asi 7% a evanjelikov približne 15%. Evanjelici pozerali na októbrové udalosti z roku 1938 kriticky. Ľudácky režim spochybňoval ich „slovenskosť“, dokonca otvorene útočil na obyvateľov evanjelického vierovyznania. Evanjelici nesúhlasili s nariadením HSĽS zo septembra 1939 o povinnom vstupe všetkých mužov do Hlinkovej gardy, resp. detí od 6 rokov do Hlinkovej mládeže. Toto nariadenie bolo nakoniec zmenené – do HG mali vstupovať len štátny zamestnanci a do HM iba školská mládež. V prvých rokoch existencie štátu evanjelici otvorene nevystupovali proti režimu. Svoj postoj prejavovali hlavne neúčastou na režimom organizovaných podujatiach a pasivitou.²⁶⁰

Vo svojej rubrike neobišiel Gašpar ani Hlinkovu mládež, konkrétne jej najmladších členov – vlčkov.²⁶¹ O deťoch písal ako o lepšej budúcnosti štátu, o nádeji, chrabrej stáži slobodného Slovenska, hrdinských Slovákov. Podľa jeho mienky bolo pre štát najlepším krokom to, že si sám začal vychovávať statočných Slovákov, pretože mladí ľudia budú pre slovenský štát v budúcnosti veľkým prínosom.²⁶²

²⁵⁹ Nový svet, ref. 258, s. 19.

²⁶⁰ LACKO, ref. 23, s. 150-152. Bližšie k vierovyznaniu pozri: BORZA, Peter. Biskup P.P. Gojdič a Gréckokatolícka cirkev v období Slovenskej republiky (1939-1945). In ŠMIGEL, M. – MIČKO, P. *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB, Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 271-282. MULÍK, Peter. Katolícka cirkev a politika Slovenskej republiky 1939-1945. In BOBÁK, J. (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 101-112. PETRANSKÝ, A. Ivan. Katolícka cirkev v období prvej Slovenskej republiky. In LACKO, M. (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava: Katedra histórie FF UCM, 2002, s. 30-49. A ďalšie.

²⁶¹ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 36, s. 7, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O našich milých vlčkoch*. Hlinkova garda bola polovojenská organizácia, ktorá sa aktivizovala v politickom zápase. Po 6. októbri 1938 sa stala základňou najradikálnejších síl, ktoré žiadali osamostatnenie Slovenska, odsun všetkých Čechov a Židov, či tesný príklon k nacizmu. Podľa vzoru fašistických režimov v Európe bola vytvorená aj Hlinkova mládež, pre mládež do 19 rokov. LACKO, ref. 23, s. 59. Hlinkova mládež sa členila na vlčatá (6-11), orlov (11-16) a junákov (16-19). Najmenšou pracovno-výchovnou jednotkou HM bola družina, tvorená siedmymi chlapcami a vodcom družiny. Tri družiny tvorili čatu, ktorej velil vodca čaty. „S vlčatami sa pracovalo v menších organizačných jednotkách, najčastejšie čatách. Z metód sa uplatňovali predovšetkým hry a ručné práce a odovzdávanie posolstva formou rozprávky. Výchova orlov HM sa sústredila na skautské táborenie a výlety do prírody spojené s poľnými hrami, základnou náukou o teréne a praktickým zvládnutím základných zručností spojených s prežitím v prírode. Formácia junákov HM sa sústredila na individualitu jednotlivca, a preto sa družina pri úlohách rozdeľovala na 3 – 4 členné krúžky. Organizovali akadémie a preteky. Dôraz sa kládol na vlasteneckú výchovu a základy politického a verejného života.“ KÁRPÁTY, Vojtech, ref. 59, s. 358-359.

²⁶² Nový svet, ref. 261, s. 7.

Rubrika T. J. Gašpara priniesla aj články o armáde a vojakoch. Pri príležitosti obnovenia odvekých karpatských hraníc prostredníctvom článku autor chrabрым slovenským vojakom poslal srdečné pozdravenie. Slovenskému vojsku pripadla podľa Gašpara „*úloha brániť záujmy Slovákov a vydobýť im všetko čo im patrí.*“²⁶³ Slovenskú armádu mal štát na hájenie a stráženie svojich práv. Hoci slovenské vojsko nebolo veľké, bojovalo spravodlivý boj za novú Európu. O jeho novom ciele sa vyslovil aj predseda vlády a najvyšší veliteľ vojska Jozef Tiso „*Veríme, že nové usporiadanie Európy bude sa diať na základe zásady národnej rovnoprávnosti a národnej integrity. Túto zásadu ako príkaz prirodzeného práva prizvukujeme vo vrave vojnového rinčania ako našu najväčšiu silu.*“²⁶⁴ Autor príspevku upozornil, že slovenský národ si bráni len to svoje, čo mu patrí, o nič cudzie nemá záujem. Boj, ktorý slovenské vojsko viedlo, bol bojom za slobodný život vo vlastnom štáte. Po jeho víťaznom zakončení príde čas na chválospevy na vojakov – našich hrdinov.

Po končení poľskej vojny vo svojej rubrike uverejnil *Nový svet* Gašparov článok, ktorým oslávil účasť slovenských vojakov na tejto vojne. To, že Slovensko bojovalo po boku spriateľného Nemecka, ktoré bolo najmocnejším činiteľom vo vývoji v strednej Európe, zhodnotil ako veľkú výhodu. V bojoch o vlastné národné záujmy sa slovenskí vojaci ukázali v najlepšom svetle, čím si získali uznanie aj v nemeckých kruhoch. Autor zdôraznil, že samotný vodca Hitler poslal predsedovi vlády Tisovi ďakovný telegram, ako reakciu na účasť vo vojne, čo Gašpar označil za významný akt. Poukázal tiež na fakt, že príchod slovenských vojakov do odtrhnutých obcí a na Ukrajinu, vnímali tamojší obyvatelia ako príchod osloboditeľov spod poddanstva a útlaku a vojakov s radosťou vítali. Vyzdvihol tiež význam veliteľa slovenskej armády gen. Čatloša a slovenskej vlády na čele s dr. Tisom pretože slovenská vláda „*to sú mužovia, ktorí vo víroch času prví znova vydobyli Slovákom samostatný štát a pracujú za to, aby v tomto štáte všetci sme boli spokojní a šťastní!*“²⁶⁵

Okrem armády a bojaschopných vojakov potreboval štát aj odhodlané a nadšené Slovenky, o ktorých písal Gašpar vo svojom príspevku *O nadšených Slovenkách.*²⁶⁶ Spomínal si na obraz Sloveniek na slávnostiach v Nitre, Michalovciach, Prešove či Trenčíne, kde so zápalom a radosťou volali Na stráž! z nadšenia nad novým mladým

²⁶³ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 37, s. 10, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O pozdravení slovenského vojska.*

²⁶⁴ *Nový svet*, ref. 263, s. 10.

²⁶⁵ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 41, s. 7, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O privete k vojakom.*

²⁶⁶ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 48, s. 7, GAŠPAR, T. J. *O čom je reč? O nadšených Slovenkách.*

Slovenskom. Všetky slovenské ženy, či už mladé alebo staré označil za dôležité pre národ a jeho úspechy. Nadchýnal sa ich oddanosťou a vierou národu, ich podporou a volaním na slávu zápasiacim mužom či rodoláskou. Nové Slovensko podľa Gašpara potrebovalo cnostných a hrdinských mužov, ktoré mu mohli dať predovšetkým ideálne a nadšené slovenské ženy a slovenské matky. Slovenky rozdelil na základe nacionalistického postoja do štyroch skupín – nadšené, mrzuté, zdanlivé a márnivé. Za najcennejšie považoval práve nadšené Slovenky, ktorým sa venoval aj v článku. Ďalšie tri kategórie neboli podľa jeho mienky ideálom pravej Slovenky, pretože nemali správne vlastnosti a nadšenie pre nový štát. Mrzuté Slovenky boli podľa neho tie, ktoré prišli o svoje spoločenské postavenie z predchádzajúceho obdobia. Ich najväčšou zábavou bolo všetko kritizovať, na všetko šomrať a zazeráť a všetkých ohovárať. Za zdanlivé Slovenky považoval tie, ktoré na základe postavenia svojich mužov navonok predstierajú, že sú Slovenky, ale vo vnútri nemajú veľa spoločného so slovenským duchom či slovenskou kultúrou. Vytýkal im tiež nedokonalé ovládanie slovenskej reči, čo považoval za škandalózne. Posledným typom slovenských žien boli ženy márnivé. Boli to manželky mužov, ktorí v tom čase dosiahli významnú pozíciu a ony si za to pripisovali najväčšie zásluhy, ba čo viac tvárili sa akoby samé boli v mužovej pozícii.²⁶⁷

Rubrika *O čom je reč?* patrila k obľúbeným rubrikám v *Novom svete*, hlavne v roku 1939. Gašpar v rubrike reagoval na významné udalosti na Slovensku, ktoré boli pri budovaní režimu dôležité a o ktorých bolo nutné informovať. Vo svojej rubrike písal o pamätných dňoch v dejinách slovenského národa i o budovaní štátu či slovenských vojakoch. Rubrika sa nevenovala zahraničným otázkam ani ich hodnoteniu. Prevažovala v nej orientácia na domáce správy. V období kedy stál T.J. Gašpar na čele Úradu propagandy sa z časopisu vytratila.

3.4 Židovská otázka a *Nový svet*

Hoci sa jednalo o oficiálny časopis, ktorý čitateľom sprostredkoval dianie hlavne formou obrázkov, židovskej otázke sa až na pár výnimiek a zmienok na svojich stránkach podrobnejšie nevenuje. Podľa Koklesovej v archíve STK sa nenachádza príliš veľa oficiálnych fotografií slovenského štátu, ktoré by zachytávali Židov. Niekoľko

²⁶⁷ Nový svet, ref. 266, s. 7.

fotografií zobrazuje reprodukcie protižidovských plagátov alebo nápisov na stenách domov, ale aj tých je malé množstvo. Dôvod prečo je to tak vidí autorka v tom, že fotografie „sa nemohli príliš blízko dotknúť skutočnej reality holocaustu a otrasný pohľad na transporty bol vytesnený. Obrazov sa zmocnil freudovský obranný mechanizmus, vylučujúci bolestný pocit spoluviny.“²⁶⁸

V roku 1939 sa na stránkach *Nového sveta* objavila fotoreportáž *Židia v pracovnom tábore* s podtitulom *Židia stavajú cestu pri Giraltovciach*.²⁶⁹ K obrázkom boli uvedené popisky typu: „Typický Žid s pásikom na ramene, ktorého ruky azda nikdy nedržali krompáč, skuskuje v tábore chuť roboty.“ alebo „Charakteristická postava Žida z Bratislavy, ktorý po dňoch vysedávania v kaviarni narába lopatou v pracovnom tábore.“ „Židia vedia urobiť aj takýto mostík, nielen „kšefty.“ „Bez rozdielu postavenia pumpujú Židia vodu z potoka a musia na čas zabudnúť na „pumpovanie peňazí,“ v ktorom sa tak dobre vyznajú.“²⁷⁰ (Príloha č. 18)

V *Novom svete* mali čitatelia tiež možnosť prečítať si o arizácii. Boli to príspevky, ktoré reagovali na informácie o priebehu arizácie na základe článkov v ďalšej, hlavne dennej tlači. Konkrétne informácie o tom, ktoré podniky boli arizované, kto je arizátor a pod. *Nový svet* čitateľom neprinášal.

Samotný priebeh arizácie zhodnotil Čulen vo svojej rubrike.²⁷¹ Kurzy, ktoré prebiehali pre tých, ktorí chceli arizovať židovské podniky, označil za dobrú vec. Problém videl ale v zákonoch a predpisoch, ktoré súviseli s arizáciou. Podľa neho bolo potrebné zákony zmeniť a potom „usporiadať kurz pre úradníkov, ktorí robia úradnú agendu spojenú s arizáciou. Lebo ak budú platiť dnešné predpisy, tak celá arizácia je jednoduchá fraška.“²⁷² Úlohou úradníkov bola arizáciu umožniť a nie znemožniť, pretože zdĺhavý prístup znechutí ľudí, vyženie im peniaz z vrecka a záver bude aj tak fiasko. Upozornil tiež na to, že v prípade, že by českí a maďarskí úradníci predpisy nedodržiavali tak prísne, „nuž nebolo by bývalo na Slovensku ani tolko židovských ani českých podnikov.“²⁷³ O arizácii a jej zdržiavaní úradníkmi písal Čulen aj v ďalšom príspevku z rubriky Kritika, a to v článku *Takto sa nesmie úradovať!*²⁷⁴ Úradníci sa podľa neho zaplietli často do paragrafov a ich vysvetľovania a v prípade, že sa to

²⁶⁸ KOKLESOVÁ, ref. 74, s. 90.

²⁶⁹ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 43, b. s., *Židia v pracovnom tábore*.

²⁷⁰ *Nový svet*, ref. 269, b. s.

²⁷¹ *Nový svet*, 1940, ročník 14, č. 14, s. 9, Kritika: ČULEN, Konštantín. *Arizácia*.

²⁷² *Nový svet*, ref. 271, s. 9.

²⁷³ *Nový svet*, ref. 271, s. 9.

²⁷⁴ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 29, s. 11, Kritika: ČULEN, Konštantín. *Takto sa nesmie úradovať!*

nezmení, arizácia nebude hotová ani za sto rokov. Rôznych špekulantov bolo treba nahradiť jednoduchými ľuďmi so zdravým sedliackym rozumom, ktorý hovorí jasne: „*židovské podniky na Slovensku treba dostať do našich rúk. Ako? Každý paragraf zákona môže a musí byť priaznivý našim žiadateľom.*“²⁷⁵

Rubrika *Kritika* v článku o slovenskej tlači uvádzala zmienku o tom, že verejné pomery neboli v slovenskej tlači podrobené dostatočnej kritike. Podľa časopisu bola napríklad „*s arizáciou... väčšina národa nespokojná.*“²⁷⁶ Slovák sa podľa *Nového sveta* dotkol tejto otázky kriticky oneskorene. Problém bol podľa autora v tom, že bolo niekoľko afér finančného charakteru, o ktorých tlač nepriniesla žiadne informácie. Začalo sa teda o nich hovoriť bez znalosti pravdy, čo dalo šancu na rozšírenie šepkanej propagandy a nepravdivých informácií.

V rubrike *Kritika* bola zverejnená aj reportáž K. Čulena *Rok v Amerike*. Vychádzala vo viacerých číslach, pričom v IX. pokračovaní Čulen kritizoval Jana Masaryka a jeho vzťah k Židom.²⁷⁷ O osobe Jana Masaryka písal autor veľmi kriticky, podľa neho najviac vynikal „*obrovskou znalosťou surových oplzlých vtipov, neobyčajným talentom v pití a zábavách. Bol to veselý ľahkomyselný chlapec, s ktorým bolo v Masarykovej rodine veľa trampôt.*“²⁷⁸ Na začiatku roku 1938 prišiel Masaryk do Ameriky, aby prednášal úvahy o židovskej otázke. Podľa Čulena Masaryk sa vyjadroval o tom, že Židia sú jeho veľkou láskou. Ako dôkaz uviedol Čulen Masarykov prejav na konferencii pre Palestínu, v ktorom podľa neho nežiadal o súcit pre Československo, pretože jeho ľud môže zničiť utrpenie, ktoré prežíva, ak sa zomkne spolu. Ale Židia, ktorí sú roztratení po celom svete, nemajú možnosť brániť sa proti utláčaniu a nenávisti. Taktiež spomenul to, že Židia nie sú pánmi svojho osudu. Autor uviedol aj polemiku slovenských novín v Amerike, ktoré Masarykovi dokázali, že Židia „*na svete majú toľko moci, keby chceli, ľahko by složili peniaze, aby židov z Nemecka vystaňovali.*“²⁷⁹ Taktiež spochybnili, že Židia nevládnu svojmu osudu, lebo „*vládnú kapitálom a tým v dnešnom čase aj osudmi iných národov.*“²⁸⁰ Podľa Čulena samotných Židov jeho prednášky sklamali a radšej ich pozastavili. Po tom čo do Ameriky prišiel Beneš a dozvedel sa o Masarykovej činnosti poslal ho do Británie. Uviedol aj, že

²⁷⁵ Nový svet, ref. 274, s. 11.

²⁷⁶ Nový svet, ref. 214, s. 10.

²⁷⁷ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 17, s. 9-10, Kritika: ČULEN, Konštantín. *Rok v Amerike IX.*

²⁷⁸ Nový svet, ref. 277, s. 9.

²⁷⁹ Nový svet, ref. 277, s. 10.

²⁸⁰ Nový svet, ref. 277, s. 10.

slovenské noviny písali, že Česi a Slováci nestratili nič, „*keď Jan Masaryk odišiel medzi svojich židovských bratov, len veľká škoda, že neurobil to už dávno.*“²⁸¹

Po vypuknutí vojny v Sovietskom zväze bola na stránkach *Nového sveta* rozpútaná rozsiahla protibolševická propaganda. Boje na východnom fronte boli propagované ako boje proti bolševikom a ich režimu a tiež proti „židobolševizmu.“ Aj v článkoch, ktoré *Nový svet* zverejňoval sa odzrkadľovala táto propaganda, ktorá ich obviňovala z vypuknutia vojny.²⁸²

Okrem článkov to boli samozrejme aj fotografie z bojov na východe s nasledovným komentárom: „*Bolševický „raj.“ Obete bolševického teroru v Ukrajine. Povražené obyvateľstvo, ktoré bolševici usmrtili na návod židovských udavačov.[...]Keď prišli slovensí vojaci, Židia museli prstami vyberať mŕtvoly a pochovať ich na cintorín za trest za svoju beštialitu.*“²⁸³ (Príloha č. 19)

Ani rubrika *Ženský svet* sa nevyhla židovskej otázke. Bol tu uverejnený list čitateľky, ktorá upozorňovala ostatné ženy na to, že ich kroky pri nákupoch vedú hlavne k židovským obchodníkom.²⁸⁴ Ako hlavnú príčinu týchto nákupov uvádzali slovenské gazdinky to, že u Žida dostali všetko lacnejšie ako u árijského obchodníka, že boli lepšie obslužené a že obchodník ich vždy prekvapil nejakou „*potrebnou vecou zo starých predvojnových čias, teda lacných. Kde to len má toľko tých starých zásob ukryté?*“²⁸⁵ To, že slovenské gazdinky potrebovali šetriť každú korunu a museli si svoje výdavky rozmyslieť, to považovala autorka za pádny argument. Avšak podľa jej slov, si židovský obchodník po takomto obchode „*radostne mädlí ruky a blažene sa usmieva.*“²⁸⁶ Ak by slovenské gazdinky pokračovali v takomto štýle snahy o „odžidovšenie“ slovenského verejného života by vyšli nazmar. Slovenské gazdinky si podľa nej neuvedomovali akú mali vo svojich rukách moc, pretože keby si jej boli vedomé, chodili by zásadne na nákupy „*k poctivému slovenskému obchodníkovi, ktorý – ak podľa Tvojej mienky nemôže Ti poskytnúť to, čo jeho židovská konkurencia – zaiste sa na tvoje dožadovanie postará, aby Ťa z každej stránky uspokojil.*“²⁸⁷ Návodom ako dostať to, čo gazdinka chce a potrebuje, bolo podľa autorky dožadovať sa u obchodníka

²⁸¹ Nový svet, ref. 277, s. 10.

²⁸² Pozri v kapitole: Slovenský vojak a jeho pôsobenie na východnom fronte očami Nového sveta, v časti o článku bulharského novinára Atanasa Ruseva – Sama.

²⁸³ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 29, b. s., *Slovenský vojak na východnom fronte...*

²⁸⁴ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 4, b. s., JAKŠIČOVÁ, Danica. *Kde nakupujete, slovenské gazdinké?*

²⁸⁵ Nový svet, ref. 284, b. s.

²⁸⁶ Nový svet, ref. 284, b. s.

²⁸⁷ Nový svet, ref. 284, b. s.

vecí viackrát, prípadne poukázat' nato, ako predáva Žid. V závere príspevku zaznela výzva, aby slovenské ženy mali v sebe národnú hrdosť a uvedomelosť, a aby nezabudli, že ich „svätou povinnosťou je nakupovať len a len u našského árijského obchodníka.“²⁸⁸

Zaujímavé boli aj fotografie, ktoré *Nový svet* zverejnil. V roku 1940 v č. 7, bola zverejnená ilustrácia ženy „oblečenej“ v novinách Times, stojacej pred zrkadlom, pričom jej odrazom bola žena „oblečená“ v novinách s nápisom Semit. Pod touto ilustráciou bol uvedený komentár o tom, „že zrkadlo odhaľuje pravú tvár“²⁸⁹ (Príloha č. 20) Ďalšie fotografie, ktoré boli v časopise zverejnené zachytávali zničené židovské budovy. Prvá po protižidovských demonštráciách v Bratislave, ďalšie boli z Prešova, z obdobia maďarského vpádu na východ.²⁹⁰ Na týchto bola odfotená zničená židovská synagóga a fotografia, ktorá zachytávala korzo s obrovským nápisom „Židia z korza von!“ Ako dôvod prečo došlo k zničeniu synagógy bol redakciu udaný fakt, že v týchto búrlivých chvíľach Židia nevedeli zatajiť svoje sympatie k Maďarom. (Príloha č. 21)

Už v čase autonómie sa v politike HSĽS objavila myšlienka riešenia židovskej otázky. V nasledujúcom období prerástla situácia pod vplyvom nacistickej politiky, ktorej súčasťou bola aj rasistická a protižidovská politika, do perzekúcií židovského obyvateľstva, ktoré vyvrcholili deportáciami do koncentračných táborov. Čitatelia *Nového sveta* boli o týchto udalostiach informovaní prostredníctvom časopisu iba v obmedzenej miere. Viac informácií prinášala denná tlač, ktorá však bola tiež cenzúrovaná.

3.5 Postavenie ženy v slovenskom štáte

Pri vzniku Dočasného Národného zhromaždenia v novembri 1918 bola možnosť ustanoviť aj poslankyňu a to napriek tomu, že ešte nebol schválený zákon o všeobecnom volebnom práve. Takýmto spôsobom sa do parlamentu za Slovensko dostala aj Alica Masarykova. Na kandidačnú listinu HSĽS do parlamentných volieb sa však počas

²⁸⁸ *Nový svet*, ref. 284, b. s.

²⁸⁹ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 7, b. s., *Z minulých dní*.

²⁹⁰ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 13, s. 7, *Z minulých dní*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 16, s. 6, *Z rušných dní Prešova*.

trvania československého štátu nedostala žiadna žena.²⁹¹ V čase existencie Československej republiky mali ženy od r. 1919 volebné právo, ktoré aj využili a v tomto roku sa zúčastnili volieb do československého parlamentu. Medzivojnové obdobie prinieslo zmeny v postavení žien, väčšiu možnosť vzdelávať sa i zamestnať sa. Vo vzdelaní naďalej pretrvávali rozdiely medzi chlapcami a dievčatami. Chlapci boli vo vzdelaní vedení k tomu, že raz budú hlavou rodiny, živitelia. Dievčatá, hoci mohli študovať aj za lekárky, učiteľky, právničky, boli najviac vnímané ako budúce matky.²⁹²

Vznik autonómnej Slovenskej krajiny priniesol aj zmenu postavenia občana v štáte a „okrem politickej, ale aj hospodárskej likvidácie reprezentantov ideovej opozície obmedzovaním a rušením základných občianskych práv a slobôd dochádzalo aj k obmedzovaniu práv žien ich vytláčaním z politického i hospodárskeho života.[...]Uvádza sa to aj vo vládnom vyhlásení autonómnej vlády vo februári 1939, keď sa prijala zásada, „že vydaté ženy treba vrátiť rodinnému krbu, lebo ony sú povolane viesť a udržiavať vladárstvo v rodine, kde je ich pravé miesto.“²⁹³ Podľa vládneho vyhlásenia sa ženám neodopieralo právo na vzdelanie a na dosiahnutie vzdelania zodpovedajúceho postavenia. Avšak uvádzalo sa, že odchodom vydatých žien, zaopatrených v rámci rodiny zo zamestnania, sa zvýši počet pracovných miest pre mužov, čo bude v prospech zakladanie ďalších rodín.²⁹⁴

Ani po 14. marci 1939 sa prístup k ženám ako možným účastníčkam na tvorbe politiky nezmenil. Hoci mali možnosť získavať vzdelanie a mať zamestnanie, ich hlavné miesto bolo v rodine. Naďalej boli vnímané predovšetkým ako matky a vychovávateľky starajúce sa o rodinný krb a o výchovu detí.²⁹⁵ V otázke výchovy malo dôležitú úlohu oddelené vyučovanie chlapcov a dievčat. Bolo odmietnuté spoločné vzdelávanie a výchova dievčat a chlapcov v spoločných zmiešaných triedach. Pre dievčatá boli vytvorené separátne školy alebo triedy v oddelenej časti budovy (§ 11. zákona č. 168/1939 Sl. z.). Dôsledkom odmietnutia koedukácie sa znížil počet dievčat

²⁹¹ ZAVACKÁ, Katarína. „Vladárstvo v rodine“ Politika Slovenského štátu voči ženám. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – KOBOVÁ E. (ed.) *Histórie žien: Aspekty čítania a písania*. Bratislava: Aspekt, 2006, s. 307.

²⁹² LIPTÁK, Ľubomír. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In *Československá historická ročenka*, 2004, s. 190.

²⁹³ Tesnopisecká zpráva o 2. schôdzke Slovenskej krajiny v Bratislave v dňoch 21., 22., 23. februára 1939. Bratislava: Slovenský národný archív. O rodine sa hovorilo vo Vládnom vyhlásení predsedu vlády Slovenskej krajiny dr. Tisu. Citované podľa ZAVACKÁ, ref. 291, s. 307-308. Dokument je tiež dostupný na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssk/stenoprot/002schuz/s002001.htm>, 6. marca 2011.

²⁹⁴ Dostupné na internete: Tesnopisecká zpráva o 2. schôdzke Slovenskej krajiny v Bratislave v dňoch 21., 22., 23. februára 1939. <http://www.psp.cz/eknih/1939ssk/stenoprot/002schuz/s002001.htm>, 6. marca 2011.

²⁹⁵ ZAVACKÁ, ref. 291, s. 309.

navštevujúcich stredné školy, pretože nezaplňali dostatočne triedy. Situáciu pomáhali riešiť cirkevné organizácie, keď začiatkom školského roku 1939/1940 boli zriadené rehoľné dievčenské gymnázia v Prešove, Spišskej Novej Vsi a v Trenčíne.²⁹⁶

Na stránkach *Nového sveta* bola pre ženy určená rubrika *Ženský svet*. Rubriku redigovala Jana Pivarčeková-Vlková. Čitateľkám prinášala články na rôzne témy od rád do domácnosti, cez recepty a módu až po rady ako byť dobrou slovenskou ženou. Móda bola neskôr z rubriky vyradená a v časopise získala samostatné miesto.

Zaujímavosťou je, že táto rubrika priniesla aj rozhovory s manželkami vrchných predstaviteľov štátu – Angelou Sidorovou, Alžbetou Ďurčanskou a Alžbetou Machovou.²⁹⁷ Autorka rozhovory pripravila pretože, „*je potrebné, aby sme poznali tie naše ženy, ktoré za celých 20 rokov politického boja o slovenskú samostatnosť stáli verne po boku svojho prenasledovaného manžela a stáli pri koliebkach rodiaceho sa nového Slovenska.*“²⁹⁸ V rozhovoroch sa autorka snažila klásť približne rovnaké otázky – ako názor na zamestnanie žien a ich zásahy do politiky, a na to ako vnímajú postavenie svojich manželov jednotlivé dámy.

S Angelou Sidorovou sa autorka článku Jana Pivarčeková-Vlková rozprávala o zamestnaní žien na Slovensku. (Príloha č. 22) Tá zhodnotila možnosti ženskej práce ako neobmedzené a obrovské. Podľa nej by nebolo „*spravodlivé vynikajúcu ženskú pracovníčku odohnať len do kuchyne, lebo žena dáva ľudskej kultúre veľa.*“²⁹⁹ O pôsobení žien v slovenskej politike sa Sidorová vyjadrila takto: „*My bohužiaľ nemáme v našich radoch ešte poslankyňu, ani význačnejšiu činiteľku na poli politickom. Mali sme iba drobné pracovníčky, ktoré vedeli správne voliť a skromné spolkové pracovníčky.[...] Nepochybujem o tom, že Slovenka, ktorá by sa venovala politike, mohla by urobiť veľa a v politike poctivo vyškolená žena by svojmu národu len prospela.*“³⁰⁰ Sidorovú označila redaktorka za príkladnú slovenskú matku 4 detí, ktorá prekonala aj ťažké obdobie, a to v čase keď jej uväznili manžela. Život slovenských verejných predstaviteľov zhodnotila redaktorka ako príkladný, čo má veľký význam po stránke dôvery aj z pohľadu verejnosti. Zaujímavosťou bolo vyjadrenie sa A. Sidorovej k smrti

²⁹⁶ NEUPAUER, František. Školská politika v období Slovenskej republiky 1939-1945. In ŠMIGEL, M. – MIČKO, P. *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB; Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005, s. 77-78.

²⁹⁷ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 7, s. 17, č. 8, s. 17, č. 10, s. 17, PIVARČEKOVÁ-VLKOVA, Jana. *Rozhovor s...*

²⁹⁸ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 7, s. 17, PIVARČEKOVÁ-VLKOVA, Jana. *Rozhovor s pi Angelou Sidorovou.*

²⁹⁹ Nový svet, ref. 298, s. 17.

³⁰⁰ Nový svet, ref. 298, s. 17.

A. Hlinku, ktorého posmrtnú masku uchovávala doma vo veľkej piete. „*Spokojne umieral pozrite sa len na tieto rysy okolo úst. To nie je bolestná rezignácia, ale tichý pokojný úsmev, taký, aký môžu mať len ľudia čistého svedomia, ktorí odchodia z tohto slzavého údolia ľahunke a šťastne za hviezdami skrytý svet.*“³⁰¹

Alžbeta Ďurčanská, ktorá bola predsedníčkou Sociálnej akcie Hlinkových žien, sa podobne ako Sidorová vyjadrila k zamestnaniu slovenských žien. (Príloha č. 23) Poukázala na to, že takých žien, čo sa zamestnávajú z rozmaru, aby si skrátili dlhú chvíľu a tak zobrali mužom prácu, nie je treba. Výnimku videla v tom, keď potrebuje rodina viac peňazí a zárobok muža je malý. Vtedy môže časť financií do rodiny nosiť aj žena. Inak podľa nej „*my, Slováci, potrebujeme inteligentné a vzdelané domáce panie, múdre matky a gazdinky, a nám záleží na tom, aby sme boli kultúrnym národom. Sporiadaná a spokojná rodina je najpevnejším pilierom štátu. Ja sa nebojím o ženy, svoje znalosti a schopnosti budú vedieť vždy uplatniť. Len trošku dobrej vôle treba a ochoty.*“³⁰² Ďurčanská sa vyjadrila aj ohľadom slovenskej tlače a to najmä k ženských periodík. „*Rada by, keby sme mali konečne ženský časopis, o ktorý by mali záujem všetky ženy a vyhovoval by záujmom špeciálne ženským.*“³⁰³

Alžbeta Machová zo všetkých troch dám najpodrobnejšie popisuje svoj život s manželom, šéfom slovenskej propagandy, Alexandrom Machom. (Príloha č. 24) Spomína si okrem iného aj na obdobie po 2. novembri, keď videla svojho muža plakať, pretože „*sme stratili státisíce Slovákov, keď sme stratili Slovenský Meder, odkiaľ je on, a Košice, kde zostali moji rodičia. Ale sa spamätal aj z toho rýchle a myslím, že odvtedy žije najviac myšlienke, ako dostať odtrhnutých Slovákov zas naspäť[...]* Ja to vidím a prežívam s ním a zase obdivujem jeho vieru, že i toto sa dobre skončí, že slovenské kraje dostanú sa naspäť.“³⁰⁴

Následne na to, bol uverejnený článok s názvom *Cena ženskej práce*,³⁰⁵ aby zhodnotil stanovisko manželiek popredných predstaviteľov štátu k pracujúcim ženám. V článku sa písalo o potrebe pracovať preto, aby ženy dokázali uhájiť svoju skromnú domácnosť a tiež preto, lebo niektoré cítia potrebu ušľachtitou prácou byť užitočné pre širší okruh ako je rodina. Článok odmietol negatívne vnímanie pracujúcej ženy, ktoré

³⁰¹ Nový svet, ref. 298, s. 17.

³⁰² Nový svet, 1939, ročník 14, č. 8, s. 17, PIVARČEKOVÁ-Vlková, Jana: *Rozhovor s pi Alžbetou Ďurčanskou.*

³⁰³ Nový svet, ref. 302, s. 17.

³⁰⁴ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 10, s. 17. PIVARČEKOVÁ-Vlková, Jana: *Rozhovor s pi Alžbetou Machovou.*

³⁰⁵ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 12, s. 16, GRMANOVÁ,E. *Cena ženskej práce.*

pôvod videl v Československu. Poukazoval na skutočnosť, že mnohé ženy prišli zo skromného prostredia, nerozmazané, nezhyčkané, a iba prácou si zarábajú na chlieb. O budúcnosti a výchove dievčat sa v článku hovorilo ako o dvoch možných smeroch. „Prvý by bol asi ten ako teraz, lebo je isté, že bude i v budúcnosti viac dievčat, ktoré svojim nadaním a schopnosťami viacej prospejú celku, než úzkemu kruhu rodiny, a bude dosť dievčat, ktoré budú nútené zo sociálnych príčin vzdelávať sa za účelom zárobku. A druhý smer výchovy musí mať za cieľ vychovať inteligentné domáce panie, matky, gazdinky, ktoré náš malý národ veľmi potrebuje a na čo ta veľmi pekne poukázala pani A. Ďurčanská.[...]Ved' žena je dôležitým činiteľom vo výchove k vlasteneckému cíteniu a zápalu budúcich generácií. Vyradiť ženy, nanútiť im niečo, ublížiť im znamenalo by ublížiť samému národu.“³⁰⁶

Rozhovory s manželkami vedúcich predstaviteľov slovenského štátu poskytli čitateľkám možnosť vytvorenia si obrazu o ich činnosti a živote, postojoch voči zamestnanosti žien či pôsobení žien v politike. Ich úlohou bolo pomôcť ženám aspoň čiastočne zorientovať sa v nových pomeroch. Hodnoty, ktoré boli v článkoch prezentované a vyzdvihovalé boli rodina či materstvo a úloha ženy v týchto oblastiach.

Postavenie ženy v spoločnosti, vzťah k mužom či uzavretie manželstva alebo to aká má byť žena vtedajšieho sveta aj to boli témy, ktoré rozoberal *Ženský svet*.

Po vypuknutí vojny proti Poľsku sa na stránkach venovaných rubrike *Ženský svet* objavil článok *Slovenky, na stráž!*³⁰⁷ Autorka článku vyzývala ženy k tomu, aby boli uvedomelými vlastenkami, ktoré nepochybujú, že nastanú lepšie časy a ktoré túto mienku šíria aj medzi pochybovačmi a neprajníkmi. V súvislosti s prinavrátením slovenských obcí, ktoré boli obsadené Poliakmi autorka písala: „Mali sme a máme svoju vlasť, sme statočným národom a chceme sa uchovať ako národný celok. Nemáme veľa zeme, ale to čo nám patrí a patrilo, môže a musí byť jedine naše.“³⁰⁸ Výzvy slovenským ženám, matkám, bojujúcich vojakov sa na stránkach rubriky objavili aj po vypuknutí vojny so Sovietskym zväzom. O všetkých nemeckých a slovenských matkách bojujúcich synov písal v článku *Hymna na matku*³⁰⁹ Gregor Cút. Ďalší článok, v ktorom sa spomínala matka a syn bojujúci na fronte bol článok *Úvaha matky, ktorá má syna na*

³⁰⁶ Nový svet, ref. 306, s. 16.

³⁰⁷ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 37, b. s., PIVARČEKOVÁ-Vlková, Jana. *Slovenky, na stráž!*

³⁰⁸ Nový svet, ref. 307, b. s.

³⁰⁹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 11, b. s., CÚT, Gregor. *Hymna na matku*.

fronte.³¹⁰ Články s touto témou mali poukázat' na to, že matky vychovali statočných synov, ktorí bránia vlast' vo vojne, synov, ktorí na vojenčinu odchádzajú s hrdosťou a vierou vo víťazstvo v boji.

HSLŠ a jej Sociálny ústav každoročne organizovali akciu Zimnej pomoci, ktorá bola určená pre chudobné rodiny, vdovy, siroty, vojnových invalidov a v období vojny so ZSSR aj pre vojakov na východnom fronte. Okrem peňažnej zbierky sa organizovali aj zbierky šatstva, obuvi či kníh a hračiek pre chudobné deti. Výzvy pre občanov, aby sa do akcie zapojili sa uverejňovali aj v tlači. Ženy sa mali realizovať práve v sociálnej a charitatívnej oblasti, pretože „to je najvd'áčnejšie pole pre ženskú činnosť na poli verejnom.“³¹¹ O práci slovenských žien hovorila aj výzva, ktorá bola v *Ženskom svete* uverejnená: „Slovenské ženy a dievčatá! Všetky sme si uvedomili, že našou povinnosťou je pracovať v prospech svojej vlasti, v prospech celého národa. Dávno sme už dokázali, že pracovať vieme, že nás možno upotrebiť na každom mieste, v každom odbore. Svoje poslanie, ako uvedomelé slovenské devy a matky, berieme vážne a všetko vykonáme, čo od nás vedúci nášho štátu budú požadovať. Svrne a ochotne sa prihlásime tam, kde je naše miesto: slovenské devy do 20 rokov prihlásia sa do Hlinkovej mládeže, slovenské ženy do radov slovenských žien, organizovaných pri Hlinkovej slovenskej ľudovej strane. Nech niet medzi nami ani jednej neorganizovanej a nepracujúcej Slovenky!“³¹² Aj ženy boli takýmto spôsobom vyzývané, aby sa aktívne podieľali pri výstavbe a tvorbe nového štátu. Uplatniť sa mohli na takom mieste, ktoré si vyžadovalo ženskú prácu a pre ženu bolo tak najlepšie. Žiadna žena nemala ostať nečinná, každá mala priložiť ruku k novému veľkému dielu.

Na stránkach *Ženského sveta* bol v roku 1941 uverejnený článok *Úloha slovenskej ženy v dnešnej vojne*.³¹³ V článku boli všetky dobré slovenské ženy vyzývané k tomu, aby sa zapojili do Vojnovej zimnej pomoci a pomohli tak na sociálnom poli. V rámci HSLŠ fungovali Okresné starostlivosti o mládež, ktoré mali zriadené ženské odbory ochrany matiek a detí. Odbory pracovali na poli sociálnom, zdravotnom, v oblasti starostlivosti o matky, dojčatá a deti. Finančné prostriedky na vykonávanie svojej činnosti získavali „rozličnými zábavno-poučnými večierkami, divadlami,

³¹⁰ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 44, b. s., CHRENKOVÁ, Milada. *Úvaha matky, ktorá ma syna na fronte*.

³¹¹ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 1, b. s., PIVARČEKOVÁ-Vlková. *V novom roku*.

³¹² Nový svet, 1940, ročník 15, č. 46, b. s., PIVARČEKOVÁ-Vlková, Jana. *Slovenské ženy a dievčatá!*

³¹³ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 45, b. s., MOLITOROVÁ, J. *Úloha slovenskej ženy v dnešnej vojne*.

*prednáškami.*³¹⁴ Zo získaných peňazí zakúpili potraviny alebo látky, z ktorých dámy poslali oblečenie pre deti chudobných matiek, ktoré ho nemali za čo kúpiť. Každá „*uvedomelá, inteligentná žena, statočná Slovenka*“³¹⁵ vedela, kde je jej miesto, vstúpila preto do odboru a aktívne sa pomoci zúčastnila.

Ženský svet priniesol svojim čitateľkám aj pohľad na novú slovenskú ženu, ktorá už nebola len domácou Popoluškou, ale za posledných štyridsať rokov zaujala iné miesto v spoločnosti. Slovenské ženy v období slovenského štátu mali svoje miesto v úradoch, na súdoch, v nemocniciach, v školách alebo v umení, čo však neznamenovalo koniec vo vývoji. Obmedzenie zárobkovej činnosti pre ženy v tomto období nemalo byť prekážkou v ich ďalšej činnosti či miesta vo verejnom živote. Žena sa so vzdelaním mohla podľa článku *Slovenská žena dneška*³¹⁶ uplatniť aj doma pri vzdelávaní svojich detí a pri spolupráci so svojím mužom, ktorého mala naplno podporovať v jeho práci. Okrem pôsobenia v domácnosti sa žene odporúčalo pracovať v sociálnych ustanovizniach, pretože „*pre svoju citovosť lepšie vie pochopiť biedu a rozličné nedostatky sociálne slabších členov nášho národa.*“³¹⁷ Heslom slovenskej ženy mala byť poctivosť v práci, húževnatosť a dobré úsilie. Pod pojmom sociálne ustanovizne sa často rozumeli spolky, ktoré mali na Slovensku tradíciu od roku 1918. V týchto spolkoch však neraz pôsobili hlavne panie z lepšej spoločnosti a nemyslelo sa na jednoduché ženy, na čo upozorňoval aj článok *Všetky ženy zapojiť do kultúrneho prúdenia!*³¹⁸ Autor preto uverejnil výzvu, aby „*sa nezabudlo na našu ženu, na ženu sociálne a spoločensky najnižšie postavenú, na ženu fabričného robotníka, roľníka atď., pre ktorú dvadsaťročný režim či už slovenský alebo česko-slovenský – nemal a ani nechcel mať teplejšie a mäkšie pohladenie.*“³¹⁹ Aj tie najjednoduchšie ženy bolo potrebné zapojiť do spolkového života, pomôcť im sa zorientovať a poinformovať ich o spolkovom dianí, pretože inak nebolo možné, aby chudobné ženy pocítili, že „*14. marcom nastal prevrat po každej stránke.*“³²⁰ Jeden z najznámejších spolkov na Slovensku bol jeden z odborov Slovenského Červeného kríža (SČK), výhradne ženský spolok – Spolok dobrovoľných sestár, vykonávajúci hlavne humanitnú činnosť.³²¹

³¹⁴ Nový svet, ref. 313, b. s.

³¹⁵ Nový svet, ref. 313, b. s.

³¹⁶ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 28, b. s., THURZOVÁ, Nelly. *Slovenská žena dneška.*

³¹⁷ Nový svet, ref. 316, b. s.

³¹⁸ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 2, s. 21, JANÍK, Jožo. *Všetky ženy zapojiť do kultúrneho prúdenia!*

³¹⁹ Nový svet, ref. 317, s. 21.

³²⁰ Nový svet, ref. 317, s. 21.

³²¹ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 8, b. s., SETTEYOVÁ, M. *Kde je pravé miesto slovenskej ženy?*

(Príloha č. 25) Všetky ženy boli vyzývané, aby vstúpili k dobrovoľným sestrám SČK a pomohli tak nie len SČK, ale aj slovenskej armáde a slovenskému štátu.³²² Redaktorka rubriky apelovala na slovenské ženy a devy s výzvou aby nezabudli, že slovenský pozdrav je Na stráž! a dali sa takto zdravieť a šírili tým dobrú vec. Ako príklad uviedla to, že nemecký ľud sa medzi sebou zdraví len Heil Hitler! Slováci by mali preto používať „zvučné, národné a veľa znamenajúce Na stáž!“³²³

V roku 1939 sa konala „Zbierka na zlatý poklad Slovenskej republiky.“³²⁴ (Príloha č. 26) Všetky ženy boli vyzývané, aby prispeli na jeho vytvorenie, pretože „množstvo zlatého pokladu závisí najväčšmi od nás, žien, od nás závisí, či budeme mať hodne zlata, alebo málo.“³²⁵ Dôvod prečo je to tak videla vtom, že slovenské ženy vlastnia zlaté šperky, ktorých sa môžu zriecť v prospech štátneho pokladu. Hoci je šperkov málo, pretože „slovenské jadro je chudobné, lebo na jeho úkor sa obohacovali vždy cudzí“³²⁶ verila, že sa nájde dosť slovenských žien, ktoré na poklad prispedia pre svoj dobrý vnútorný pocit. Aj takýmto spôsobom časopis vyzýval Slovenky, aby sa zúčastňovali na budovaní štátu a zapájali sa do verejného života napr. aj takýmto spôsobom.

V období slovenského štátu sa ešte v r. 1941 viedli debaty o tom, či má byť ženám zakázané štúdium alebo má dôjsť k obmedzeniu počtu žien, ktoré môžu študovať. Je samozrejmé, že lepšie štúdium si mohli dovoliť hlavne dievčatá z lepšie situovaných rodín. Vydaté ženy mali v zamestnaní uvoľniť miesto mužom a samy sa mali vrátiť k prvotnému povolaniu ženy – k rodine.³²⁷ Ženy sa obávali, že bude realizované ich prepúšťanie zo zamestnania podľa hesla „ženy späť do domácnosti – ženy do kuchyne“³²⁸ proti čomu bojovali v rozhlase, v novinách, na schôdzach. Matkám, ktoré chceli svoje dcéry poslať na štúdium, aby sa z nich stali „kancelárske sily“ radil *Ženský svet*, aby svoje rozhodnutie zvážili a uchránili tak dievčatá od rečí, že chlapom uberajú chleba. Autorka upozornila na skutočnosť, ktorá nastala v Čechách po návrate mužov zo Slovenska. Ženy im museli v zamestnaní ustúpiť a nájsť si uplatnenie v iných oboroch, ktoré boli najvhodnejšie pre ženy, o čom *Nový svet* písal „učia sa a prevychovávajú

³²² Nový svet, 1940, ročník 15, č. 40, b. s., GAŠPAROVÁ, M. *Armáda slovenských žien*.

³²³ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 15, b. s., PIVARČEKOVÁ, Jana. *Náš pozdrav je Na stráž!*

³²⁴ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 51, s. 21, PIVARČEKOVÁ-Vlková, Jana. *Na zlatý poklad Slovenskej republiky*.

³²⁵ Nový svet, ref. 324, s. 21.

³²⁶ Nový svet, ref. 324, s. 21.

³²⁷ ZAVACKÁ, Vladárstvo, ref. 291, s. 309.

³²⁸ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 28, b. s. PIVARČEKOVÁ-Vlková, Jana. *Čo s vami, dievčatká*.

*vesele i s chuťou na budúce ošetrovatelky, sociálne pracovníčky, vychovávateľky, záhradníčky, módne kresliarky a navrhovateľky, učiteľky domácich náuk, materských škôl, vedúce hotelov a penzionátov, krajčírky, modistky, atď., atď.*³²⁹ Takýmto spôsobom sa snažili vyriešiť nezamestnanosť týchto mužov, avšak zároveň nájsť aj vhodné uplatnenie pre ženy. Na odchod vydatých žien zo zamestnania reagoval *Ženský svet* článkom *Vydaté učiteľky opúšťajú školy*.³³⁰ V príspevku sa hovorilo o tom, že ženy pracujú hlavne pre nedostatok financií v rodine. Avšak v skutočnosti im práca podľa článku prinášala obmedzenia, pretože nemali dostatok času na rodinu, deti, domácnosť a zdravie. Prepúšťanie žien zo zamestnaní sa však nestretlo s veľkým pochopením. Bolo ľahké prepustiť zarábajúcu ženu, ale to čo nasledovalo potom, nikto nevedel odhadnúť. V článku bolo uvedené, že vzrástol počet nezamestnanej inteligencie. Ženy preto vyhlásili, že sú ochotné vzdať sa svojej práce, ak ich miesto niekomu finančne pomôže, ale nie pre výstrelky niekoho, aby mal ešte viac majetku. Želaním žien bola jediná vec *„aby sa postupovalo naozaj spravodlivo a nerobili sa výnimky, tak ako sme tomu boli svedkami za starého režimu. Protekcia, konexie, zásluhy atď.*³³¹ O práci pre ženy sa písalo aj v článku *Žiadame uznanie!*³³² Podľa článku sa ženám nedostalo dostatočné množstvo uznania, ako keby stále existovali predsudky, že ženy nie sú schopné pracovať v zodpovednejších funkciách a že sa nevyrovnajú mužom. Politike sa ženy nevenovali, pretože na ich mienku verejnosť nedala. Vo vede sa vyznamenala len pi Curie a hudobných skladateľiek medzi ženami nebolo. Najlepšie sa uplatnili na poli literárnom a výtvarnom. A hoci ženy nedosiahli také úspechy ako muži, neznamenal to, že sú duševne menejcenné ako muži. Za hlavnú príčinu prečo ženy nemohli vyniknúť bola v článku uvedená skutočnosť, že boli odstrkované a nemohli študovať všade tam, kde muži. Ak sa aj žena dala na štúdium, často si kladla otázku, či po jeho ukončení bude pokračovať v budovaní svojej kariéry alebo sa vydá a bude sa starať o svoju rodinu. Zväčša si zvolila druhú možnosť, a tak sa z nej stala hlavne manželka a neskôr matka. V článku sa písalo aj o tom, že hoci muži dosiahnu väčšie úspechy ako ženy, často stoja za týmito úspechmi práve ony. Tieto ženy- manželky, matky, priateľky či milenky boli a sú tými ženami, ktoré pôsobili alebo pôsobia *„priamo alebo nepriamo, ako neviditeľné ruky pri tvorení najväčších svetom hýbajúcich vecí.*³³³

³²⁹ Nový svet, ref. 328, b. s.

³³⁰ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 41, b. s., *Vydaté učiteľky opúšťajú školy*.

³³¹ Nový svet, ref. 330, b. s.

³³² Nový svet, 1940, ročník 15, č. 41, b. s., *Žiadame uznanie!*

³³³ Nový svet, ref. 332, b. s.

Nový svet písal na stránkach svojej rubriky *Ženský svet* aj o manželstve. Podľa článku *Vydaj v zreľých rokoch* sa ženy na uzatvorenie manželstva pozerali inak v mladom veku a inak vo veku zrelom.³³⁴ Žena, ktorá má viac ako tridsať rokov vedela, že manželstvo nie je zaopatrovacím ústavom. Vedela, že má v manželstve isté povinnosti a bude si musieť zvyknúť na nový spôsob života, kedy sa nestará už iba o seba. Za najdôležitejšie na svojom manželovi považovala takáto žena podľa časopisu jeho charakter, zdatnosť a pracovitosť. V manželstve tak ako aj mladé ženy, očakávala žena v zreľých rokoch šťastie, pocit rovnoprávnosti s mužom a možno sa v nej ozval i materinský pud. Ženy v takomto manželstve si dokázali udržať svoje šťastie aj tým, že sa vyhýbali hádkam a haštereniu. A toto bolo považované za najväčší úspech manželstiev, uzatváraných v zrelom veku.³³⁵ Dôležité odporúčanie pre ženu bolo, aby sa so svojím nastávajúcim naozaj dobre spoznala a až potom pristúpila k uzatvoreniu manželstva, inak sa pre ňu mohlo stať manželstvo peklom, ak zistila, že muž nie je taký ako si predstavovala.³³⁶ Manželstvo nemalo byť založené iba na telesnej príťažlivosti, pretože „pravé manželstvo je vlastne splynutie duší.“³³⁷ Za hlavnú príčinu neharmonického manželstva označila autorka príspevku rozdielnosť pováh, nevzdelanosť jedného z manželov a neochotu prispôbiť sa navzájom. Za najlepšiu základ manželstva považovala čistú lásku a harmóniu duší.³³⁸ Taktiež sa mladým ľuďom uzatvárajúcim manželstvo odporúčalo udržať si smiech, veselosť a spútanú radosť.³³⁹ Žene sa odporúčalo, aby si pred svadbou položila základné otázky – či bude schopná byť duševne i telesne manželkou a matkou? Taktiež si mala túto otázku položiť aj na osobu svojho budúceho manžela.³⁴⁰

Pri výbere partnera mali často veľkú váhu aj slová rodičov. Očakávalo sa, že manželstvá budú medzi sebou uzatvárať ľudia z rovnakej vrstvy spoločnosti. Podľa príspevku *Rodičia bránia* to však nerobilo dobrotu, pretože ich dospelé deti si vybrali partnerov na celý život a sami mali vedieť čo je pre nich najlepšie. Taktiež nebolo podľa autorky dobré brániť láske mladých ľudí z rôznych spoločenských vrstiev. Podporovala to, že o svojej svadbe si rozhodnú vždy mladí, bez spoločenských

³³⁴ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 50, s. 21, *Vydaj v zreľých rokoch*.

³³⁵ *Nový svet*, ref. 334, s. 21.

³³⁶ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 3, b. s., *Otázky pred svadbou*.

³³⁷ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 27, b. s., INOVECKÁ, Žela. *Aké má byť manželstvo*.

³³⁸ *Nový svet*, ref. 336, b. s. O podobných hodnotách sa písalo aj v článku *Čo treba k šťastlivému manželstvu?* In *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 30, b. s., J. P. *Čo treba k šťastlivému manželstvu?*

³³⁹ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 35, b. s., A. N. *Večne nová, večne krásna – láska*.

³⁴⁰ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 39, b. s., W. M. *Ženám pred manželstvom*.

predsudkov.³⁴¹ Problémom bol často aj vekový rozdiel medzi mužom a ženou. Pokiaľ bol malý a žena bola staršia iba o dva až štyri roky nebolo to nič výnimočné. Väčší vekový rozdiel už ale predstavoval problém. Staršia žena, hoci bola lepšie finančne zabezpečená si nemala nájsť mladšieho muža, pretože „*po rokoch, keď sa prvé milostné omámenie rozplynie, všetko sa obráti.*“³⁴² Takýto vzťah podľa autorky článku nemá ďalej budúcnosť a nakoniec sa rozídu, pričom žena ostane opäť sama a bude si musieť na samotu privykať. Radou pre ženy preto bolo hľadať si vekovo rovnakého partnera.³⁴³ *Ženský svet* zverejnil v podobnom článku dokonca vzorec na výpočet vhodného veku na uzatvorenie manželstva, ktorý prebral z nemeckých novín *Zeitschrift für praktische Psychologie*. Vzorec vymyslel kalifornský biológ. Bol to vzorec $M:2 + 7$. Teda vek muža na polovicu a k tomu pripočítať 7 rokov. Znamenalo to, že 30 ročný muž mal mať za manželku 22 ročnú ženu. Avšak podľa autorky článku ani tento vzorec nebol to pravé, čím by sa dal určiť vek vhodný na manželstvo. Niekomu viac vyhovovala kombinácia staršia žena, mladší muž a niekomu naopak. Taktiež ani uvedená formula nebola zárukou šťastného manželstva.³⁴⁴

Príjemným oživením pre ženy bola aj test *Ste dobrou manželkou?*³⁴⁵

3.5.1 Kult slovenskej matky

Na druhej schôdzke Snemu Slovenskej krajiny hovoril J. Tiso vo svojom prejave o rodine. Rodinu považoval za základnú bunku štátu, za „*prameň z ktorého plynie život, je prvá škola, ktorá učí myslieť, je prvý chrám, ktorý učí modliť sa; je prvá dielňa, ktorá učí pracovať a je aj prvá spoločnosť, ktorá učí spolunažívať v láske a spravodlivosti.*“³⁴⁶ Najdôležitejšia pre rodinu bola žena – matka a vychovávateľka detí

Žena bola vnímaná predovšetkým ako matka. Stať sa a byť matkou bolo v slovenskom štáte považované za najkrajšie povolanie a úlohu ženy. Pokiaľ žena mohla byť doma a financie, ktoré priniesol muž stačili na uživenie rodine, bolo to

³⁴¹ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 7, s. 37, J. P. *Rodičia bránia*.

³⁴² Nový svet, 1941, ročník 16, č. 43, b. s., BACHMANNOVÁ, C. *Stará žena – mladý muž*.

³⁴³ Nový svet, ref. 342, b. s.

³⁴⁴ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 49, b. s., MERTLOVÁ, Helena. *Najlepší vekový rozdiel pre manželstvo*.

³⁴⁵ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 34, b. s., Lr.. *Ste dobrou manželkou?*

³⁴⁶ Tesnopisecká zpráva o 2. schôdzke Slovenskej krajiny v Bratislave v dňoch 21., 22., 23. februára 1939. Vládne vyhlásenie predsedu vlády Slovenskej krajiny dr. Tisu. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssk/stenoprot/002schuz/s002001.htm>, 6. marca 2011.

pokladané za ideálnu situáciu. Ak však peniaze nestačili a žena musela okrem starostlivosti o rodinu vykonávať aj iné zamestnanie, stretlo sa to často s nevoľou. Kritický postoj k zamestnanej žene priniesol aj *Ženský svet* v článku Márie F. Bolerázskej *Matka a dieťa (problém zárobkove činných žien)*.³⁴⁷ Autorka v článku porovnala výchovu detí v dvoch rôznych domácnostiach – v prvej, kde mala žena dobre zarábajúceho manžela, a teda sama pracovať nemusela, dve deti. V druhej kde peniaze čo domov priniesol muž nestačia, pretože detí bolo veľa a tak musela pracovať aj samotná matka. Pochopiteľne v druhej rodine sa deti vychovávali omnoho ťažšie, ba výchova sa niekedy mohla aj zanedbať. Touto sociálnou otázkou sa mala podľa Bolerázskej zaoberať aj vláda. Pracujúce matky podrobila autorka kritike, pretože podľa nej bolo náročné zvládať domácnosť, dieťa a tiež zamestnanie. Žena po pôrode musela zostať istú dobu doma, kedy jej zamestnávateľ vyplácal mzdu. Po 3-7 týždňoch však svoje dieťa musela opustiť, aby v práci mohla dobehnúť zameškané, a teda sa o dieťa nemohla starať tak, ako žena v domácnosti. Podľa autorky, bolo najvhodnejšie pre ženu zamestnanie zanechať a plne sa venovať výchove dieťaťa. Ak sa však našli ženy, ktoré tento krok spraviť nechceli, museli nájsť riešenie čo s dieťaťom. Možností bolo viacero – od opatrovateľky, cez starú mamu až po využitie opatrovní pre deti. Nech už sa žena rozhodla akokoľvek, vždy mala pamätať na to, že je jej povinnosťou vychovať svoje dieťa správne a pripraviť ho zodpovedne do života.

Šírenie osvety medzi mladými neskúsenými ženami, ktoré raz budú matkami bolo považované za veľmi dôležité. Odporúčalo sa poučovať už dievčatá v školskom veku, klásť „*dôraz na školskú výchovu k materstvu a na zavedenie školských lekárov aj do odborných škôl dievčenských, aby vychovali z nich ženy – matky telesne zdravé a známe ošetrovania kojencov.*“³⁴⁸ Okrem škôl mali ženám radiť aj „predsňatkové“ poradne a tiež poradne pre ženy v tehotenstve. Rady pre matky ako sa starať o dieťa a jeho výživu po narodení uverejnila rubrika *Ženský svet* v článku *Najkrajšie povolanie ženy*.³⁴⁹ (Príloha č. 27) O výchovu dieťaťa sa podľa *Ženského sveta* mala bezpodmienečne starať jeho matka, pretože to bolo jej „*svätou povinnosťou.*“³⁵⁰ Nebolo považované za správne nechať dieťa vychovávať „slečnou“, ktorú si rodičia najímali, pretože dieťa nepatrí do rúk cudzieho človeka. Niekoľko rád rodičom ako sa postarať

³⁴⁷ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 8, b. s., BOLERÁZSKA, Mária F. *Matka a dieťa (problém, zárobkove činných žien.)*

³⁴⁸ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 49, b. s., BACHMANNOVÁ, Cecília. *Matka – prameň národného zdravia.*

³⁴⁹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 13, b. s., REVÚCKA, Mária Č. *Najkrajšie povolanie ženy.*

³⁵⁰ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 48, b. s., R. *Matka a vychovávateľka.*

o dieťaťa mladšie ako šesť rokov, o jeho šatník a „zamestnanie“ si mohli matky prečítať aj v článku *Staráme sa o dieťa*.³⁵¹

Matka mala na starosti výchovu a vzdelanie detí v rodine. Slovenské ženy nemali nikdy ochabovať vo výchove svojich potomkov a mali držať pohromade celú rodinu. Mali si uvedomiť, že ich najväčšou a najsvätejšou povinnosťou je priniesť na svet život a tento život previesť „cez prekážky na cestu rovnú, na cestu najlepšiu – na cestu pravdy a radosti- teda šťastia.“³⁵² V článku *Slovenské dieťa do slovenskej školy!* sa autorka J. Pivarčeková-Vlková pohoršovala nad rozhodnutím mnohých žien dať svoje dieťa na nemeckú školu.³⁵³ Dostatočným argumentom pre tento výber nebolo to, aby sa dieťa naučilo nemecký jazyk. Prvé čo musí ovládať je jazyk materinský. Nebolo preto potrebné ani chvíľu váhať, kam poslať dieťa do učenia. Váhajúcich rodičov upozornila na to, že „slovenské dieťa musí mať slovenského ducha, musí si vedieť vážiť svoj jazyk, svoj národ, ak chceme, aby sme boli národom vonkoncom kultúrnym a uvedomelým a cudzím národom váženým.“³⁵⁴ Za príklad váhajúcim slovenským rodičom, aké dať svojmu dieťaťu vzdelanie, dala nemeckých uvedomelých rodičov, ktorí bez váhania svoje dieťa dajú do nemeckej školy a nikdy si nepovedia, že materinský jazyk sa dieťa naučí aj doma. Napriek úcte k Nemcom a potreby znalosti ich jazyka, dieťa má mať slovenskú výchovu a slovenskú školu, ktorú mu má zabezpečiť slovenská matka, „ak má v sebe čo len trochu národnej hrdosti.“³⁵⁵ O rodičoch a školou povinných deťoch priniesol *Ženský svet* článok *Rodičia a školské deti*.³⁵⁶ Autorka v článku rodičom radila ako sa starať o deti, ktoré vodia do školy, aby splnili zákonité predpisy. Rodičom odporúčala čo najviac spolupracovať s učiteľom a učiteľkami, ktorí vedia, že ich poslanie je „s pomocou vašou vzdelávať, zušľachtovať deti, aby boli z nich statoční ľudia a čestní občania vlasti, aby boli na vašu pýchu a na okrasu celého národa. Preto treba, aby ste sa v tejto vážnej chvíli dohodli o spolupráci, navzájom sa doplňovali a podporovali, bez prekážania si, nedorozumenia, horkosti a ponôš, aby vaša práca, práca rodiny a školy bola naozajstnou prácou spoločného dobra.“³⁵⁷ Pre deti malo vzdelanie najväčšiu hodnotu a bolo to to najvzácnejšie čo im mohli rodičia dať. Deti

³⁵¹ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 13, b. s., Eká. *Staráme sa o dieťa*.

³⁵² Nový svet, 1940, ročník 15, č. 23, b. s., CÚT, Gregor. *Ženy – matky, nikdy neochabujte!*

³⁵³ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 26, b.s., J. P. *Slovenské dieťa do slovenskej školy!*

³⁵⁴ Nový svet, ref. 353, b. s.

³⁵⁵ Nový svet, ref. 353, b. s.

³⁵⁶ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 36, b. s., BACHMANNOVÁ, Cecília. *Rodičia a školské deti*.

³⁵⁷ Nový svet, ref. 356, b. s.

nemali zanedbávať vzdelanie na úkor ťažkých domácich prác, ktoré zakazoval aj živnostenský zákon.

V škole bola veľmi dôležitá aj mravná výchova žiakov. Okrem školy mali na mravnú výchovu detí dohliadať aj rodičia, hoci nie vždy boli ochotní priznať, že ich potomok, je ten, kto sa dopustil zlého skutku.³⁵⁸

Rady pre rodičov – ako obliecť deti do školy, aké pomôcky im zabezpečiť a na čo dohliadať priniesol aj článok *Najkrajšia cesta*.³⁵⁹ O správnej strave školopovinných detí sa písalo v článku *Školáci nám nechcú jesť*.³⁶⁰

Príspevok *Vychovávajme k pracovitosti!*³⁶¹ vyzýval rodičov detí, aby ich od malička zamestnávali a nenechávali nečinne sedieť, pretože z takých detí nemohla vyrásť pracovitá, usilovná mládež, ktorá je schopná v živote niečo dokázať. Ako príklad bol v príspevku uvedený postoj Nemecka k svojej mládeži a deťom, ktoré boli vedené k pracovitosti a vďaka čomu „*Nemecko za svoje veľké a rýchlo dosiahnuté víťazstvo môže ďakovať tomu, že jeho národná húževnatosť a pracovitosť v posledných rokoch bola vystupňovaná do najvyššej miery.*“³⁶² Deti nebolo treba zamestnávať skutočnou fyzicky náročnou prácou, ale nechať ich robiť takú činnosť, ktorá by podporila aj vývoj ich ducha. Ak rodič zabezpečil svojmu dieťaťu dobrú výchovu a tou ho priviedol k pracovitosti, nemohlo to byť na škodu veci. Nemusel sa potom obávať o jeho ďalšiu životnú cestu, o to, že by zostalo dieťa rodičom na ťarchu, pretože „*pracovitý človek sa vždy a všade uplatní...*“³⁶³ Jeden z prostriedkov, ako naučiť dieťa pracovitosti, samostatnosti, poriadku a poskytnúť mu miesto na hranie a neskôr učenie bolo zariadenie jeho vlastnej izby.³⁶⁴ Predstavy matky o tom, ako bude vychovávať svoje dieťa – dievčatko, aby sa z nej stala dobrá žena priniesol *Ženský svet* v článku *Meditácia matky ktorá chce vychovať dobré dieťa*.³⁶⁵ O výchove synov ako jednej z najťažších úloh matky sa písalo v článku *Rodičia a deti*.³⁶⁶ (Príloha č. 28) Matka, ktorá vychovávala syna mala byť pre neho vzorným príkladom na celý život. Článok priniesol matkám rady o tom, ako vychovávať syna, aby „*mohol dospievajúci chlapec,*

³⁵⁸ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 7, b. s., BACHMANNOVÁ, Cecília. *Rodičia detí a škola*.

³⁵⁹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 37, b. s., E. N. *Najkrajšia cesta*.

³⁶⁰ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 38, b. s., J. P. *Školáci nám nechcú jesť*.

³⁶¹ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 28, b. s., N. D. *Vychovávajme k pracovitosti!*

³⁶² Nový svet, ref. 361, b. s.

³⁶³ Nový svet, ref. 361, b. s.

³⁶⁴ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 41, b. s., VI.W.A. *O detskej izbičke*.

³⁶⁵ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 18, b. s., CHRENKOVÁ, M. *Meditácia matky ktorá chce vychovať dobré dieťa*.

³⁶⁶ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 27, b. s., I.E.A. *Rodičia a deti*.

najmä múdry chlapec, rešpektovať v materinskej pevnosti a istote vždy rozvážnu, prísne spravodlivú autoritu.“³⁶⁷ V článku sa tiež písalo o tom, že dieťaťu je nutné dať správny príklad do života vlastným správaním, že dieťa si z rodičov berie príklad a vo svojom ďalšom živote chce postupovať tak, aby im nespravilo hanbu. Na dieťa a jeho výchovu nemali podľa textu dobrý vplyv hádky rodičov, preto sa im bolo treba pred deťmi vyhýbať. Matke sa odporúčalo, aby sa voči dieťaťu správala vždy tak, aby vedelo, že má na pamäti len jeho dobro. V období puberty nemala matka dozor nad synom tiež zanedbať a mala s ním hovoriť o jeho priateľoch, záujmoch. Syna mala naviesť ku knihám, ktoré mu poskytnú odpovede na všelijaké otázky, ktoré mu boli v detskom veku nezodpovedané. Pri výchove mali matky pamätať vždy na jednu najdôležitejšiu vec „*že dávate národu svojich synov, budúcich vojakov, otcov rodín. Vychovajte ich teda v mužov činu a slova. Avšak nielen svojich synov, ale aj dcéry, budúce matky a ženy, lebo dnes platí príslovie i takto: „Slovo robí nielen muža, ale aj ženu“!*“³⁶⁸

Ako jeden z výchovných prostriedkov pre deti na rozvoj ich fantázie a obrazotvornosti sa rodičom odporúčalo čítať deťom rozprávky.³⁶⁹ Rozprávky nemali byť strašidelné, mladším deťom sa malo rozprávať o dobrých hrdinoch, víťazstve dobra nad zlom a o dobrých skutkoch. Pre väčšie deti boli určené aj „*lahšie úryvky z dejín, ktoré ho zaujmú a ukážu mu svetlé príklady. Naučíme ho správne ovládať sladkú materčinu a od najútlejšieho veku vstúpime mu lásku k národu. Je to naša morálna povinnosť, aby nikdy v budúcnosti nič neohrozilo jeho národné presvedčenie.*“³⁷⁰

Časopis uverejňoval aj články oslavujúce matku a rodinu. O význame materstva a úlohe matky sa zmieňoval článok *Na sviatok matiek*.³⁷¹ (Príloha č. 29, č. 30) Matka bola vnímaná ako najdôležitejší človek v živote každého dieťaťa od jeho narodenia až po dospelosť. Pre dieťa bola skvelým príkladom „*...pravdomlvnosti, čistoty a pracovitosti.*“³⁷² Matky vychovali pre národ veľkých mužov, ktorí národ podoprel v najhorších chvíľach a ich mená vstúpili do dejín. Žena – matka si v spoločnosti zaslúžila osobitnú pozornosť a úctu.³⁷³

Pretože sviatkom matiek sa spomínalo hlavne na matky a zabúdalo na otcov, začal sa oslavovať sviatok rodiny. *Nový svet* priniesol viaceré články o rodine. Rodina bola

³⁶⁷ Nový svet, ref. 366, b. s.

³⁶⁸ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 39, b. s., R.M. *Vychovávajme deti k presnosti!*

³⁶⁹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 44, b. s., CHRENKOVÁ, M. *Rozprávky pre deti.*

³⁷⁰ Nový svet, ref. 369, b. s.

³⁷¹ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 19, b. s., V.B.I. *Na sviatok matiek.*

³⁷² Nový svet, ref. 371, b. s.

³⁷³ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 20, b. s., BACHMANOVÁ, Cecília. *Matkám patrí úcta.*

vnímaná ako základný pilier štátu, ktorý má veľký význam pri jeho budovaní. Za rodinu sa považovala nielen matka, ale aj otec, ktorý mal pre deti rovnaký význam. V príspevku sa spomína aj osoba prezidenta, ktorý sa tiež v deň rodiny vrátil domov, aby si uctil svojich rodičov.³⁷⁴ O slovenskej rodine sa písalo aj v článku *Slovenská kresťanská rodina*.³⁷⁵ Autorka považovala sviatok matiek a sviatok rodiny za jeden z najkrajších sviatkov v roku. Materstvo označila za základ života a matku opísala ako jeho nositeľku, ktorá mala túto úlohu od vzniku ľudstva. V článku vyjadrila aj postoj moderného štátu k materstvu, podľa ktorého „*moderný štát, ktorý pozná zdravé korene bytia, začína vedome a plánovite vytvárať pomery, v ktorých materstvo ostáva hlavná úloha v spoločnosti takej zložitej, ako je dnešná.*“³⁷⁶ Slovenskú rodinu, ktorá oslavovala svoj sviatok v máji, a ktorá sa riadila kresťanskou morálkou, považovala autorka za základ usporiadaného, šťastného kresťanského štátu.

Prvé slovenské Vianoce boli prezentované v znamení pomoci a lásky k blížnemu. (Príloha č. 31) V duchu kresťanskej lásky sa prejavila aj slovenská duša činom, keď sa ľudia v hojnom počte zapojili do akcie zimnej pomoci a taktiež do zbierky na slovenský zlatý poklad. Veľký podiel zásluh na tom patril ženám, pretože „*kým bude gazdovať slovenská žena, zatiaľ môžeme spokojne hľadiť v ústrety slovenskej budúcnosti.*“³⁷⁷ Slovenská žena bola podľa článku tá, ktorá dbala vždy najviac na blaho slovenskej rodiny a pomáhala biednym a chudobným nielen materiálne, ale aj dobrým slovom. Taktiež bola tá, ktorá vychovávala deti k veľkodušnosti a svojho muža viedla po ceste, ktorá je jediná správna pre slovenskú národnú vec. Za najkrajší vianočný darček bola považovaná sloboda slovenského národa a samostatný štát. Obrovským darom pre slovenský národ bol podľa článku aj A. Hlinka a J. Tiso. Taktiež to bolo prinavrátanie odtrhnutých obcí, ktoré mohli tak po dlhých rokoch útrap tráviť opäť slovenské Vianoce.³⁷⁸ Slovenská rodina oslavujúca Vianoce si mala vo sviatočných chvíľach spomenúť na svojich najbližších, oceniť „*koľko blaha a šťastia prinieslo každému z nás a všetkým nám, celému slovenskému národu, opatrné a múdre vedenie našich popredných štátnikov.*“³⁷⁹

³⁷⁴ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 22, b. s., PIVARČEKOVÁ, Jana. *Slávime deň rodiny*.

³⁷⁵ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 23, b. s., BACHMANNOVÁ, Cecília. *Slovenská kresťanská rodina*.

³⁷⁶ Nový svet, ref. 375, b. s.

³⁷⁷ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 52-53, s. 36, J.P. *Prvé slovenské Vianoce*.

³⁷⁸ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 51-52, b. s., MATTOŠKA, P.L. *Vianoce slovenských detí*.

³⁷⁹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 51-52, b. s., BACHMANNOVÁ, Cecília. *Vianoce slovenskej rodiny*.

Cecília Bachmannová bola autorka článku *Nemanželské deti*,³⁸⁰ v ktorom obhajovala deti bez otca a uvažovala nad tým či by nebolo vhodné zmeniť právo na otca nemanželských detí. Podľa nej pokiaľ by sa otcovia museli hlásiť k nemanželským deťom rovnako ako matky, takýchto detí by ubudlo a upravila by sa morálka. Neobávala sa, že by stúpol počet potratov, nakoľko „*sa tomu ide čeliť prísnyim zákonom, ktorý je už v platnosti na ochranu materstva.*“³⁸¹ V článku *Adoptované deti* pripomenul *Ženský svet* bezdetným rodičom túžiacim po dieťati možnosť potomka si adoptovať a zabezpečiť tak nový domov pre opustené dieťa.³⁸² Deti boli sústredené do detských domovov, ktoré malo na starosti Krajské ústredie starostlivosti o mládež a Okresná starostlivosť o mládež, ktorá sa o deti starala prostredníctvom sociálnych sestier, poskytovala im ošatenie, stravu, výchovu a vzdelanie. OSM spolupracovala s lekáorskymi a sociálnymi ustanovizňami a jej starostlivosť pozostávala zo stravovacej akcie detí, ošacovacej akcie, právnej ochrany a poručníctva, ochrany matiek a detí, starostlivosti o rodinu, poskytovania útulku nezamestnanej mládeži, liečebnej starostlivosti, podpornej starostlivosti atď. Občania Slovenského štátu boli vyzývaní, aby nezabúdali na tieto deti a podporovali činnosť OSM.³⁸³ (Príloha č. 32)

Časopis *Nový svet* prinášal svojim čitateľkám na stránke rubriky *Ženský svet* rôzne rady a tipy ako sa môžu najlepšie uplatniť pri budovaní nového štátu Slovákov, aká je ich úloha v tomto štáte a čo sa od nich očakáva. Písalo sa o poslaní a význame slovenskej ženy vo verejnom a kultúrnom živote. Ženy boli vnímané aj ako manželky, ktoré sú podporou pre svojich manželov, preto sa nevyhla ani téme manželstva. *Ženská* rubrika sa zamerala aj na najdôležitejší článok spoločnosti – rodinu. V rubrike *Ženský svet* boli ženy vnímané predovšetkým ako matky, ktoré sa starajú o rodinu, o deti, o výchovu. *Ženský svet* prinášal rôzne články, v ktorých matkám radil ako má postupovať slovenská žena v týchto veciach, aby vychovala dobrého, národne uvedomelého Slováka. Slovenské ženy boli považované za najdôležitejší spojovací článok pri budovaní slovenskej rodiny, preto časopis uverejňoval rôzne výzvy a návody, ktoré ich mali pri tejto činnosti povzbudiť a naviesť ich na správnu cestu.

³⁸⁰ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 40, b. s., BACHMANNOVÁ, Cecília. *Nemanželské deti*.

³⁸¹ Nový svet, ref. 381, b. s.

³⁸² Nový svet, 1941, ročník 16, č. 44, b. s., E.N. *Adoptované deti*.

³⁸³ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 20, b. s., *Veľká detská rodina. Detský domov*.

3.6 Móda alebo čo sa nosilo na Slovensku 1939 – 1941

Život na Slovensku nebol iba o politickom, hospodárskom či vojenskom dianí, ale spájal sa aj s každodennými radosťami a starosťami. K príjemnejším radostiam patrila u žien starostlivosť o seba, svoju postavu a svoj zovňajšok. Dôležitým faktom pre skúmanie tejto doby je skutočnosť, že v tomto období neexistoval žiadny špecializovaný módný časopis.³⁸⁴ Modely odevov či návrhy na účesy prinášali na svojich stránkach slovenské ženské časopisy v módných rubrikách alebo boli rubriky súčasťou obrázkových časopisov ako v prípade *Nového sveta*.³⁸⁵

V predchádzajúcom medzivojnovom období došlo k výrazným zmenám nielen v postavení ženy v spoločnosti, ale aj v oblasti módy. Premeny v móde sa začali už na prelome storočí, najvýraznejšie však boli v dvadsiatych rokoch dvadsiateho storočia.³⁸⁶ Móda sa stala uvoľnenejšia, „ženské obliekanie popri samozrejímavých výkyvoch módy, bolo prvotne určené pre mobilnú, možno aj pracujúcu ženu.“³⁸⁷

Obdobie tridsiatych rokov bolo poznačené hospodárskou krízou a tiež hrozbou ďalšej vojny. Do módy sa v tomto období vrátila dĺžka ako pri šatách, tak aj pri vlasoch. Zmenil sa ideál ženskej krásy, ženy prestali potlačovať svoju ženskosť a opätovne začali vyzdvihovať svoje krivky. Sukne sa od bokov rozširovali, pás sa zvýšil a ideálne bolo zvýrazniť jeho štíhlosť napríklad opaskom. Vo vývoji odevných materiálov boli

³⁸⁴ V Encyklopédii Slovenska III. sa pod heslom *módné časopisy*, uvádza, že špecializovaný módný časopis na Slovensku existoval až od roku 1948. In Kol. *Encyklopédia Slovenska K-M, III.. zväzok*. Bratislava: Veda, 1979, s. 608.

³⁸⁵ Pre ženy boli v období slovenského štátu určené tieto na Slovensku vydávané časopisy: *Živena*, tradičný mesačník, ktorý vychádzal v Turčianskom sv. Martine, *Nová žena*, ktorú vydávala Katolícka jednota žien v Trnave (1938 – 1944, v náklade do 10 000 výtlačkov). V rokoch 1940-1943 sa v Bratislave pokúšal vydávať Celó Radványi týždenník *Úsmev slovenských žien a dievčat*. In DUHAJOVÁ – ŠEFCÁK, ref. 6, s. 73. Okrem slovenských časopisov sa ženy mohli inšpirovať aj časopismi z Berlína *Die Damen* s podtitulom *Illustrierte Frauenzeitung* (1912 – 1943), *Elegante Welt* (1912 – 1949), či z Paríža *Vogue* (od r. 1916 dodnes), *Le Jardin des Modes* (1921 – 1977), *La Mode du Jour* (1921 – 1977, týždenník), *L'Officiel de la Couture et de la Mode de Paris* (1921 – 1979). KYBALOVÁ, Ludmila. *Od „zlatých dvaciatych“ po Diora*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 16.

³⁸⁶ V „zlatých“ dvadsiatych rokoch nastala výrazná emancipácia žien a zmenila sa ich základná úloha – úloha matky. Ženy začali študovať, vstupovali do zamestnania, venovali sa športu. Tieto zmeny vyplývali aj zo samotnej vojny, pretože počas nej v mnohých oblastiach nahradili mužov. Pre ženy bol v tomto období typický chlapčenský vzhľad „à la garçonne“, ktorý potláčal znaky ženskosti. Ženy sa tomuto štýlu prispôbili ostríhaním vlasov „na chlapca“ tzv. bubikopf účes, skrátením sukničky po kolena, nosením nohavíc, či fajčením cigariet. Skončila sa vojna a všetci sa chceli baviť. Obrovský boom v tomto období zažilo divadlo, film, kabarety či nočné bary. K dvadsiatym rokom neodmysliteľne patria nové hudobné štýly charleston, jazz, černošský blues. Objavili sa nové hviezdy strieborného plátna ako Greta Garbo, Marlene Dietrich, Josefina Baker, Charlie Chaplin a ďalší. Paríž bol naďalej módnou metropolou, ktorá udávala trendy v celej Európe návrhmi Poireta, Chanelovej, Lanvinovej či Vionnetovej. In KYBALOVÁ, ref. 183, s. 22-30.; MÁCHALOVÁ, Jana. *Móda 20. storočia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003, s. 43-48.

³⁸⁷ LIPTÁK, Život, ref. 292, s. 182.

zaznamenané podstatné zmeny. Objavili sa prvé umelé vlákna a materiály ako vinyl, luvisca, lainello. V roku 1935 sa objavuje nylon a s ním aj prvé „nylonky“, ktoré sa u nás stali populárne až po vojne. V súvislosti so štíhlou líniou sa rozšírili gymnastické kúry, diéty a rôzne typy pre štíhlu líniu. Od roku 1927 bol film ozvučený. Hollywoodske filmové hviezdy sa pre mnohých ľudí stali vzormi. Poprednými návrhármi boli Chanelová, Molyneux, Schiaparelliová, či Adrian. S hollywoodskou krásou súvisel aj rozvoj kozmetického priemyslu. Časopisy boli plné reklám na púdre, rúže, toaletné vody či parfém. V polovici tridsiatych rokov boli do módnjej oblasti zaradené aj športové a príležitostné neformálne odevy.³⁸⁸

Štyridsiate roky dvadsiateho storočia sa niesli v znamení vojny, ktorá zasiahla takmer celú Európu. Vojna priniesla veľký nedostatok materiálov, a preto sa aj móda musela prispôbiť tomuto fakt. Šaty si ženy upravovali doma, väčšinou zo starých prešili nové, alebo ich zafarbili či doplnili novým doplnkom.³⁸⁹ Peniaze, ktoré ženy ušetrili prešitím odevov mohli potom použiť napríklad na novú kabelku, klobúk alebo rukavice, pokiaľ ich potrebovali.³⁹⁰ Ženy sa v tomto období opäť začali venovať ručným prácam, ktorými doplnili svoje odevy, cudzie im nebolo ani šitie. Zručnejšie dámy si mohli svoje šaty ušit' aj samy doma.³⁹¹ Menej zručné využívali krajčír. Zvýrazňovaná ženskosť z predvojnového obdobia v čase druhej svetovej vojny ustúpila „maskulinejšiemu vzhľadu: hranatej elegancii vypchaných ramien, úzkej sukni, oživenej jedným alebo dvoma skladmi a priliehavému pásu. Jej lemy dosahovali spravidla iba kúsok pod kolená.“³⁹² Paríž síce zostal centrom módy, ale mnoho módných domov

³⁸⁸ KYBALOVÁ, ref. 385, s. 98-101. MÁCHALOVÁ, ref. 386, s. 59-63.

³⁸⁹ Nový svet o prešívání písal ako o jednej z alternatív výroby odevu, pretože vtedajšia móda pripúšťala kombinovanie farieb a materiálov priamo na odev. Prešívání šiat označil za zvláštnu kapitolu. Dôvod prečo bolo potrebné šaty prešíváť bola narastajúca cena látok. Nový svet, 1940, ročník 15, č. 13, b. s., VALENTKO, J. *Módne pêle-mêle*.

³⁹⁰ Pri prešívání bolo potrebné správne kombinovať farby, preto aj *Nový svet* čitateľkám radil, ktoré farebné kombinácie sú najvhodnejšie. Boli to napr. hnedá so žltou, vínovočervená so šedivou, zelená so žltou, svetlohnedá s tmavohnedou, modrá s bielou, či čierna s azúrovými doplnkami. Oživiť šaty bolo možné aj skrátením rukávov alebo staré vymeniť za nové inej farby. Doplnkom mohol byť aj golierik. Nový svet, 1940, ročník 15, č. 22, b. s., J. V. *Prešívame staré na nové*. Nový svet, 1941, ročník 16, č. 12, b. s., E. N. *Prešívame...Nové jarné šaty zo starých*. Staré šaty nebolo nutné vždy prešíváť, niekedy stačil aj nový doplnok v podobe opasku, kvetu, kabelky alebo topánok a vznikol tak nový model. Nový svet, 1941, ročník 16, č. 20, b. s., I. E. A. *Nové doplnky k starým šatám*.

³⁹¹ Tie, ktoré si šili šaty doma využívali strihy zverejňované v časopisoch, prípadne im ich za poplatok zasielali aj redakcie časopisov. Tak to bolo aj v prípade Nového sveta, ktorý po opakovaných prosbách čitateľiek začal poskytovať aj strihy na prezentované modely. Nový svet, 1940, ročník 15 č. 30, b. s., *Čitateľkám do pozornosti!*. Časopis v niektorých číslach uverejnil aj návody na štrikované alebo háčkové odevy či na výrobu doplnkov.

³⁹² MÁCHALOVÁ, ref. 386, s. 75.

bolo zatvorených, významní couturieri odišli do Ameriky, Británie, či neokupovaného južného Francúzska.

Nový svet na svojich stránkach prinášal čitateľkám módne tipy prostredníctvom dvoch rubriík. Spočiatku sa tejto téme venovala rubrika *Ženský svet*, neskôr bola v časopise samostatne vedená rubrika *Móda*, prípadne mohli čitateľky nájsť v čísle časopisu módne trendy v jednej aj druhej rubrike. Okrem toho prinášal časopis aj návody pre ženy, ako si udržať štíhlu líniu, či už stravou alebo športom.

Základná línia denného a večerného ženského odevu

Línia ženského odevu v období tridsiatych rokov sa opäť vrátila k vyzdvihnutiu ženskosti. Ženy si začali zvýrazňovať svoj pás, napríklad úzkym opaskom, na rozdiel od obdobia dvadsiatych rokov, kedy sa preferovala uvoľnená línia pásu. Odev sa od bokov dole postupne rozširoval. Ramena boli spočiatku v prirodzenej línii, neskôr sa zvyšovali vypchávkami. Výstrihy na šatách boli do písmena V, lodičkové výstrihy, prípadne boli šaty až po krk, ukončené krajkou, kožušinou, či limčekom. Typické pre toto obdobie bolo skracovanie a predlžovanie sukní, ktorých dĺžka sa menila každým rokom.

Večerný ženský odev a jeho línia sa od denného, určeného na bežné nosenie príliš nelíšil. Rozdiely boli skôr v detailoch, akými boli veľké výstrihy, odhalené ramená, ale hlavne chrbát. Večerné róby siahali až po zem, niekedy mali malú vlečku, či krinolínu. Šaty zvýrazňovali štíhlosť. Hlboké dekolty si vyžadovali doplnky ako boľerka, boa, rôzne kožušinové peleríny, šály, ktoré boli v kontraste so štíhlou líniou, a tiež zvolenou farbou.³⁹³

Začiatok vojny priniesol výraznú zmenu v línii odevu, kedy sa od nedbalej elegancie a istej dávky ležérnosti spôsob obliekania posunul smerom k praktickosti a strohosti. Anglické hladké šaty uprednostňovali ženy pred fantastickými naberanými a rafinovanými toaletami.³⁹⁴ Táto zmena vyplývala z toho, že ženy museli v niektorých zamestnaniach nahradiť mužov, a preto potrebovali praktický odev. Pre obdobie vojny bola v ženskom odevu typická línia užších a kratších sukní s princesovým strihom, kombinovanie farieb na odevu, tak aby sa spotrebovali aj menšie kusy látky a rôzne doplnky aplikované priamo na šaty.

³⁹³ KYBALOVÁ, ref. 385, s. 109-112.

³⁹⁴ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 31, b. s., CIHOVÁ, Irika. *Čo nového v móde?*

Večerné róby sa v štyridsiatych rokoch sa zmenili v línii. Vytratil sa široké sukne, ktoré boli nahradené priliehavými zvonovými, ktoré vyžadovali štíhlosť. Móda však priniesla prvok, ktorý dokázal štíhlosť opticky navodiť, a to boli netopierie alebo japonské rukávy. Dôležité bolo v roku 1940 vyšívanie perlami. Perly a flitre mohli byť rovnakej alebo o odtieň tmavšej či bledšej farby. Uchytili sa aj úplne jednoduché šaty, ktoré boli ozvláštnené doplnkami – opaskom, šperkmi, kvetmi. Šperky boli zhotovované v tvare zvieratiek alebo kvetov. Mohli to byť brošne či náramky. Tieto štrasové šperky boli zhotovované z polodrahokamov alebo zo skla. *Nový svet* odporučil svojim čitateľkám zhotovenie zo skla, nakoľko výzor bol rovnaký, akurát cena rozdielna. Módnym hitom k večerným šatám sa stali lakované kabelky.³⁹⁵ Prevládali tmavé farby a naďalej sa na šatách uplatňovali hlboké výstrihy. Pri úprave odevu sa využívalo riasenie, volány, záhyby. Módne boli naďalej široké sukne po zem kontrastujúce s útlým pásom. (Príloha č. 33)

Trendy v móde bezpochyby udával Paríž, ktorý vždy priniesol novinky do šatníka a bol považovaný za hlavnú ústredňu módy. Podľa *Nového sveta* „Paríž má svoju tradíciu, s ktorou nemôže konkurovať žiaden štát a žiadne mesto sveta.“³⁹⁶ Móda z Paríža na jar 1939 bola „praktická, prístupná a triezva. Extravaganciu ponecháva niekoľkým vyvoleným.“³⁹⁷ V článku *Nového sveta* boli uverejnené mená módnych návrhárov a módnych domov udávajúcich trendy roku 1939. Boli to Lucien Lelong, Charles F. Worth, Jeanne Lanvin, Jean Patou, Henry Creed.³⁹⁸ Postupne sa ale objavovali aj módne trendy z Ameriky, Talianska, Nemecka či Viedne.³⁹⁹

V roku 1941 sa v Novom svete písalo o odpadnutí Paríža ako módneho centra a o rozšírení pôsobenia nemeckých módnych domov. Nehovorilo sa už o parížskej a viedenskej móde, ale o berlínskej.⁴⁰⁰

³⁹⁵ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 51-52, b. s., CIHOVÁ, Irika. *Móda – večerné šaty*.

³⁹⁶ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 20, s. 23, VALENTKO, J. *O módnych prameňoch*.

³⁹⁷ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 6, s. 17, J. P. *Paríž nám už pripravuje jar*.

³⁹⁸ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 22, s. 22, INOVECKÁ, Žela. *Čo nového v Paríži*. V článku bolo uvedená aj meno Molneu. Podľa môjho názoru ide o fonetický prepis a správne meno návrhára je Edward Molyneux.

³⁹⁹ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 25, b. s., VALENTKO, J. *Módne aktuality*.

⁴⁰⁰ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 6, b. s., *Popoludňajšie a večerné šaty na jar 1941*.

Vplyv ľudového kroju a vidieka

V móde bol výrazný rozdiel medzi vidiekom a mestom. Na vidieku prevládalo nosenie ľudového kroja. Postupne došlo k zmenám aj v tejto časti odevu. Okrem toho, že tradičné vytvorenie odevov ovplyvnila továrnska výroba, došlo aj k tomu, že tradičný kroj sa upravil na tzv. polokroj, ktorý bol doplnený prvkami mestského oblečenia. Bežne sa striedal tradičný odev a mestské oblečenie vo všedný deň a vo sviatok.⁴⁰¹

Do mestského odevu postupne začali prenikať prvky z ľudových krojov. Najviac sa samozrejme prejavovali v dámskej konfekcii. Nemecko v tomto smere využilo dirndl – alpský kroj, ktorý nosili Nemky aj pri slávnostných príležitostiach. Úspešne sa presadila aj mužský variant ľudového odevu kožené nohavice s „padacím mostom“, kabát s rohovými gombíkmi. Taktiež Talianky sa rady prezentovali v ľudových krojoch. Inšpirácia ľudovým krojom zohrala dôležitú úlohu v službách nacionalizmu.⁴⁰² Aj slovenské ženy boli podľa nemeckého vzoru vyzývané k tomu, aby si do svojho šatníka zaradili niektoré prvky z ľudového kroja a ukázali tak príslušnosť k slovenskému národu. Najlepšie čo mohla správna slovenská žena urobiť bolo to, že začala nosiť „sedliacky.“ Boli to rôzne kusy odevov prebraté z tradičných krojov, pri ktorých bolo dôležité nekombinovať rôzne kraje a dodržať ráz jednotlivých krojov. *Nový svet* písal o praktickom výsledku „pre naše vkusné a svojrázne ošatenie“⁴⁰³ a tiež možnosti propagácie nášho ľudového výšivkárskoho umenia a žien, ktoré žili z tejto práce. (Príloha č. 34) Propagáciu kroju a slovenskej výšivky však nezaznamenala príliš veľký úspech a slovenské ženy si kroj príliš neoblúbili. Preto boli vyzývané, aby podporili slovenský svojráz a začali nosiť kroj alebo jeho časti, ktoré boli zhotovené z doma utkaného plátna.⁴⁰⁴ Vidiecke ženy utkali plátno, z ktorého si potom mali dať ušiť ženy v meste šaty prípadne i kabát a ušité šaty nechať povyšovať krásnou slovenskou výšivkou u vidieckej ženy. Takto pripravený kroj bol zárukou kvality. Podľa autorky

⁴⁰¹ LIPTÁK, ref. 292, s. 183.

⁴⁰² KYBALOVÁ, ref. 385, s. 108.

⁴⁰³ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 19, s. 23, WAGNEROVÁ, E. *Slovenskej žene „sedliacky“*. Ženy boli na nosenie „sedliáčok“ vyzývané aj v ďalších číslach *Nového sveta*. Pozri *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 22, s. 23, VALENTKO, J. *Noste sedliacky*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 24, s. 23, Red. *Nosme sedliacky*. Sedliacky boli neskôr premenované na „slovenky“, ktorých nosenie *Nový svet* naďalej odporúčal. Pozri *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 26, b. s., *Nosme „slovenky“*. *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 28, b. s., *Nosme „slovenky“*.

⁴⁰⁴ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 21, s. 22, BENICKÁ, Rozália. *Pravá Slovenka má nosiť doma tkané šaty*.

príspevku k najlepším rozširovatelkám tohto odevu patrili učiteľky na dedinách, ktoré mali najviac možností šíriť kroj, preto ich vyzvala, aby ho nosili všade kam pôjdu. Poukázala tiež nato, že viac sa o jeho šírenie zaslúžia ženy z dedín a malých miest, pretože tam „*rastú oduševnelé Slovenky*.“⁴⁰⁵ Pokiaľ ženy nenosili kroje, boli redakciou *Nového sveta* vyzývané, aby si svoje odevy spestrili peknou slovenskou výšivkou a prezentovali tak naše slovenské šaty.⁴⁰⁶ Slovenská výšivka sa dokonca uplatnila aj na večerných šatách. Výšivka sa v tomto prípade všívala perličkami a flitrami namiesto vlny. *Nový svet* vyzval mladé slovenské devy, aby takto aj odevom v spoločnosti ukázali, že sú Slovenky.⁴⁰⁷

Prvky slovenských ľudových krojov odporúčala redakcia *Nového sveta* aj na detské odevy. Mamičky mali svojim ratolestiam vyšíť na šaty peknou slovenskou výšivkou ornamenty, aby tak aj deti prezentovali národný svojráz.⁴⁰⁸ Takýmto spôsobom bol u detí od malička podnecovaný vzťah k vlastnému národu. To že patria k istému štátu ukazovali aj vďaka svojmu národnému odevu – kroju, ktorý s hrdosťou nosia.

Štíhla lúnia

Odev v období tridsiatych i štyridsiatych rokov vyzdvihoval štíhlosť, čo potvrdil aj *Nový svet*.⁴⁰⁹ Ani *Nový svet* v tomto smere nezaostal a svojim čitateľkám prinášal články, o tom čo robiť, aby si udržali štíhlu líniu a sviežosť. Cvičeniu na čerstvom vzduchu sa pripisovali zázračné účinky pre telo. Po takomto cvičení však bolo potrebné dopriať si uvoľňujúci kúpeľ a výdatný spánok, ktorý bol zárukou peknej línie, rezkej chôdze a večnej mladosti.⁴¹⁰ Medzi odporúčané druhy športu pre ženy patril napríklad aj rybársky šport, ktorý bol podľa *Nového sveta* „*zábavným a príjemným odtučňovacím prostriedkom alebo prostriedkom na zachovanie štíhlej alebo plnoštíhlej línie*.“⁴¹¹

⁴⁰⁵ *Nový svet*, 1939, ref. 404, s. 22.

⁴⁰⁶ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 15, b. s., *Móda -Šaty na slnečné dni*.

⁴⁰⁷ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 5, b. s., *Ozdoby na večerné šaty*. Pozri tiež *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 14, b. s., E. N. *Móda – Slovenské ženy sa poznajú podľa slovenských šiat*.

⁴⁰⁸ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 17, b. s., OBERHAUSEROVÁ, M. *Horehronie deťom*.

⁴⁰⁹ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 7, s. 21, Eká. *O schudnutí*.

⁴¹⁰ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 5, s. 18, *O pestovaní tela*.

⁴¹¹ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 21, s. 22, ERDÖDY, Šť. *Rybársky šport a žena*. Dôvod prečo sa rybárstvo považovalo za skrášľovací prostriedok bol ten, že žena bola celý deň na čerstvom vzduchu, nevykonávala žiadnu fyzicky náročnú prácu, preto jej stačila iba energia z ovocia alebo ľahšej stravy. Navyše po celom dni pri vode bola unavená a preto ani večer nepotrebovala veľké množstvo jedla, čo malo za následok úbytok na váhe, pokiaľ sa športu venovala pravidelnejšie.

Šport bol považovaný za veľmi dobrý prostriedok na udržanie si štíhlej línie, ženám poskytujúci osvieženie či podporujúci estetický vývoj. Odporúčalo sa športovať s mierou, pretože tak sa človek duševne osviežil a získal súladnú telesnú krásu.⁴¹²

Za najpriaznivejšie obdobie na chudnutie bolo považované leto. Zhadzovanie kíľ sa však odporúčalo iba ozaj tučným ženám. A práve v lete sa ako veľmi dobrý šport na chudnutie odporúčalo plávanie.⁴¹³ K obľúbeným športom v tomto období patril napríklad aj tenis. Tento šport si vyžadoval špeciálne oblečenie, ktoré malo byť jednoduché, ale vkusné. Boli to napríklad šortky doplnené blúzkou na zips alebo šaty ozdobené vyšíťmi raketami.⁴¹⁴ (Príloha č. 35) Veľmi praktickým športovým odevom bola nohavicová sukňa, ktorá sa dala využiť napríklad pri bicyklovaní alebo pri výletoch. Dala sa nosiť s jednofarebnými alebo vzorkovanými blúzkami. K športovému oblečeniu si mohla žena na hlavu uviazať šatku alebo turban. Praktické tiež boli športové kostýmy doplnené plášťom z rovnakej látky.⁴¹⁵

Obľúbeným zimným športom sa stalo korčuľovanie a lyžovanie, na ktoré bol potrebný praktický úbor. Korčuľovanie sa dalo odhaviť v peknej vlnenej širokej sukni alebo jerseyovej skladanej. K sukni pekná kostýmový kabátik, šál a čiapku a žena mala po starosti.⁴¹⁶ Lyžovanie si vyžadovalo teplú spodnú bielizeň a teplý lyžiarsky odev. Ten si mohla žena zostaviť z nórskych širokých nohavíc, ktoré boli pri členkoch stiahnuté a z kabátika rovnakej farby. Iné lyžiarske modely boli tvorené nohavicovou sukňou ku kolenám (tzv. knickerbocker), doplnené krátkymi farebne odlišnými kabátkami. Vrch odevu mohol tvoriť aj hrubý sveter. Dôležitá bola aj nepremokavá obuv a rukavičky, šál, čiapka a slnečné okuliare.⁴¹⁷

Za zaručenú odtučňovaciu kúru bola považovaná aj zmena životosprávy, jadenie veľa ovocia a zeleniny a zaradenie mliečneho dňa do svojho jedálnička.⁴¹⁸ Nový svet upozornil svoje čitateľky aj na nevhodný spôsob chudnutia, ktorý bol rozšírený hlavne v Amerike, „*kde sa pre tieto účely užíva všelijakých patentných liekov a ortuti, stáva sa snaha docieľiť tenkú líniu ohrozujúcim nebezpečenstvom obecného zdravia.*“⁴¹⁹

⁴¹² Nový svet, 1941, ročník 16, č. 34, b. s., Eká. *Krása ženy a šport.*

⁴¹³ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 32, b. s., K. T. *Chcete schudnúť?*

⁴¹⁴ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 30, b. s., *Obliekame sa na tenis.*

⁴¹⁵ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 18, b. s., *Máj v móde.*

⁴¹⁶ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 49, E. N. *Móda- Na šport.*

⁴¹⁷ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 50, b. s., ONDREJOVÁ, A. *Volanie zasnežených strání...Pre lyžiarky.*

⁴¹⁸ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 27, b. s., *Rozumná odtučňovacia kúra.*

⁴¹⁹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 10, b. s., I. E. A. *Štíhla línia.*

Jar v šatníku

Inšpiráciu pre ženy čo doplniť do šatníka na jar v roku 1939 priniesla J. Pivarčeková-Vlková z módného salónu Femina v Manderlapaláci v Bratislave od jeho majiteľky pi Bernatzikovej.⁴²⁰ Na jar 1939 sa zmenila línia na modeloch sukni a šiat, pretože do módy sa dostali zvony a záhyby, na športovom type odevu umiestnené vpredu. Materiál, ktorý sa preferoval bol jersey alebo mäkká vlnená látka, jednofarebná, károvaná, ale aj pruhovaná. Najmódnejšie boli pastelové farby, hlavne odtiene modrej alebo rôzne kombinácie ako ružová s modrou, či hnedá so žltou. Uprednostňovali sa kratšie šaty a sukne, asi 36 cm od zeme. Z módy ale nevyšli ani čierne šaty doplnené ružovou alebo tyrkysovou farbou. Plášte boli voľného strihu, s prešivanými švíkmi, z anglickej, károvej alebo striekanej látky. K večerným šatám sa najlepšie hodil plášť z modrej alebo čiernej látky strihaný do zvona, s jedným gombíkom alebo so stuhou.

Samozrejme v šatníku v tomto období nechýbal kostým, ktorý bol inšpirovaný pánskym oblekom.⁴²¹ (Príloha č. 36) Kostýmy boli prevažne tvorené sakom a sukňou, ale nechýbali ani nohavice. Zväčša boli tmavej farby, prípadne s pásikom. Kostým bol tiež doplnený doplnkami rôznych farieb a vždy ľahkým kabátom. Tento kabát ku kostýmu bol považovaný za veľmi dôležitý. Ku kostýmu patrili topánky na polovysokých alebo vyšších kožených podpätkoch a klobúk, či už plstený alebo slamený. Kostým nemala nikdy žena nosiť keď pršalo, jedine v prípade ak by si naň obliekla ľahký nepremokavý plášť.⁴²² Kostým alebo sukňu z kostýmu mohla žena doplniť blúzkou. K šedej alebo tmavomodrej sukni sa odporúčala blúzka cyklámenovej farby so širokými pruhmi alebo vzorkovaná svetlomodrými kvetmi. Vhodná bola aj jednofarebná blúzka azúrovej alebo zafírovej farby. Strihy na blúzky boli odporúčané jednoduché a užšieho tvaru. Vhodným doplnkom bola napríklad mašľa, pod krk ale aj na rukávy, ak boli dlhé. Trendom v roku 1940 sa stalo kombinovanie bledšej sukne a tmavšieho kabátika, ktorý bol svojím strihom podobný vestičke. Jar 1940 sa niesla naďalej v znamení modrej a jej odtieňoch, cyklámenovej, či šedej farby.⁴²³ Kostým prežíval v móde aj na jar 1941. Novinkou však boli rôzne dĺžky kabátov. Preferovali sa anglické dvojradowé kostýmy, do ktorých sa nosili blúzky šité ako pánske košele, doplnené kravatou alebo vyšívanou šatkou. Ženám Nový svet odporučil využiť

⁴²⁰ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 9, s. 17, *Jarná a letná módna predzvest'*.

⁴²¹ Nový svet, 1939, ref. 420, s. 17.

⁴²² Nový svet, 1939, ročník 14, č. 12, s. 16, *Jarná garderóba*.

⁴²³ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 13, b. s., VALENTKO, J. *Módne pêle-mêle*.

manželove košele, ak boli zachovalé, čím ušetrili peniaze za látku. Farby zostali aj v tejto sezóne nezmenené, prevládala modrá a jej odtiene, prípadne béžová. Doplnky ako topánky, kabelka, klobúk, rukavice bolo vhodné vždy zladit' s ostatným odevom.⁴²⁴

K ďalším módnym trendom na jar patril anglický teplý kabát, ktorý bolo možné nechať skrátit' podľa proporcií postavy. (Príloha č. 37) Tento kabát sa odporúčal dámam nosit' „každý deň do štrapácie a dažďa, aj za pekného počasia.“⁴²⁵ K anglickému kabátu, ktorý bol teplý určený pre skorú jar alebo neskorú jeseň, sa odporúčalo nosit' anglické doplnky - topánky kožené alebo kombinované so semišom, vhodné do každého počasia s nízkym alebo polovysokým podpätkom. Nízky podpätok mali nosit' osoby štíhle, vysoké, chlapčenskej postavy. Ten pristane aj menším postavám, ale štíhlym a dobre formovaným nohám. Polovysoký podpätok pristane každému. K tomuto druhu kabátu sa neodporúčali úplne vysoké tenké (tzv. francúzske) podpätky. Ako doplnky ku kabátu slúžili plstený klobúk, šál - vždy vlnený, tašku väčšieho tvaru vo farbe topánok, prípadne klobúka a rukavice z bravčovej alebo inej hrubšej kože. Farby, ktoré sa prevládali boli: kabát svetlejší, kávový, tmavšie kávové alebo tepllové topánky, klobúk kombinácia kávovej alebo tehlovej so zelenou farbou, alebo svetlejším plstným, všitým do klobúka ako stuha, prípadne jednofarebný. Jarné kabáty opísal *Nový svet* v roku 1940 ako „volné, široké vzadu a podpášané. Niekedy sa vôbec nezapínajú, len sú prepášané.“⁴²⁶ Rok 1941 zase priniesol kabáty všetkých dĺžok, zvonového strihu alebo raglánové a rôznej farby.⁴²⁷ Najvhodnejším doplnkom a zároveň ozdobou na kabát boli vrecká, rôznych veľkostí, strihov, farieb.⁴²⁸

Línia jarného odevu v roku 1940 bola definovaná buď ako „lína priliehavá modelujúca boky a pás, alebo podkasaná tzv. športová.“⁴²⁹ Doplnkom šiat sa stali vrecká, ktoré boli všade. Zvonový strih sukni ustúpil v jarnej kolekcii 1941 „šikmo pristrihnutým a dolu trocha rozšírením, aby sa objavil až zasa pri tenších letných šatách.“⁴³⁰ Farbou jari 1941 sa stala karamelová, avšak nechýbali ani stálice v podobe čiernej, modrej, vínovočervenej a pastelových farieb – jahodovej, olivovozelenej, žltej.⁴³¹

⁴²⁴ *Nový svet*, 1941, ročník 15, č. 9, b. s., I. E. A. *Čo si oblečieme na jar?*

⁴²⁵ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 12, s. 16, *Jarná garderóba*.

⁴²⁶ *Nový svet*, ref. 423, b. s.

⁴²⁷ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 11, b. s., I. E. A. *Móda -Nový jarný kabát*.

⁴²⁸ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 15, b. s., *Móda -Šaty na slnečné dni*.

⁴²⁹ *Nový svet*, ref. 423, b. s.

⁴³⁰ *Nový svet*, ref. 424, b. s.

⁴³¹ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 21, b. s., *Šaty pre lyrický máj*.

Leto a móda

Leto v roku 1939 sa nieslo v znamení bodkovaných a kvetovaných vzorov. Pre dopoludnie sa odporúčalo dámam zadovážiť si šaty z plátna alebo surového hodvábu, večer sa niesol v znamení šiat s bohatým strihom z mušelínu, imprimé, taftu, ale aj čierneho hodvábu s malými balónkovými rukávmi.⁴³² V letných mesiacoch začali ľudia tráviť podľa anglického vzoru „weekend“, teda časové obdobie od sobotňajšieho poludnia do nedele večera prípadne pondelku rána, ktoré bolo spojené s pobytom v prírode.⁴³³ „Weekend“ bolo možné stráviť aj pri vode na vidieku. Najvhodnejším odevom na vidiek boli „slovenky.“ K vode samozrejme nesmeli chýbať plavky, aby sa mohli ženy opaľovať a kúpať. Plavky mali vzadu celkom odhalený chrbát, vpredu boli pevné, formujúce poprsie. Plavky bolo možné nahradiť aj „shortkami“ z farebného kretonu a ušetriť tak peniaze. Za nevkusné sa považovalo „v plavkách alebo shortkách prechádzať sa po dedine, aby sa za nami ľudia pobúrene neobracali.“⁴³⁴ Ako doplnok sa k „shortkám“ odporúčal „dlhý, napredku vonkoncom na gombíky zapínajúci sa štrandový kabát alebo na boku zapínajúcu sa sukňu a krátky kabátik. Nesmieme zabudnúť vziať so sebou aj vlnený sveter, lebo počasie je premenlivé, najmä pri vode, lebo v horách sa vzduch rýchle ochladí.“⁴³⁵ Ženy samozrejme nemali zabudnúť na vhodnú kozmetiku, aby sa pri opaľovaní nespálili. Ďalej bolo odporúčané používať masť denný krém, červeň na líca, nie však púder. Vlasy si mali chrániť ženy pred slnkom použitým šatky, oči slnečnými okuliarmi a opaľovať sa pomaly a rovnomerne.⁴³⁶

Počas víkendu, ale hlavne v čase dovolení chodili ľudia na štrand, teda na kúpalisko. Pri tejto príležitosti nosili dámy štrandové šaty, čo boli vlastne komplety, ktoré bolo možné premeniť na plavky, šortky alebo šaty. V roku 1940 boli módné štrandové obleky od Balenciagu a od módnej návrhárky Schiaparelli, medzi ktorými prevládali hlavne bodkované vzory.⁴³⁷ Veľmi málo sa v lete využívali nohavice, a ak si ich dáma obliekla musela mať dokonalú figúru, pretože nie každej sa dlhé nohavice hodili. Nohavice mohli ženy doplniť svetríkmi – jumperom alebo športovým

⁴³² Nový svet, 1939, ref. 420, s. 17.

⁴³³ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 28, b. s., *Ideme na weekend.*

⁴³⁴ Nový svet, ref. 433, b. s.

⁴³⁵ Nový svet, ref. 433, b. s.

⁴³⁶ Nový svet, ref. 433, b. s. K opaľovaniu pozri tiež Nový svet, 1941, ročník 16, č. 27, s. 22, E. N. *Opaľujeme sa.*

⁴³⁷ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 28, b. s., I. C. *Čo na štrand.*

scampolom, slameným klobúkom a dreváčkami. Populárnou v lete 1941 sa stala aj nohavicová sukňa.⁴³⁸ Šortky zostali obľúbeným letným odevom k vode a na kúpalisko aj v roku 1941. *Nový svet* odporučil svojim čitateľkám aj plavky podľa typu postavy. Štíhle ženy, si mohli dovoliť svetlé alebo biele plavky s väčším výstrihom, pevnejšie ženy zase mali využiť tmavé alebo čierne plavky, s menším výstrihom.⁴³⁹ Veľmi výhodný bol tiež komplet napríklad z pásikavého kretónu. Pozostával z blúzky s malým golierikom. Tú bolo možné si vyzliecť, pretože pod ňou bol praktický vršok. Sukňa bola ušitá tak, aby sa dala samostatne vyzliecť, pretože pod ňou sa nachádzali šortky.⁴⁴⁰ (Príloha č. 38)

Letovanie, teda letné dovolenky a pobyty prebiehali v horách alebo pri vode, či v slovenských kúpeľoch.⁴⁴¹ Okrem letných šiat nemali ženy zabudnúť zobrať si so sebou aj teplejšie odevy pre prípad chladných dní. Módnym hitom sa v tomto období stala kapucňa, ktorá mohla byť dokonca aj na večerných šatách. Ženy si so sebou museli zobrať aj večerný odev, napríklad malé večerné šaty alebo kostým. Drahé šperky mohli v lete nahradiť farebnými korálami alebo perlami, niekoľkokrát omotanými okolo krku. Doplnkom mohol byť aj klobúk alebo turban.⁴⁴²

Leto sa nieslo aj v znamení rôznych garden-party, na ktoré bolo potrebné sa vhodne obliecť. Pre mladé slečny redakcia *Nového sveta* odporúčala na túto príležitosť „anglické šaty“ z bieleho hodvábného piketu, s dlhou sukňou, ušitou z dielov, ktoré boli dole veľmi zvonovite rozšírené, horná časť mala byť úzka oživená napríklad kostenými gombíkmi alebo bubí golierikom.⁴⁴³ Doplnok k týmto šatám poslužil široký florentín alebo maličký klobúčik doplnený o závoj. K úplnej dokonalosti módného odevu patrili ešte pekný mäkký účes, kožené topánky a elegantná taštička.⁴⁴⁴ Okrem garden-party sa v letoviskách a kúpeľoch konali aj rôzne večierky, na ktoré bolo potrebné, aby mala žena spoločenské šaty. Večerné letné šaty sa šili z tylu, organtínu, mušelínu a taftu, ktoré dodávali nositeľke mladistvý vzhľad. Veľmi pekné na takýchto šatách boli volány,

⁴³⁸ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 30, b. s., *Móda- Šaty na letovisko*.

⁴³⁹ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 26, b. s., E. N. *Leto v móde*.

⁴⁴⁰ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 29, b. s., E. N. *Móda- Na dovolenku*.

⁴⁴¹ O tom, ako stráviť príjemný pobyt v Tatrách sa písalo aj v *Novom svete*. In *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 29, b. s., *Letujeme v Tatrách*. Okrem letovísk sa dala stráviť dovolenka aj na vidieku, preto *Nový svet* písal aj o nutnosti zapojiť do turistického ruchu aj vidiecku ženu a strávením pár dní v jej dome, zlepšiť jej finančnú situáciu. In *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 23, s. 22, *Aké má byť dobré letovanie na Slovensku?* O klebetách a ohováraní, ktoré vzniká ak je žena na dovolenke sama bez manžela sa písalo v článku *Letujete, milé panie?* In *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 30, b. s., *Letujete, milé panie?*

⁴⁴² *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 28, b. s., CIHOVÁ, Irika. *Ideme letovať do slovenských kúpeľov*.

⁴⁴³ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 31, s. 23, *Ako sa obliecť na garden-party?*

⁴⁴⁴ *Nový svet*, ref. 443, s. 23.

nevyhnutné boli široké sukne až po zem. Novinkou sa v roku 1941 stali široké večerné nohavice, najlepšie sa hodiace do kúpeľného mesta, lebo „*nohavice majú byť akosi symbolom pláže.*“⁴⁴⁵ (Príloha č. 39)

Jesenná móda

Jesenné modely sa nelíšili od jarných a boli navrhované tak, aby sa dali nosiť aj v zime pod hrubý kabát. Ako materiál sa najčastejšie používali vlnné látky alebo jersey. Ženám sa odporúčalo zvoliť si pri jesennom odevu také farby, ktoré sa dajú kombinovať s už zadováženým oblečením, predovšetkým však farby tmavšie. Veľmi módnou farbou sa stala na jeseň 1940 červená a jej odtiene v kombinácii napríklad s modrou, prípadne káro.⁴⁴⁶ Oblúbeným odevom na jeseň bol naďalej kostým, väčšinou rovnakej línie ako na jar.

Jar a jeseň boli dve ročné obdobia s typickým daždivým počasím. Preto sa do módy dostali aj plášte určené do dažďa a samozrejme nesmel chýbať dáždnik. Plášte do dažďa boli tzv. baloňáky alebo dlhé alebo tri štvrt'ové zamatové nepremokavé plášte. *Nový svet* písal aj o veľmi módných celofánových plášťoch s kapucňou, v rôznych farieb. Popri plášti bol do dažďa dôležitý aj dáždnik. Nosili sa dáždniky rôznych farieb, kárované, štráfkované, bodkované.⁴⁴⁷

Jesennou novinkou v roku 1941 sa stala kombinácia látky a čipky. Populárne boli aj vyšívane blúzky. Novou farebnou kombináciou sa stala pod biele priesvitné látky bledozelená bielizeň, čo bolo „*podľa módných tvorcov veľmi mladistvá a výhodná kombinácia.*“⁴⁴⁸ Každá žena mala mať vo svojom šatníku aj teplé vlnené šaty s dlhým rukávom, ktoré sa dali nosiť v prechodnom období. (Príloha č. 40) Sukňa šiat mohla byť naberaná alebo skladaná. Vhodným doplnkom na šaty bol opasok alebo slovenská výšivka.⁴⁴⁹ Hlavnými vzormi jesene 1941 sa stali pásiky a kocky, ktoré sa pekne vynímali na sukniach, kabátoch i kostýmoch.⁴⁵⁰ Veľkým hitom jesene sa stali aj pletené modely či už svetre, šaty alebo doplnky. Na jeseň sa pletli z menej hrubej vlny, na zimu naopak z hrubej vlny, aby sa dali nosiť aj na lyžovanie alebo korčuľovanie.⁴⁵¹

⁴⁴⁵ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 28, b. s., I. E. A. *Móda- Letné večerné šaty.*

⁴⁴⁶ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 37, b. s., CIHOVÁ, Irika. *Paleta jesennej módy.*

⁴⁴⁷ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 17, b. s., *Prší, prší, len sa leje... (Plášte a dáždniky).*

⁴⁴⁸ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 33, b. s. E. N. *Čo prináša móda.*

⁴⁴⁹ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 36, b. s., I. E. A. *Móda- Prvé jesenné dni.*

⁴⁵⁰ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 38, b. s., *Móda- Pletené šaty na jeseň.*

⁴⁵¹ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 34, b. s., *Jersey.* *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 40, b. s., *Jeseň v móde.*

V šatníku ženy nesmel chýbať jesenný kabát, v roku 1941 v páse priliehavý pre štíhle ženy, voľný pre ženy s menej ideálnou postavou, s veľkými vreckami a kimonovými rukávami. Farbami jesene boli zelená a hnedá a ich odtiene či kombinácie.⁴⁵²

Zima a jej trendy

V zime patrilo k obľúbeným športom lyžovanie, ktoré si vyžadovalo vhodné oblečenie. Lyžiarske oblečenie na zimu malo byť vytvorené z nepremokavého materiálu, jednoduché a elegantné, doplnené pestrými doplnkami „ako halinové rukavičky so slovenským ornamentom, pestrá čiapka, kapučňa, pestrý, teplý svetrík, pevné, pohodlné topánky...“⁴⁵³ (Príloha č. 41)

V zime 1940 sa línia šiat ešte rozšírila. Naďalej boli veľmi obľúbené tzv. anglické šaty športového strihu. Ozdoby a doplnky v tomto ročnom období boli zo semišu, z bravčovej kože či kožušiny. Doplnkami boli aj drobné gombíky a vrecká. Vrecká boli veľmi populárne. Upevňovali sa na opasok, a často boli kontrastnej farby k ostatnému odevu. Módnymi farbami sa stali vínovo- až fialovočervená a čierna. Senzáciou zimnej kolekcie v roku 1940 bolo obnovenie kazakov najrôznejších tvarov. Ďalšou veľmi elegantnou novinkou boli netopierie rukávy, ktoré sa okrem bežného odevu nosili aj na večerných šatách.⁴⁵⁴ Naďalej ostával obľúbený kostým, novinkou boli kombinácie s kožou a kožušinou.⁴⁵⁵

Zimné kabáty, ktoré predviedla Viedeň boli pohodlné, s veľkými kožušinovými vreckami, ktoré slúžili často aj ako rukávniky, kapucne, široké manžety. (Príloha č. 42) Kožušiny sa používali z nercu a nutrie.⁴⁵⁶ Ak si ženy nemohli dovoliť zadovážiť kožuch, hľadala sa iná alternatíva. Najčastejšie to bolo zadováženie si kožušiny, ktorou potom oživilo svoj odev. Kožušina na nejakej časti odevu podľa redakcie *Nového sveta* žene znamenite pristala a vyzdvihovala „celú jej osobnosť, dodáva elegancie a kde sa objaví.[...] tam zohrieva.“⁴⁵⁷ Kožušina sa odporúčala aj na zmodernizovanie staršieho

⁴⁵² Nový svet, 1941, ročník 16, č. 41, b. s., *Móda- Jesenný kabát*.

⁴⁵³ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 52-53, b. s., *Zimný šport...*

⁴⁵⁴ Netopierie rukávy boli najčastejšie kombinované z dvoch farieb, bledšej a tmavšej, ktoré boli spájané v rôznych tvaroch. Rukávy tohto typu sa používali aj na kabátoch, ozvláštnené boli napríklad kožušinou. Nový svet, 1940, ročník 15, č. 51-52, b. s., I. C. *Netopierie rukávy*.

⁴⁵⁵ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 44, b. s., CIHOVÁ, Irika. *Čo budeme nosiť v zime?*

⁴⁵⁶ Nový svet, ref. 455, b. s.

⁴⁵⁷ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 47, b. s., I. C. *Móda – kožušina, kožušinové ozdoby*.

odevu. Kožušinku bolo možné upotrebiť na rukávy, golier, vrecká. Rôzne typy kožušiny odporúčal *Nový svet* kombinovať s rôznymi farbami. K čiernej farbe si mohli dámy zvoliť perzián, striebornú líšku alebo norku. Hnedá farba sa najlepšie hodila k nutrii, norku alebo bobrovi. Mohla sa použiť aj hnedá látka v kontraste s čiernym perziánom. Vínovočervené kabáty a kostýmy sa kožušinami zväčša nedoplňali. Kožušiny sa mohli použiť aj ako ozdoby na klobúky alebo sa z nich vyrábali celé čiapky a klobúky, ktoré sa farebnými stuhami uchycovali okolo hlavy.⁴⁵⁸ Kožušina zostala moderná aj naďalej v roku 1941. Okrem kožuchov sa využívala aj ako doplnok na jednofarebných šatách. Absolútnou novinkou bol slovenský kožuch, ktorý mohol byť ozdobený slovenskou výšivkou a k nemu súkenné kapce.⁴⁵⁹

Cestovanie

Na cestovanie bol určený špeciálny odev. Pretože cestujúci človek, potreboval aby sa jeho odev neušpinil odporúčali sa tmavé farby.⁴⁶⁰ Aby bolo cestovanie autom príjemné a šaty sa nezaprášili a nepokrčili, odporúčalo sa nosiť odev z vzdušných látok prírodnej farby, sukne pokiaľ to bolo možné, nikdy nie skladané. Kabát bolo vhodné nechať si ušit' z plátna alebo šantungu, nie veľmi dlhý. Aby sa nepoškodil žene pri cestovaní účes odporúčalo sa vlasy si zviazať pod šatku alebo kapucňu. Malým trikom, aby šaty zostali bez prachu bolo nosiť so sebou kefku na oblečenie a prípadné nečistoty odstrániť.⁴⁶¹ (Príloha č. 43)

Bielizeň

Súčasťou každého odevu bola bielizeň, prevažne bielej farby, doplnená napríklad výšivkou. Bežným variantom nočného prádla sa stala pyžamo.⁴⁶² (Príloha č. 44)

Tak ako pri iných kusoch odevov aj pri prádle sa staršie kusy, ktoré bolo možné ešte opraviť opravovali a nové sa kupovali až keď to bolo naozaj nevyhnutné. Jemné kusy spodného odevu boli šité z hodvábu alebo krepsatinu, s jemnou vzorkou

⁴⁵⁸ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 49, b. s., CIHOVÁ, Irika. *Ešte kožušinka*.

⁴⁵⁹ Nový svet, 1941, ročník 16. č. 46, b. s., *Móda- Padá sniežik, padá...*

⁴⁶⁰ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 5, s. 17, *Cestujeme*.

⁴⁶¹ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 34, b. s., *Ako sa obliecť do auta*.

⁴⁶² Nový svet, 1939, ročník 14, č. 5, s. 18, *Pekná bielizeň pýchou ženy*.

v pastelových farbách. Z jemnej látky si ženy šili celé súpravy podprsenky, nohavičky, košielku, kombiné, nočnú košeľu.⁴⁶³

Dôležitou súčasťou odevu boli aj pančuchy, ktoré si ženy štopkali, pokiaľ sa roztrhli, aby sa dali nosiť aj naďalej. Hrubé vlnené pančuchy boli nahradené jemnými pančuškami z hodvábu alebo bavlny, väčšinou telovej farby, ale nosili sa aj vzorované a kárované (hlavne na šport).⁴⁶⁴ V lete sa ženám odporúčalo, aby pokiaľ mohli, pančuchy odložili a chodili na boso, príp. v ponožkách.⁴⁶⁵

Do bielizne sa rátali aj vreckovky, ktoré sa používala aj ako ozdoba, ale aj ako hygienická pomôcka. Vreckovky mohli byť vyšívané ornamentmi alebo monogramom. Tvar vreckovky bol štvorcový. Páni si naskladanú vreckovku dávali ako doplnok do náprsného vrečka na saku.⁴⁶⁶

Deti

Detské oblečenie sa spravidla neodporúčalo nakupovať vo veľkom množstve, pretože deti rýchlo rástli, prípadne sa im oblečenie poškodilo. *Nový svet* preto odporučil šikovným slovenským ženám, aby využili staré odevy svoje alebo manželove a poslali z nich nové detské obleky alebo ak samy nevedia šiť vyhľadali lacnú krajčírku, ktorá odevy poprešíva. Dieťa a jeho šatník tak budú vynovené za lacný peniaz.⁴⁶⁷

Módne trendy pre deti na jar 1940 uverejnil aj *Nový svet*. Zavčas zjari boli šaty ešte z vlnených látok, krátke a s krátkym rukávom.⁴⁶⁸ Na detských šatách malo byť vždy dostatočné množstvo vreciek, aby mali deti miesto na vreckovku a ďalšie pre deti „dôležité“ veci.⁴⁶⁹ Šaty pre deti do školy mali byť ušité jednoducho, bez záhybov, aby sa nemuseli stále žehliť. *Nový svet* taktiež odporúčal dať dieťaťu do školy pracovný plášť, čím sa odevy uchránil pred prachom a špinou a dlhšie sa zachoval. Detský odev sa dal oživiť aj novým klobúkom, čiapkou, šalom či kravatou.⁴⁷⁰ (Príloha č. 45)

⁴⁶³ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 33, b. s., *Máme prádelník v poriadku?*

⁴⁶⁴ ŠUJANOVÁ, Zuzana. Zaujímavosti z histórie pančúch. Dostupné na internete: <http://zena.sme.sk/c/5019910/zaujímavosti-z-historie-pancuch.html>, 2. apríla 2011.

⁴⁶⁵ *Nový svet*, 1939, ročník 16, č. 36, b. s., *Pančuchy v teplých dňoch*.

⁴⁶⁶ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 49, b. s., *Jubileum vreckovky*.

⁴⁶⁷ *Nový svet*, 1939, ročník 14, č. 13, s. 17, Jana. *Nezabudli sme na naše deti?*

⁴⁶⁸ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 17, b. s., I. *Detičky a jar...*

⁴⁶⁹ *Nový svet*, 1940, ročník 15, č. 36, b. s., *Do školy...*

⁴⁷⁰ *Nový svet*, 1941, ročník 16, č. 37, b. s., E. N. *Móda- Dievčatkám do školy*.

Pánska móda

Redakcia *Nového sveta* zverejnila list nahnevaného čitateľa, ktorého pobúrenie vychádzalo z toho, že v časopisoch sa píše iba o ženskej móde a o odievaní žien. Otázke mužského odevu sa podľa jeho názoru venovalo mále priestoru. Najviac potom samozrejme utrpel muž, pretože sa obliekol nevkusne. Vyzval preto redakciu, aby zverejnila tipy pre mužov ako sa obliecť módne a vkusne.⁴⁷¹ Reakcia redakcia bola v *Novom svete* uverejnená v článku *Muži majú slovo*.⁴⁷² Článok informoval čitateľov o tom, že sú muži, ktorí sa vôbec nevedia vkusne obliecť a naopak, sú tri kategórie páňov, ktorí sa obliekať vedia: 1. nedbalá elegancia, 2. nápadná elegancia, 3. nenápadná elegancia. Za najideálnejšiu bola považovaná nenápadná elegancia. „*Muž je vážnosť – práca – rozum v prvom rade, a toto sa musí zračiť i v jeho šatení. Žene svedčí pestrosť – nech je nápadná, pekná – nech sa líbi – nech obveseluje svoje okolie. Muž je vážny, dôstojný – nenápadný.*“⁴⁷³ Odev muža mal byť vkusný, zladený, vyberaný, v tmavých farbách, skromný na kontrasty a jednoduchých foriem. Muži obliekajúci sa s nedbalou eleganciou boli tí, ktorí na seba navliekli odev krížom krážom, ležérne, nedbanlivo. Muži obliekajúci sa nápadne, prevažovali podľa článku hlavne medzi športovcami či mladými mužmi.⁴⁷⁴ K ďalším zásadám vkusného obliekania ako pre muža tak aj pre ženu patrili 1. zásady tvarového vkusu (fazóny), 2. zásady farebného vkusu (farieb).⁴⁷⁵ Bolo náročné ich dodržiavať, pretože strih šiat sa menil, tak ako sa menila móda. Článok priniesol mužom niekoľko príkladov ako kombinovať jednotlivé strihy, čo používať do práce, na šport, motorizmus, či turistiku. K hlavným doplnkom mužského odevu patrili rukavice a klobúk, malý a s úzkou jemnou stužkou.⁴⁷⁶ (Príloha č. 46)

Účesy a klobúky

Novinkou v účesoch v roku 1939 boli tzv. „turbanové“ účesy, určené do večernej spoločnosti alebo na slávnostné príležitosti.⁴⁷⁷ Okrem tejto úpravy vlasov sa nosili

⁴⁷¹ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 14, s. 15, E. S. *Muž nám píše o móde*.

⁴⁷² Nový svet, 1939, ročník 14, č. 16, s. 20, *Muži majú slovo*.

⁴⁷³ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 16, s. 20, *Muži majú slovo*.

⁴⁷⁴ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 16, s. 20, *Muži majú slovo*.

⁴⁷⁵ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 25, s. 22, *Opäť niečo pre mužov*.

⁴⁷⁶ Nový svet, ref. 475, s. 22.

⁴⁷⁷ Nový svet, 1939, ročník 14, č. 24, s. 22, *Klobúk a účes korunou elegancie*. Turbanový účes bol podľa opisu v *Novom svete* vpredu nad čelom z bohatých vlín podobný turbanu, vzadu hladký a dolu ukončený

lokne, ktoré dávali ženskej tvári sviežosť a zdôrazňovali mladosť. Vysoko vyčesané účesy sa neodporúčali, pretože ženám pridávali vek. Novinkou v lete 1941 boli vlasy vyčesané nahor, vzadu nie úplne hladké a utiahnuté, ale zvlnené a nakaderené. Novinkou bola aj ofinka na prvú alebo ľavú stranu. Taktiež zostal v móde populárny účes „rolička“ zatočená zosponu na šiji. Pre mladých boli typické hladké účesy.⁴⁷⁸

Najmodernejšie klobúky v lete 1939 boli maličké „kastrólky“ bez striešky posadené do čela. Ak bol klobúk so strieškou, tak bola posadená vysoko, prípadne pohýbaná. Zdobili sa závojmami a kvetmi.⁴⁷⁹ Línia malých klobúkov pokračovala aj v roku 1940. Vysokým klobúkom v tomto období odzvonilo. Najviac sa podľa *Nového sveta* nosili „toques“ „*priliehavé do čela posadené, vzadu často zachycujúce účes sieťkou alebo podobným veľmi ženským spôsobom...*“⁴⁸⁰ Oblúbené farby boli tmavomodrá v kombinácii s ružovou, čiernohnedá, jedovatá zeleň tzv. gala-green, či pastelové farby. K vhodným materiálom na klobúky patrila hrubá slama, pletivo slamy, plst', hodváb a na turbany krep. Okrem kvetov sa klobúky začali zdobiť aj stuhami a perami. Klobúky nemali presné smernice ako majú vyzerat' a z akého materiálu majú byť. Voľba vhodného klobúku závisela od sebakritiky novej majiteľky. Rok 1941 priniesol klobúky rôznych tvarov a veľkostí. (Príloha č. 47) Najlepším materiálom bol filc. Klobúčik mal byť radšej menší, ozdobený stužkou. Ďalej boli odporúčané hodvábné klobúky, drobne štepované, s okrajom obráteným nahor. A samozrejme klobúky slamené, trošku nápadnejšie, lesklé, ozdobené kvetinou, či celou kyticou. Klobúčiky sa na jar nosili tmavších farieb, neskôr sa objavili už aj červené alebo žlté. Veľmi vkusnou ozdobou klobúka bolo pero z vtáka.⁴⁸¹

Kabelky a rukavičky

Nevyhnutným doplnkom každej ženy boli v tridsiatych a štyridsiatych rokoch kabelky a rukavičky. Kabelky neboli veľké, ale ani úplne malé. Na bežné nosenie sa používali kožené kabelky, s jedným alebo dvoma krátkymi uchami, iba výnimočne predĺženými. Taktiež sa nosili tzv. psaníčka, ktoré sa zasúvali do podpažia.⁴⁸² Kabelky

vrkočom stočeným dovnútra alebo homolkou. Niekedy bol účes obohatený závojom. Odporúčal sa hlavne ženám v stredných rokoch.

⁴⁷⁸ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 24, b. s., E. N. *Móda- Letný účes a klobúk.*

⁴⁷⁹ Nový svet, ref. 478, s. 22.

⁴⁸⁰ Nový svet, 1940, ročník 15, č. 12, b. s., VALENTKO, J. *Jaro a móda.*

⁴⁸¹ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 16, b. s., E. N. *Blúdime v móde. Nové klobúky.*

⁴⁸² KYBALOVÁ, ref. 481, s. 126.

mali rôzne tvary, boli okrúhle, hranaté, trojuholníkové a boli tiež rôznych farieb. Rok 1941 sa niesol aj v znamení veľkých aktoviek a kabeliek z krokodílej kože, „ktoré sa hodia najmä ku klasickým oblekom, športovým kostýmom a na šport vôbec.“⁴⁸³

Rukavíc musela mať žena niekoľko párov. Nosili sa v zime aj v lete. Museli ladieť s kabátom, topánkami a kabelkou, preto ich mala vo viacerých farbách. Módne boli rukavice kožené v čiernej, hnedej alebo na leto v bielej farbe. Ale obľúbenými sa stali aj farby ako červená, žltá, zelená či fialová. Mohli byť ozdobené gombíkom, cípom alebo jednoduché hladké.⁴⁸⁴

Topánky

V *Novom svete* sa nepísalo o módných trendoch v oblasti obuvi. Avšak takmer v každom čísle boli uverejňované fotografie topánok od Baťa, pre deti, ženy i mužov. Okrem kože sa topánky začali vyrábať aj z iných materiálov. Dôraz sa kládol na dlhú životnosť, nízku cenu, nenáročnú údržbu a na to aby nepremokali. Topánky mali vysoký, polovysoký alebo žiadny podpätok, obľúbený bol tiež klinový. U žien boli obľúbené lodičky, rôznych farieb, tvarov. Podrážka topánok bola vyrábaná z kože, dreva a korku.⁴⁸⁵ (Príloha č. 48)

Leto sa nieslo v znamení sandálov, s voľnými prstami a päťami, z hladkej, ale aj perforovanej kože. Ženy u muži nosili poltopánky s guľatou špičkou a rôznou povrchovou úpravou. Obľúbenými sa stali aj dreváčky od firmy Baťa. Mali drevenú podrážku a platený zvršok. Boli nepohodlné, aj keď propagované ako praktická obuv elegantných dám.⁴⁸⁶ V zime sa tiež nosili čižmy, ktorých pôvod bol v kapcoch z Trenčianskej župy.⁴⁸⁷

Okrem týchto častí módy uvádzal *Nový svet* pre ženy aj rôzne kozmetické rady. V časopise bola zverejňovaná aj reklama na mnohé kozmetické prípravky, ale aj na topánky od Baťa, odevy od Slovenky či závodu Nehera.

⁴⁸³ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 40, b. s., I. E. A. *Módny koktail*.

⁴⁸⁴ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 39, b. s., I. E. A. *Rukavičky*.

⁴⁸⁵ Nový svet, ref. 483, b. s.

⁴⁸⁶ KYBALOVÁ, ref. 385, s. 192. Nový svet, 1941, ročník 16, č. 28, b. s., *Dreváčky*.

⁴⁸⁷ Nový svet, 1941, ročník 16, č. 5, b. s., *Pozor, pozor...!*

ZÁVER

Vyhlásenie autonómie v októbri 1938 bola udalosť, ktorá zmenila postavenie Slovenska v Európe a ktorou zavŕšila Hlinkova slovenská ľudová strana svoje dvadsaťročné snaženie. Slovensko sa po prvý raz vo svojej histórii vyčlenilo ako samostatné administratívno-správne územie, vytvorilo svoju historicky prvú vládu a snem, teda niektoré atribúty vlastnej štátnosti. Treba však zdôrazniť, že 6. október neznamenal iba získanie autonómie, ale aj koniec demokratického politického systému na Slovensku. V krajine zostala pôsobiť iba jediná vládnuca strana Hlinkova slovenská ľudová strana, ktorá si začala budovať monopolné postavenie. Okrem nej mohli na Slovensku pôsobiť iba dve strany, a to strany národnostných menšín – maďarskej a nemeckej.

Zmena vnútropolitických pomerov, zvýšenie napätia na politickej scéne, nárast zahraničného tlaku a ďalšie faktory viedli k vyhláseniu samostatného Slovenského štátu dňa 14. marca 1939.

Napriek tomu, že slovenská vláda v tomto období nemala za svoj aktuálny cieľ vyhlásenie samostatnosti Slovenska a došlo k nemu pod vplyvom medzinárodných udalostí, interpretovala oficiálna propaganda tieto udalosti ako zavŕšenie tisícročného úsilia slovenského národa o vytvorenie vlastného štátu. Časť verejnosti privítala vznik vlastného štátu s uspokojením a s nádejami, časť naopak s obavami.

Začal sa tak šesťročný vývoj slovenského štátu, pod ochranou nacistického Nemecka, ktoré bolo garantom jeho ďalšej existencie v stredoeurópskom priestore. Tento vývoj však nespočíval iba na úrovni politickej či hospodárskej. Dôležité boli skúsenosti obyvateľov pri kontakte s režimom, ich životné podmienky vytvorené v novom štáte či naplnenie ich očakávaní od nového vlastného štátu.

Ak sa dnes pozrieme na slovenský štát, možno povedať, že v prvých rokoch jeho existencie bol vytvorený priestor na realizáciu základných životných potrieb obyvateľov. Niektoré vrstvy obyvateľstva si zlepšili svoje materiálne postavenie, hoci najčastejšie na úkor inej skupiny obyvateľstva, a to napr. realizáciou židovských podnikov. Fakt, že štát dokázal samostatne ekonomicky fungovať, že v ekonomickom živote sa podarilo dosiahnuť pozitívne výsledky, ako napríklad odstránenie nezamestnanosti, budovanie ciest a železníc, či investície do energetického priemyslu, bol jasný dôkaz, že Slováci si vedia vládnuť sami, sami spravovať svoje veci. Nastal aj

rozvoj kultúry či školstva v štáte, hoci limitujúcim faktorom bola vojna a materiálne nedostatky. Čulá bola aj kultúrna činnosť v podobe rôznych spolkov či organizácií.

Na druhej strane treba podotknúť, že politika a ideológia prenikali do všetkých oblastí života a priamo alebo nepriamo ovplyvňovali obyvateľov štátu. Pochopiteľne každá jedna sféra verejného života od politickej, cez hospodársku až po vzdelávaciu a kultúrnu bola ovplyvnená perzekúciami príslušníkov tej ktorej oblasti. Na prvom mieste to boli predovšetkým obyvatelia židovského pôvodu, ale aj rôzni pre režim nepohodlní jedinci. Po ožobráčení židovského obyvateľstva arizáciou či pozemkovou reformou sa táto skupina stala bremenom pre sociálnu politiku štátu. Riešením sa v tomto prípade stali bohužiaľ deportácie Židov do koncentračných táborov. Trňom v oku slovenských vládnych predstaviteľov boli aj českí štátni zamestnanci, ktorí museli uvoľniť svoje miesta veľa ráz nedostatočne kvalifikovaným a pripraveným slovenským úradníkom. Taktiež všade prítomná propaganda a cenzúra, ovplyvňovali celkovú verejnú mienku podľa svojich potrieb. A samozrejme negatívom bolo aj monopolné postavenie HSLS a totalitný režim ktorý budovala.

Ako však na tieto udalosti nazerala a ako ich hodnotila súdobá periodická tlač? Cieľom mojej práce bolo odpovedať práve na túto otázku, prostredníctvom týždenníka *Nový svet*, ktorý v tomto období vychádzal a reagoval na dianie v slovenskom štáte. Vo svojej práci som sa pokúsila aspoň čiastočne vytvoriť obraz slovenskej tlače, vývoj žurnalistiky a poukázať na to, čo vplývalo v tomto období na tlač.

Počas existencie Československej republiky vychádzalo na Slovensku veľké množstvo periodík zameraných na všetky sféry spoločenského diania. Možno nájsť denníky, týždenníky, časopisov vychádzajúce raz či dvakrát mesačne, tlač ktorá vychádzala v celoštátnom meradle, ale aj regionálne periodiká. Vlastné periodiká mali aj národnostné menšiny na Slovensku. Situácia po Mníchove a v nasledujúcom období počas existencie najskôr autonómneho Slovenska a neskôr aj samostatného štátu, priniesla v oblasti žurnalistiky zmeny. Periodiká v tomto období boli podrobené masovej likvidácii zo strany HSLS. Zmeny nastali v tlači politických strán, ako aj v tlači národnostných menšín. Periodiká vychádzajúce na Slovensku, podobne ako aj rozhlasové vysielanie a filmy, boli usmerňované Úradom propagandy a Slovenskou tlačovou kanceláriou, ako aj ďalšími inštitúciami.

Tlač vychádzajúca v období slovenského štátu poskytovala do istej miery občanom štátu možnosť prostredníctvom jej stránok utvoriť si obraz o živote v štáte. Do istej miery preto, že bola usmerňovaná cenzúrou a taktiež vo veľkej časti ovplyvnená

propagandou, a teda niektoré oblasti boli zidealizované, hoci skutočnosť bola iná. Vo vtedajších novinách by sa človek asi len ťažko dočítal o zlom Hitlerovi, Tukovi, či Tisovi, nenašiel by tu kritiku režimu, ktorý bol budovaný v štáte, a tiež by nenašiel kritiku zahraničnej politiky Tretej ríše. Naopak obraz, ktorý prinášal aj časopis *Nový svet*, bol ideálny. Písalo sa o priateľskom vzťahu s Nemeckom, o veľkom vodcovi, ktorý robí všetko pre novú Európu, o zásluhách vládnych predstaviteľov od Hlinku až po ministrov.

Za jeden z najpozoruhodnejších faktorov, ktoré ovplyvňujú ľudskú spoločnosť a celkovú verejnú mienku možno nepochybné považovať propagandu. Propaganda samozrejme ovplyvňovala aj tlač v období existencie slovenského štátu. Jej úloha bola rovnaká ako v predchádzajúcich dobách a nezmenila sa ani v dobách nasledujúcich. Rozširovala pozitívne alebo negatívne myšlienky, argumenty, fámy, podľa toho čo bolo jej primárnym cieľom. Takýmto spôsobom mala propaganda nakloniť verejnosť a jej verejnú mienku k vládnucej skupine ľudí, zabezpečiť im podporu a v konečnom dôsledku sa zaslúžiť aj o ich udržanie pri moci. Tlač a spolu s ňou aj ďalšie médiá, preto aj dnes patria k najvýznamnejším prostriedkom ovplyvňujúcim verejnú mienku. Oficiálna tlač slovenského štátu teda, v cenzurovanej a propagandou schválenej podobe, poskytla obyvateľstvu ideálny portrét o štátoprávných, politických a hospodárskych zmenách.

Vo svojej práci som sa pokúsila o spracovanie témy týkajúcej sa dejín slovenského štátu, avšak z iného hľadiska ako iba čisto politického či ekonomického. Pri jej písaní som využila dobovú tlač, obrázkový týždenník *Nový svet*, ktorý mi poskytol možnosť nazrieť na túto problematiku aj inými očami, prostredníctvom fotografií. Snažila som sa sledovať hlavne tie oblasti života, s ktorými sa človek mohol bežne stretnúť alebo ktoré mu boli najviac prezentované v tlači. Keďže slovenský štát existoval vo vojnových časoch, je pochopiteľné, že *Nový svet* približoval svojim čitateľom budovanie slovenskej armády a jej počínanie si v konfliktoch, do ktorých Slovensko vstúpilo po boku svojho partnera. *Nový svet* písal o zásluhách vojakov v boji proti Poľsku a po vypuknutí vojny aj v bojoch proti ZSSR. Slovenskí vojaci a ich účasť na konflikte boli čitateľom prezentovaní ako bojovníci veľkého boja proti bolševizmu a za novú Európu. Propagandou a cenzúrou bol vytvorený ideálny obraz neohrozených bojujúcich Slovákov. Dôkazom toho je aj fakt, že ani v jednom článku sa neuvádzal počet mŕtvych alebo zranených vojakov. Nikde v *Novom svete* nebola zverejnená fotografia mŕtveho slovenského vojaka. Táto skutočnosť vyplýva

z toho, že propaganda si nemohla dovoliť traumatizovať domáce obyvateľstvo smrťou a zmrzačením a ukázať, že vojna sa podpísala aj na slovenských vojakoch. Naopak fotografie mŕtvych sovietskych vojakov a civilistov využívala ako dôkaz, že armáda úspešne bojuje proti boľševizmu, hoci za cenu životov civilov.

Ďalšie dve oblasti, ktoré som v práci sledovala boli zamerané na kritický pohľad na aktuálne dianie v slovenskom štáte, pričom som využila rubriky z pera Tida Jozefa Gašpara a Konštantína Čulena. Pohľad bol samozrejme kritický do takej miery, ako to povolili dva faktory ovplyvňujúce tlač, a to propaganda a cenzúra. Najčastejšie som sa stretla s kritikou slovenskej tlače. Čulen kritizoval nedostatočný záujem Slovákov o domácu tlač a naopak zvýšený záujem o tlač cudziu. Táto skutočnosť bola podľa neho dôvodom, prečo nie je rozvoj slovenskej tlače taký veľký, aký by si zaslúžil byť. Nechýbala ani kritika predchádzajúceho režimu v období Československa či spôsobu úradovania. Gašpar vo svojej rubrike *O čom je reč?* písal okrem kritického pohľadu na niektoré oblasti aj o budovaní nového slovenského štátu, ktorý bol podľa neho naplnením slovenskej národnej myšlienky.

Menšina, ktorú vznik a existencia slovenského štátu z historického hľadiska zasiahla najviac boli Židia. Na Slovensku bola pod nemeckým vplyvom rozpútaná silná antisemitská kampaň, ktorá neobišla ani periodickú tlač. Na stránkach *Nového sveta* síce nebola až taká veľká, napriek tomu, bolo možné aspoň čiastočne poukázať aj na tento problém. Kým v roku 1940 sa v súvislosti s arizáciou kládol dôraz na hospodársky antisemitizmus, pred a po začatí útoku na ZSSR začalo sa písať kriticky písať o židobolševizme.

Veľmi málo prebádanou oblasťou z každodenných dejín v slovenskom štáte je postavenie ženy – matky, manželky, pracujúcej či študujúcej. Keďže *Nový svet* mal rubriku aj pre ženy – *Ženský svet* – bolo pre mňa do istej miery výzvou pokúsiť sa na základe článkov z tejto rubriky, prípadne reakcií samotných čitateľiek, vytvoriť obraz o ideálnej slovenskej žene – matke i manželke. Slovenská žena mala byť aktívne zapojená do budovania štátu v tých oblastiach, v ktorých sa ženy mohli najlepšie uplatniť. Svoje miesto tak mali mať v úradoch, súdoch či nemocniciach, ale najlepšie by sa podľa úvah v časopise uplatňovali na poli osvety, v rôznych spolkoch, a tiež ako ošetrovatelky či vychovávateľky. Slovenská žena bola však na stránkach *Nového sveta* vnímaná hlavne ako matka. Obraz matky bol podávaný ako najideálnejšie povolanie pre všetky ženy a byť mamou bola najkrajšia úloha, ktorú mohla žena pre svoj štát splniť.

Zaujímavosťou bolo, že časopis v tejto rubrike zverejnil rozhovory s manželkami niektorých politických predstaviteľov – A. Ďurčanskou, A. Machovou a A. Sidorovou.

So ženským svetom sa spája aj veľmi populárna téma, ktorou je móda. Keďže *Nový svet* bol časopis rodinného typu a prinášal aktuálne informácie svojim ženským čitateľkám aj z tejto sféry, rozhodla som sa do svojej práce zaradiť aj módu a odievanie. Pokúsila som sa vytvoriť obraz módnej ženy, ale i muža v období 1939-1941.

Mnou vybrané oblasti z každodenných dejín sú iba malým zlomkom obrovského celku tejto problematiky. Dejiny každodennosti sa dnes stali veľmi populárnou témou pre bádateľov. Za hlavný dôvod prečo je to tak, považujem to, že na celkové utvorenie obrazu o nejakej dobe, jej ľuďoch, faktoroch ktoré ich ovplyvňovali a nútili konať tak ako konali, je potrebné poznať nielen politické a hospodárske fakty, ale aj bežný život. Do budúcnosti by bolo preto možné moju prácu rozšíriť aj ďalej. Dalo by sa napríklad porovnať niekoľko periodík a ich pohľad na vybrané témy alebo si z denníka *Nový svet* vybrať ďalšie oblasti bádania, akými sú divadlo, film, šport. Nakoľko ja som pracovala iba s tromi ročníkmi vychádzajúcimi v rokoch 1939-1941, dalo by sa prácu doplniť aj o ďalšie roky. Možností je viac.

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

ČTK	Česká tlačová kancelária
DNB	Deutsches Nachrichten Büro
HSLŠ	Hlinkova slovenská ľudová strana
HSLŠ-SSNJ	Hlinkova slovenská ľudová strana- Strana slovenskej národnej jednoty
OSM	Okresná starostlivosť o mládež
SČK	Slovenský Červený kríž
SNS	Sväz novinárov na Slovensku
STK	Slovenská tlačová kancelária
ŠUR	Škola umeleckých remesiel
ÚP	Úrad propagandy
ÚŠB	Ústredňa štátnej bezpečnosti

ZOZNAM PRAMEŇOV A POUŽITEJ LITERATÚRY

Dobová tlač

Nový svet, 1939, ročník 14, č. 1-52/53

Nový svet, 1940, ročník 15, č. 1-51/52

Nový svet, 1941, ročník 16, č. 1-51/52

Edícia dokumentov

LACKO, Martin. (ed.). *Proti Poľsku. Odraz ťaženia 1939 v denníkoch a kronikách Slovenskej armády*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008.

LACKO, Martin. (ed.). *Denníky a spomienky vojakov z východného frontu: 1941 – 1944*. Trnava: Katedra histórie UCM, 2006

LACKO, Martin. (ed.). *Dotyky s bolševizmom. Dokumenty spravodajstva slovenskej armády 1940-1941*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009.

Monografie

BERÁNKOVÁ, Milena – KŘIVÁNKOVÁ, Alena – RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny československé žurnalistiky. III, díl. Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944*. Praha: Novinář, 1988.

BAKA, Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2010.

BAKA, Igor. *Slovenská republika a nacistická agresia proti Poľsku*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2006.

BAKA, Igor. *Návrat odtrhnutých bratov*. In BYSTRICKÝ, Valerián – ROGULOVÁ, Jaroslava (ed.). *Storočie propagandy. Slovensko v osídlach ideológií*. Bratislava: AEPress, 2005, s. 131-140.

BARANOVIČ, Štefan (ed.). *Konštantín Čulen (1904 – 1964)*. Martin: Matica slovenská, 1995.

ČAPEK, Josef. *Jak se co dělá*. Praha: Československý spisovatel, 1984.

ČARNOGURSKÝ, Pavol. *6. október 1938*. Bratislava: Veda, 1993.

ČARNOGURSKÝ, Pavol. *14.marec 1939*. Bratislava: Veda, 1992.

ČIERNA-LANTAYOVÁ, Dagmar. *Pohľady na Východ. Postoje k Rusku v slovenskej politike 1934-1944*. Bratislava: Veda, 1990

- DARMO, Jozef. *Slovenská žurnalistika 2 (1918 – 1938)*. Martin: Matica slovenská, 1966.
- DARMO, Jozef: *Z dejín vedy a výskumu žurnalistiky*. Bratislava: NŠÚ, 1991.
- DEÁK, Ladislav. *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938 – 1939*. Bratislava: Veda, 1990.
- DEÁK, Ladislav (ed.). *Vojenský konflikt medzi Maďarskom a Slovenskom v marci 1939. Príspevky a materiály z konferencie v Michalovciach 30.3.1993*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1993.
- DEÁK, Ladislav. *Hra o Slovensko. Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933-1939*. Bratislava: Veda, 1991.
- DUHAJOVÁ, Zuzana. *Prehľad dejín slovenského novinárstva v období 1918 – 1945*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1968.
- DUHAJOVÁ, Zuzana – ŠEFČÁK, Luboš. *Dejiny slovenského novinárstva 1918 – 1948*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 1993.
- FEDOR, Michal. *Bibliografia periodík na Slovensku v rokoch 1939 – 1944*. Martin: Matica slovenská, 1969, č. 361.
- HETÉNYI, Martin. *Slovensko-maďarské pomedzie v rokoch 1938 – 1945*. Nitra: FF UKF v Nitre, 2008.
- HLAVÁČ, Ľudovít. *Dejiny slovenskej fotografie*. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1989.
- HOFFMAN, Gabriel et al. *Zamlčaná pravda o Slovensku: Prvá Slovenská republika. Prvý slovenský prezident Dr. Jozef Tiso. Tragédia slovenských židov podľa nových dokumentov*. Partizánske: Garmond, 1996.
- HUDEEC, Vladimír. *Československá žurnalistika v anitfašistickém odboji*. Praha: Novinář, 1978.
- CHÁB, Václav. *Jak se dělají noviny*. Praha: Svaz národního osvobození, 1932.
- JACZ, Ľudovít. *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava: Obzor 1982.
- KALNÝ, Slavo. *Páni novinári. II*. Bratislava: Slovenský syndikát novinárov, 2006.
- KAMENEC, Ivan. *Po stopách tragédie*. Bratislava: Archa, 1991.
- KAMENEC, Ivan. *Slovenský štát v obrazoch (1939 – 1945)*. Praha: Ottovo nakladatelství, 2008.
- KATREBA, Zoltán. *Beštia z Východu. Ťaženie proti ZSSR v slovenskej štátnej propagande*. In BYSTICKÝ, Valerián – ROGUĽOVÁ, Jaroslava (ed.). *Storočie propagandy. Slovensko v osídlach ideológií*. Bratislava: AEP, 2005, s. 141-148.

- KLIMENT, K. Charles – NAKLÁDAL, Břetislav. *Slovenská armáda 1939 – 1945*. Praha: Levné knihy KMa, 2006.
- KOKLESOVÁ, Bohunka. *V tieni Tretej ríše. Oficiálne fotografie Slovenského štátu*. Bratislava: Slovart; Vysoká škola výtvarných umení v Bratislave, 2009.
- Kol. *Encyklopédia Slovenska K-M, III.. zväzok*. Bratislava: Veda, 1979.
- Kol. *Encyklopédia Slovenska N-Q IV. zväzok*. Bratislava: Veda, 1980.
- KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: Lidové noviny, 1998.
- KYBALOVÁ, Ludmila. *Od „zlatých dvacátých“ po Diora*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009.
- LACKO, Martin. *Slovenská republika 1939 – 1945*. Bratislava: Perfekt; Ústav pamäti národa, 2008.
- LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2000.
- LIPTÁK, Ľubomír. *Storočie dlhšie ako sto rokov*. Bratislava: Kalligram, 1999.
- LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava: Archa, 1992.
- MÁCHALOVÁ, Jana. *Móda 20. storočia*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.
- MANNOVÁ, Elena (ed.). *Krátke dejiny Slovenska*. Bratislava: AEPRESS, 2003.
- MIČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu I. (1941–1944) V operácii Barbarossa*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Dali-BB, 2007.
- MIČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu II. (1941–1944)*. Banská Bystrica: Dali-BB, 2008.
- MIČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu III.* Banská Bystrica: Dali-BB, 2009.
- MILLA, Michal. *Hlinkova mládež (1938 – 1940)*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008.
- PETREAS, J.O. *Nová Európa a Slovensko*. Bratislava: Tatra, 1942.
- PETRÍK, Ján. *Malá vojna. Marec 1939*. Spišská Nová Ves: Nové spišské hlasy, 1998.
- PETRÍK, Ján. *Spišská tragédia. Sláva hrobom našim. Marec 1939*. Martin: Matica slovenská, 1999.
- RAJNINEC, Juraj. *Slovenské letectvo 1939 – 1941 (I.)*. Bratislava: Magnet-Press Slovakia, 1999.
- RUTTKAY, Fraňo. *Dejiny slovenského novinárstva do roku 1918*. Bratislava: VEDA, 1999.

- RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny československé žurnalistiky. II. díl. Slovenský periodický tisk do roku 1918*. Praha: Nakladatelství a vydavatelství Novinář, 1984.
- RUTTKAY, Fraňo. *Slovenský život a žurnalistika*. Martin: Osveta, 1987.
- SEKERA, Martin (ed.). *Príspevky k poznání role masových médií ve 20. století*. Praha: Národní muzeum v Praze, 2008, ročník 53, č. 1-4.
- SERAFÍNOVÁ, Danuša – VATRÁL, Jozef. *Náčrt slovenskej žurnalistiky. Vysokoškolské skriptá*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2005.
- SIDOR, Karol. *Takto vznikol slovenský štát*. Bratislava: Odkaz; Ozveny, 1991.
- ŠEFČÁK, Ľuboš – DUHAJOVÁ, Zuzana. *Dejiny slovenského novinárstva 1918 – 1968*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 1999.
- ŠUMICHRASŤ, Peter. *Slovenské letectvo na východní frontě 1941 – 1943*. Cheb: Svět křídél, 2006.
- VNUK, František. *Mať svoj štát znamená mať život*. Bratislava: Odkaz; Ozveny, 1991.
- ZAMLČANÁ pravda o Slovensku. 2. diel: Dr. Jozef Tiso o sebe. Bratislava: S-G-T PLUS, 1996. 419 s.

Vedecké štúdie a odborné články

- BAKA, Igor. Mechanizmus, ciele a metódy pôsobenia ľudáckej propagandy v rokoch 1938–1939. In *Historický časopis*, 2003, ročník 51, č. 2, 277-294.
- BAKA, Igor. Spolupráca a vzťahy medzi Hlinkovou gardou a slovenskou armádou (1939–1941). In *Vojenská história*, 2002, ročník 6, č. 1, s. 110-122.
- BAKA, Igor. Vznik, organizácia a činnosť Hlinkovej mládeže v rokoch 1938 – 1940. In *Vojenská história*, 2004, ročník 8, č. 3, s. 21-40.
- BAKA, Igor. K pôsobeniu mocensko-represívneho aparátu a režimu Slovenského štátu v súvislosti s vojnou proti Poľsku. In *Vojenská história*, 2001, ročník 5, č. 4, s. 34-53.
- BAKA, Igor. Slovensko ako nástupný priestor vo vojne proti Poľsku. In ŠTEFANSKÝ, M. – PURDEK, I. (ed.). *Slovensko vo vojnách a konfliktoch v 20. storočí*. Zborník referátov z vedeckej konferencie v Bratislave 15.-16. októbra 2002. Bratislava: Vojenský historický ústav; Ministerstvo obrany SR, 2003, s. 127 – 143.
- BAKA, Igor. Slovensko vo vojne proti Poľsku v roku 1939. In *Vojenská história*, 2005, č. 3, s. 26-46.
- BARTLOVÁ, Alena. Formovanie Hodžovej koncepcie stredoeurópskej federácie a vzťahy česko- slovensko-poľské. In *Slezský sborník*, 1996, ročník 94, č. 1, s. 59-66.

- BARTLOVÁ, Alena. Slovensko-poľské vzťahy v rokoch 1919-1938. In *Historický časopis*, 1972, ročník 20, č. 3, s. 363-384.
- BOBÁK, Ján. Príčiny a dôsledky zániku prvej Slovenskej republiky. In *Slovenský politický exil v zápase za samostatné Slovensko*. Materiály z vedeckej konferencie konanej v Bratislave 5.-6.júna 1995. Bratislava: Dom zahraničných Slovákov, 1996, s. 56-69.
- BORZA, Peter. Biskup P.P. Gojdič a Gréckokatolícka cirkev v období Slovenskej republiky (1939-1945). In ŠMIGEL, M. – MIČKO, P. *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB, Ústav vedy a výskumu UMB, 2005, s. 271-282.
- BYSTRICKÝ, Valerián. Jozef Tiso a 14.marec 1939. In *Pokus o politický a osobný profil Jozefa Tisu*. Bratislava: Slovak Academic Press, 1992, s. 124-135.
- BYSTRICKÝ, Valerián. Zasadnutie Slovenského snemu 14.marca 1939. In *Historický časopis*, 1999, ročník 47, č. 1, s. 105-114.
- BYSTRICKÝ, Jozef. Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. In *Vojenská história*, 1998, ročník 2, č. 2, s. 39-61.
- CSÉFALVAY, František. Predohra a priebeh maďarsko-slovenského ozbrojeného konfliktu v marci 1939. In *Vojenská história*, 2004, ročník 8, č. 2, s. 39-58.
- CSÉFALVAY, František. Maďarsko-slovenský ozbrojený konflikt v marci 1939. In ŠTEFANSKÝ, M – PURDEK, I. (ed.). *Slovensko vo vojnách a konfliktoch v 20. storočí*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2003, s. 117-126.
- CZAJKA, Wojciech. Politické aspekty v poľsko-slovenských vzťahoch v rokoch 1927 – 1938. In *Historický časopis*, 1987, ročník 35, č. 2 s. 229-253.
- DARMO, Jozef. Propaganda slovenského štátu II. časť (1939 – 1944). In *Otázky žurnalistiky* 1967, ročník 10, s. 51-74.
- DARMO, Jozef. Novinári v historických prelomoch moci a politiky (1918 – 1945) I. In *Otázky žurnalistiky*, 2000, ročník 43, č.3, s. 236-245.
- DARMO, Jozef. Propaganda slovenského štátu (I. časť, formovanie jej mechanizmu). In *Otázky žurnalistiky*, 1965, ročník 8, s. 320-367.
- DEÁK, Ladislav. Slovensko v strednej Európe – od autonómie po vyhlásenie štátnej samostatnosti (1938 – 1939). In BOBÁK, J. (ed.). *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Martin; Bratislava: Matica slovenská; Slovenský historický ústav MS, 2000, s. 9-18.
- DRUG, Štefan. Z literárnej biografie Joža Nižnanskeho. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 15 -21.

- DRUG, Štefan. Nižnánsky z inej strany. In *Slovenské pohľady* 1984, č. 2. s. 65-83.
- DUHAJOVÁ, Zuzana: Cenzúra slovenskej tlače v rokoch druhej svetovej vojny. In *Otázky žurnalistiky* 1991, ročník 34, č. 1, s. 5-12.
- DUHAJOVÁ, Zuzana. V čom sa legálna neľudácka tlač odlišovala od vládnej tlače. 1938–1945. In *Otázky žurnalistiky*, 1990, ročník 33, č. 4, s. 13-22.
- DUHAJOVÁ, Zuzana. Legálna slovenská neľudácka tlač v rokoch druhej svetovej vojny. In *Zborník FF UKom - Žurnalistika*, 1991, č.17-18, 1991, s. 97-108.
- DUHAJOVÁ, Zuzana. Národné noviny proti rozbíjaniu republiky. In *Zborník FFUK-Žurnalistika I*, 1967, Bratislava, s. 39-63.
- DUHAJOVÁ, Zuzana. Národné noviny v rokoch druhej svetovej vojny. In *Otázky žurnalistiky*, 1967, Bratislava, s. 75-95.
- DUHAJOVÁ, Zuzana. Slovenská jednota v boji proti fašizmu. In *Otázky žurnalistiky*, 1965, Bratislava 368-401.
- DZIMKOVÁ, Z. Slovenský štát a jeho ideológia. In SIPKO, J. – CHOVANEC, M. – ZUBENKO, E. (ed.). *4. študentská vedecká konferencia. Zborník príspevkov*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2009, s. 119-132.
- GERBOR, Tomáš Účasť slovenských pozemných jednotiek a dobrovoľníkov v tzv. „Malej vojne“ v marci 1939. In HRUBOŇ, A. (ed.). *Moderné dejiny Slovenska II*. Ružomberok: Historia nostra o.z., 2009, s. 67-100.
- HOLÁK, Martin. Slovensko-poľské vzťahy od marca do septembra 1939. In *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB; Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005, s. 317-333.
- HRNKO, Anton. Rokovanie o ochrannom pásme a vtiahnutie ľudácko-fašistického slovenského štátu do vojny proti Poľsku. In *Zborník múzea SNP*, 1987, č. 12, s. 39-55.
- CHYTKA, Stanislav. Podmínky a formování protifašistického hnutí odporu v dolním Liptově (jaro 1939). In *Zborník Múzea SNP*, 1989, ročník 14, s. 94-123.
- JANAS, Karol. Hlinkova garda v trenčianskom regióne v rokoch 1939 – 1940. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. (ed.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 314-325.
- KAMENEC, Ivan. Politický systém a režim Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945. In BYSTRICKÝ, Valerián. *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny*. Bratislava: Slovenská národná rada – historický ústav SAV, 1991, s. 13-23.
- KÁRPÁTY, Vojtech. Pohotovostné oddiely Hlinkovej gardy (1944 – 1945). (Organizácia a aktivity). In *Vojenská história*, 2005, roč. 8, č. 4, s. 44-59.

- KÁRPÁTY, Vojtech. Hlinkova mládež do leta 1940. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. (ed.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 353-364.
- KATREBA, Zoltán. „Skrytá“ mobilizácia na Slovensku v roku 1941. In *Vojenská história*, 2000, ročník 4, č. 3-4, s. 89-90.
- KLUBERT, Tomáš. Boj pri Lipovci. In *Vojenská história*, 2003, ročník 7., č. 1, s. 15-35.
- LACKO, Martin. Podivní spojenci: slovensko-maďarské konflikty v dokumentoch slovenskej armády. In SOKOLOVIČ, P. *Od Salzburgu do vypuknutia Povstania. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VIII*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2009, s. 198-212.
- LETZ, Róbert. Aká bola Slovenská republika? In *Slovenské pohľady* 93, 1993, č. 3, s. 19-23.
- LIBA, Peter. Jozef Nižnánsky v kontexte populárnej prózy v medzivojnovom období. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 27-31.
- LIPTÁK, Lubomír. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In *Československá historická ročenka*, 2004, s. 179-193.
- MACKO, Martin. Pôžička hospodárskej obrody Slovenska ako prostriedok prežimnej mobilizácie obyvateľstva. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a Salzburskými rokovaniami. Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov VI*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2008, s. 55-66.
- MAŤOVČÍK, Augustín. Dokumenty o Jozefovi Nižnánskom v Archíve literatúry a umenia SNK. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 41-48.
- MEDVECKÝ, Matej. Ústredňa štátnej bezpečnosti od jej vzniku po Salzburg. In PEKÁR, M. – PAVLOVIČ, R. (ed.). *Slovensko medzi 14. marcom a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2007, s. 67-76.
- MIČIANIK, Pavel. Vplyv náboženstva a ideológie na vzťahy slovenských vojakov a civilného obyvateľstva ZSSR v rokoch 1941 – 1943. In *Politické vedy*, 2001, č. 2, s. 24-27.
- MIČIANIK, Pavel. Slovenská Rýchla brigáda a bitka pri Lipovci. In *Historické rozhľady*, 2005, 2, s. 199-248.
- MICHELKO, Roman. Úrad propagandy v rokoch 1938 – 1945. In *Historický zborník*, Martin: Matica slovenská, 2004, ročník 14, č. 1, s.149-166.
- MOJÍK Ivan. Na nebi slovenskej literatúry. In *Romboid* 1993, č. 10., b.s.

- MULÍK, Peter. Katolícka cirkev a politika Slovenskej republiky 1939-1945. In BOBÁK, J. (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 101-112.
- NĚMĚČEK, Jan. Slovensko-polské vztahy v předvečer druhé světové války. In *Historický časopis*, 1997, ročník 45, č. 3, s. 440-454.
- NEUPAUER, František. Školská politika v období Slovenskej republiky 1939-1945. In ŠMIGEL, M. – MIČKO, P. *Slovenská republika 1939-1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB; Ústav vedy a výskumu UMB v Banskej Bystrici, 2005, s. 77-78.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Slovenská účasť vo vojne proti Poľsku. Občan Slovenka v zajatí propagandy vtedajších vládných predstaviteľov. Úvahy a dokumenty. In *Studia historica Nitriensia*, 1997, VI, s. 169-216.
- PARENIČKA, Pavol. Novinár, redaktor a publicista Jožo Nižnánsky. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 32-40.
- PEJS, Oldřich. Slovenská armáda a sovětští zajatci v létě 1941. In *Vojenská história*, 2004, ročník 8, č. 4, s. 30-46.
- PETRANSKÝ, A. Ivan. Katolícka cirkev v období prvej Slovenskej republiky. In LACKO, M. (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava: Katedra histórie FF UCM, 2002, s. 30-49.
- PETRÍK, Vladimír. Básnik Jožo Nižnánsky. In *Biografické štúdie* 2004, č. 30, s. 11-14.
- PETRÍK, Vladimír. Dobrodružstvá podľa Nižnánkeho. In *Slovenské pohľady* 1983, č. 8. 105-110.
- SEFARÍNOVÁ, Danuša. Liberálne a agrárne orientovaná slovenská tlač do roku 1918. In *Otázky žurnalistiky* 2006, ročník 49, č. 1-2, s. 68-74.
- SEGEŠ, Dušan. Vojensko-politické aktivity Karola Sidora od 14. marca do 1. septembra 1939 na pozadí slovensko-poľských vzťahov. In *Vojenská história*, 2002, ročník 9, č. 1, s. 3-22.
- SOKOLOVIČ, Peter. Hektický marec 1939 v kronikách Hlinkovej gardy. In *Pamäť národa*, 2008 ročník 5, č. 1, s. 52-72.
- SOKOLOVSKÝ, Leon. Spomienky na východný front. In *Vojenská história*, 2007, ročník 11, č. 2, s. 93-104.
- SÚDNY, Boris. Úlet osemčlennej skupiny slovenských vojenských letcov z Piešťan do Poľska dňa 7.júna 1939. In LACKO, M. (ed.). *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov I*. Trnava: Katedra histórie FF UCM v Trnave, 2002, s. 120-134.

- SULÍK, Ivan. Vývinová problematika populárnej prózy. In *Slovenská literatúra* 1978, č. 25., b.s.
- SULÍK, Ivan. Historicko-dobrodružný román. In *Biografické štúdie* 2004, č.30, s. 22-26.
- ŠIMUNIČ, Peter. "Malá vojna" slovenského štátu. Maďarsko-slovenský konflikt v marci 1939. In *Historická revue*, 1992, ročník 3, č. 4, s. 12-13.
- ŠTEFÁNIKOVÁ, Antónia. Poľská otázka v slovenskej spoločnosti v rokoch 1938 – 1939. In *Historické štúdie*, 1997, ročník 38, s. 59-80.
- ŠUMICHRASŤ, Peter – BAKA, Igor. Dokumenty o činnosti slovenského letectva v maďarsko-slovensko ozbrojenom konflikte v marci 1939. In *Vojenská história*, 2003, ročník 7, č. 1, s. 74-92.
- ŠUMICHRASŤ, Peter. Výchova slovenského vojaka na východnom fronte 1941 – 1943. In *Vojenská história*, 2003, ročník 7, č. 1, s. 36-53.
- VOJTEK, Juraj. K problému periodizácie dejín slovenského novinárstva. In *Otázky žurnalistiky*, 2003, ročník 46, č. 3-4, s. 255-260.
- VOJTEK, Juraj. Novinárstvo: charakteristické črty, vznik a vývoj. In MATÚŠ, J. – VALENTOVIČOVÁ, D. – MAGÁL, S. *Malý slovník masmediálnej a marketingovej komunikácie*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda, 2005, s. 219- 235.
- VANĚK, Oldřich. Účast' Slovákov v začiatkoch protifašistického odboja v Poľsku (marec 1939 – september 1939). In *Vojenská história*, 1997, ročník 1, č. 2, s. 18-31.
- ZAVACKÁ, Katarína. Tlač, cenzúra a propaganda na Slovensku od 6. októbra 1938 do konca vojny. In *Československá historická ročenka* 2007, s. 239-274.
- ZAVACKÁ, Katarína. Slovenský štát (1939 – 1945) a cenzúra. In *Právny obzor*, 2005, ročník 88, č. 4, s. 349-369.
- ZAVACKÁ, Katarína: "Vladárstvo v rodine". Politika Slovenského štátu voči ženám. In CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – KOBOVÁ, L. *Histórie žien*. Bratislava: Aspekt, 2007, s. 307-321.

Online zdroje

www.binderovci.sk

www.csfd.cz

www.druhasvetova.sk

www.forum.valka.cz

www.holocaust.cz

www.osobnosti.sk

www.psp.cz

www.tyzden.sk

www.zena.sme.sk

www.zhoslm.sk